

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1958:36

Finansdepartementet

SOU
1958:36
A

NETTOPRISINDEX

BETÄNKANDE AVGIVET

AV 1958 ÅRS INDEXUTREDNING

Stockholm 1958

Statens offentliga utredningar 1958

Kronologisk förteckning

1. Vägplan för Serige. 1. Riktlinjer och förslag samt karthilagor. Idun. 226 s. K.
2. Vägplan för Svrige. 2. Expertutredningar och övriga textbilagor. Idun. 243 s. K.
3. Utredning om vissa förhållanden vid konserveringsforskningsinstitutet. Marcus. 270 s. H.
4. Promemoria md förslag om fondförvaltning m. m. i samband med a utbyggd pensionering. Idun. 91 s. S.
5. Permanent sködeskadeskydd. Idun. 547 s. Jo.
6. Författningsutredningen. 1. Kandidatnominering vid andrakammarval. Av L. Sköld. Idun. 355 s. Ju.
7. Småbrukarstödet. Marcus. 120 s. Jo.
8. Gemensam norisk hälsovårdsutbildning. Norstedt. 95 s. I.
9. Häreadsrätts sammansättning i brottmål. Idun. 24 s. Ju.
10. Förslag till vanmärkeslag. Idun. 464 s. Ju.
11. Reserverna förnög're utbildning. Idun. 124 s. E.
12. Civilförsvarsutbildningen. Idun. 176 s. I.
13. Civilförsvaretsorganisation. Idun. 465 s. I.
14. Regeringsarbätt. Idun. 164 s. Ju.
15. Hälsovård, ochöppen sjukvård i landstingsområdena. Idun. 429 s. I.
16. Betänkande md förslag till allmän tjänstepliktslag m. m. Idun. 14 s. S.
17. Socialförsäkring och rehabilitering. Kihlström. 87 s. S.
18. Gotland. Idun 195 s. S.
19. Supplement n 9 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 95 s. Fi.
20. Behandlingshem och mentalsjukhem för barn och ungdomar. Idun. 3 s. I.
21. Lärarbrist och läraröverskott. Idun. 110 s. E.
22. Tornedalsutredningen. Idun. 234 s. S.
23. Sjukreseersättningar. Kihlström. 128 s. S.
24. Bättre matpottis. Idun. 91 s. Jo.
25. Ändrad utbildning av tandtekniker. Idun. 56 s. E.
26. Regionsjukvården. Idun 338 s. 7 st. bilagor. I.
27. Förslag till förnklingar i vissa delar av aktiebolagslagen. Norstedt 205 s. Ju.
28. Reviderad natonalbudget för år 1958. Marcus. I—VII + 157 s. Fi.
29. Författningsutredningen III. Majoritetsval. Norstedt. 481 s. + 1 karbilaga. Ju.
30. Skogsvården änskilda skogar. Idun. 279 s. Jo.
31. Nordisk ekonomiskt samarbete. Idun. 136 s. H.
32. Forskningens illkor och behov. Idun. 291 s. E.
33. Sjöbefälsutbildningens organisation m. m. Idun. 178 s. H.
34. Socialpolis och kvinnlig polis. Idun. 92 s. I.
35. Förlust- och resultatutjämnning. Idun. 199 s. Fi.
36. Nettoprisinde. Marcus. 124 s. Fi.

Anm. Om särskildtryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1958:36

Finansdepartementet

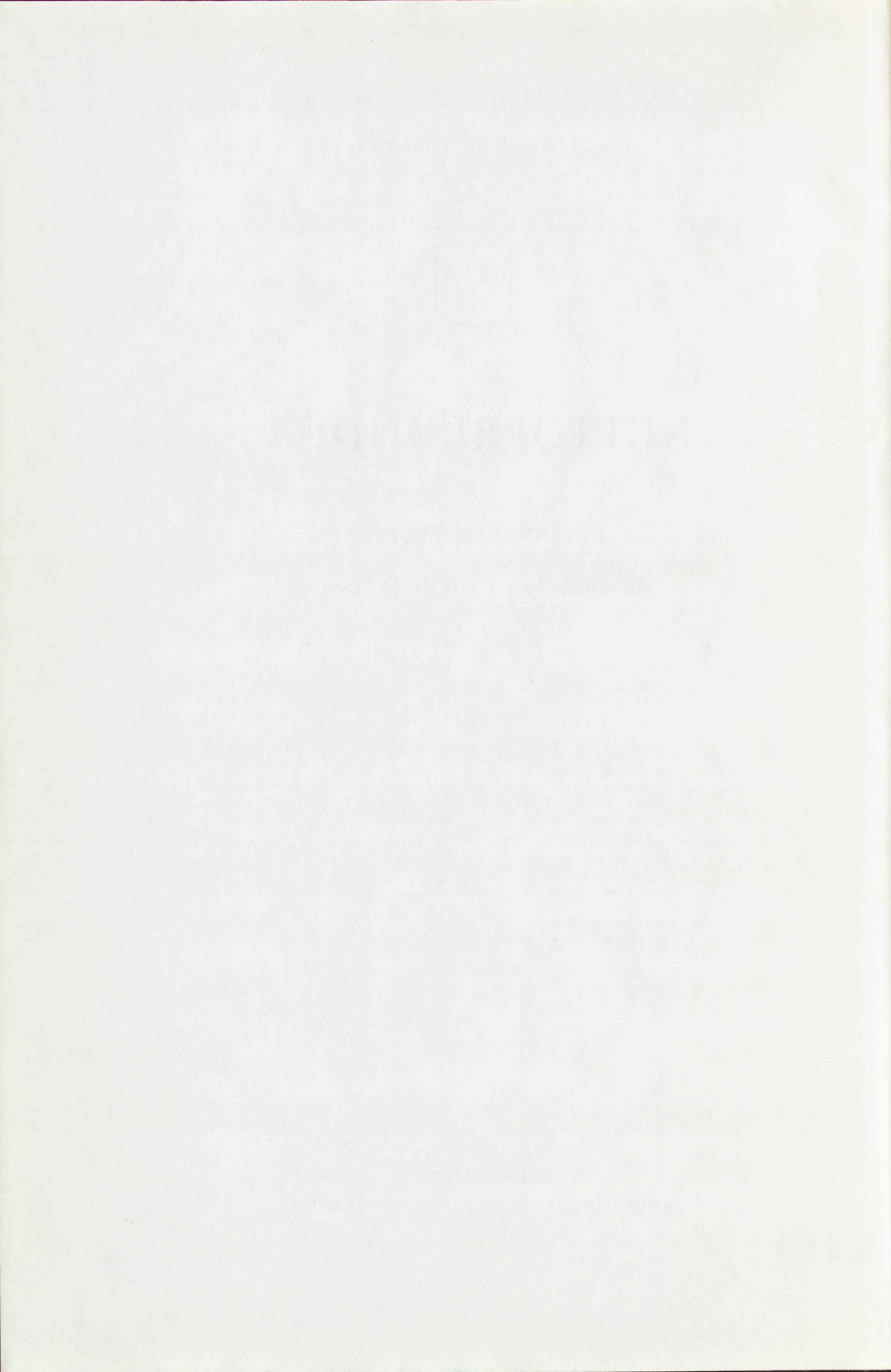
NETTOPRISINDEX

BETÄNKANDE AVGIVET

AV 1958 ÅRS INDEXUTREDNING

STOCKHOLM 1958

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Innehåll

<i>Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.....</i>	5
KAPITEL I	
<i>Inledning.....</i>	7
Socialstyrelsens förslag till kompletterande indexserier	7
Utredningsuppdraget	8
Utredningsarbetet	9
KAPITEL II	
<i>Nuvarande konsumentprisindex.....</i>	12
Bakgrund	12
Grundläggande definitioner och konstruktion	13
Vägningstalen	16
Prisinsamlingsvarorna eller representantvarorna	17
Sättet för prisinsamlingen	18
Prisinsamling genom ombud	19
Prisberäkningen för bostadsposten	20
Kvalitetsförändringar	20
Indexnämnden	21
KAPITEL III	
<i>En index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner</i>	22
Historik m. m.	22
Teoretisk bakgrund till konsumentprisindex	26
Utgångspunkten för en rensning av index	27
Anknytning av den rensade indexen till konsumenten	28
Rensning av index för verkningarna av indirekta skatter	29
Några formler	31
Intäktsprisindex	34
Generaliserad intäktsprisindex.....	35
Något om användbarheten av en generaliserad intäktsprisindex.....	38
KAPITEL IV	
<i>Avgränsning av indirekta skatter och subventioner.....</i>	40
Indirekta skatter	40
Subventioner	45
KAPITEL V	
<i>Olika metoder för beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner.....</i>	49
Klumpmetoden kontra socialstyrelsens metod	49
Klassificeringsgrunder för rensningsförfaranden	50
Rensning av index för ändringar i de indirekta skatterna	52
Rensning av index för indirekta skatter i slutledet	54
Utsträckning av rensningen till indirekta skatter i tidigare led	58
Beräkning av en intäktsprisindex	62
Input-output metoden	63
Försörjningsbalansmetoden	68

KAPITEL VI

<i>Vald metod för beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner</i>	71
--	----

KAPITEL VII

<i>En index med direkta skatter minus vissa sociala förmåner</i>	80
Tidigare beräkningar	80
Innebörd och definition	82
Om användning av indextal med direkta skatter	86
Val av hushållsbudgetar	88
Speciella problem med hänsyn till den offentliga konsumtionen	90
Avgränsning av direkta skatter och kontanta sociala förmåner	90
Tillvägagångssättet vid beräkningen av indextal med direkta skatter	91

KAPITEL VIII

<i>Sammanfattning och slutsatser</i>	93
Index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner	93
Index med direkta skatter minus vissa sociala förmåner	97
Behovet av arbetskraft i samband med föreslagna beräkningar	98
SÄRSKILT YTTRANDE AV HERR v. HOFSTEN	99

BILAGA I

<i>Socialstyrelsens skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 mars 1958</i>	101
---	-----

BILAGA II

<i>Varuförteckning och vägningsstal för konsumentprisindex under år 1958</i>	117
--	-----

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Den 11 april 1958 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga för att verkställa utredning rörande beräkningar av indexserier avsedda att komplettera konsumentprisindex.

Med stöd av bemyndigandet tillkallades samma dag såsom sakkunniga generaldirektören Ernst Bexelius, ordförande, tillförordnade byråchefen hos konjunkturinstitutet Lennart Fastbom och professorn Sten Malmquist. Samtidigt förordnades byråchefen i socialstyrelsen Erland v. Hofsten att såsom expert biträda utredningen. Som sekreterare hos de sakkunniga, som har antagit benämningen 1958 års indexutredning, har tjänstgjort aktuarien hos konjunkturinstitutet Bengt Pettersson.

På utredningens uppdrag har vissa specialundersökningar verkställts av tillförordnade förste aktuarien i socialstyrelsen Ejnar Olsson och förste aktuarien i socialstyrelsen Carl Öberg. Socialstyrelsen har dessutom genom sin indexavdelning biträtt i utredningsarbetet.

Sedan utredningen nu slutfört sitt uppdrag, får den vördsamt överlämna sitt betänkande. Särskilt yttrande av herr v. Hofsten bifogas.

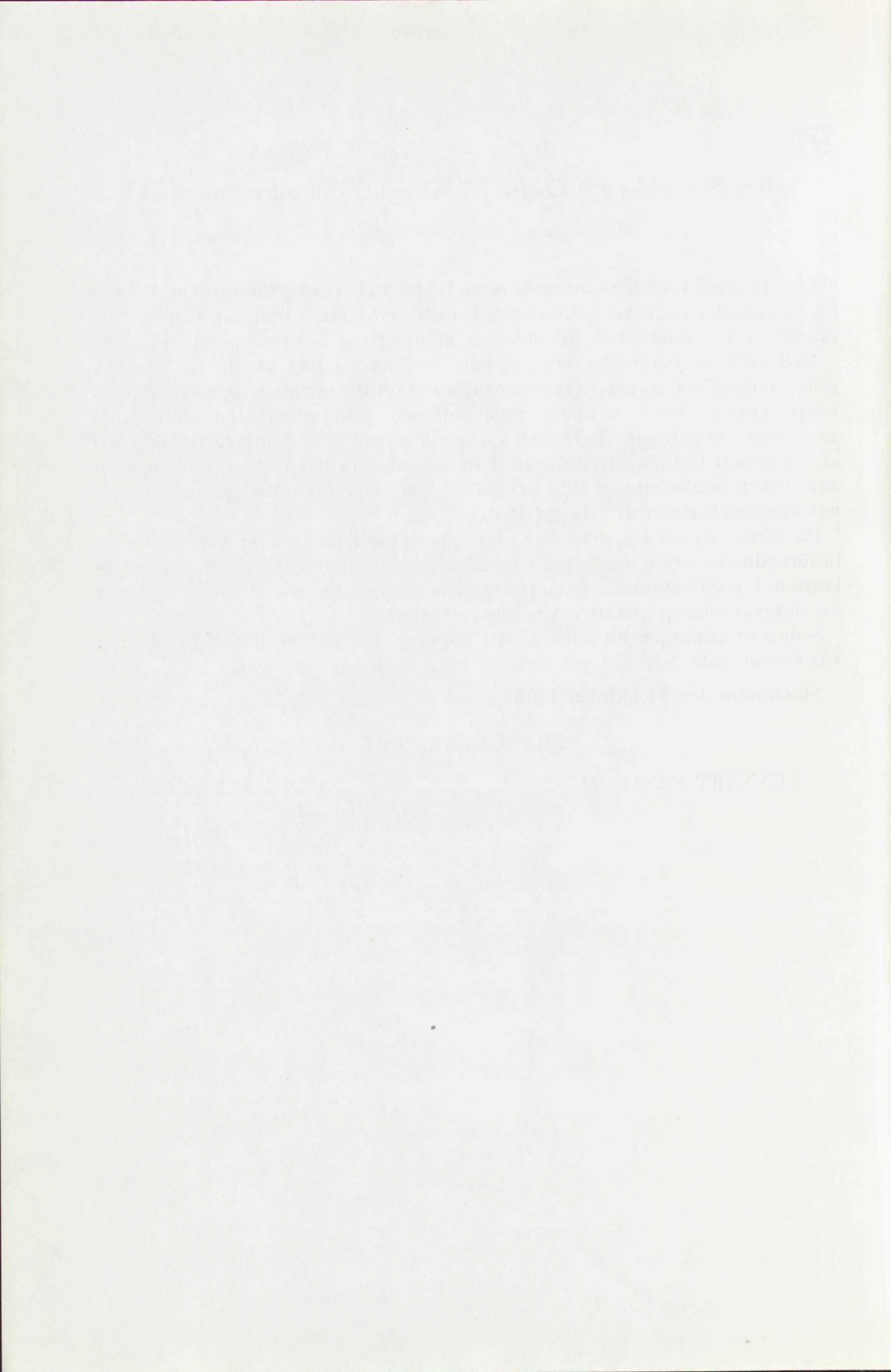
Stockholm den 24 oktober 1958

ERNST BEXELIUS

LENNART FASTBOM

STEN MALMQUIST

/ Bengt Pettersson

FÖRSTA KAPITLET

Inledning

Genom Kungl. brev den 27 mars 1954 uppdrogs åt socialstyrelsen att från och med juli 1954 utarbeta en ny prisindex, *k o n s u m e n t p r i s i n d e x*, vilken skulle beräknas månadsvis och i huvudsak enligt de riktlinjer, som föreslagits av 1952 års indexkommitté (SOU 1953: 23). De av styrelsen tidigare utarbetade kvartalsserierna av levnadskostnadsindex, vilka beräknades såväl med som utan direkta skatter och sociala förmåner, samt den av styrelsen månadsvis beräknade allmänna konsumtionsprisindex slopades alla i samband med denna omläggning. Dock företages stundom framskrivningar av levnadskostnadsindex såväl med som utan direkta skatter och sociala förmåner med hjälp av den nya konsumentprisindex. Sådana framskrivningar har publicerats i Sociala Meddelanden.

Socialstyrelsens förslag till kompletterande indexserier

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 mars 1958¹ anförde socialstyrelsen att införandet av konsumentprisindex som den enda officiella, regelbundet beräknade indexserien över prisutvecklingen i detaljhandelsledet lett till vissa icke önskvärda luckor i den prisstatistiska informationen samt att det enligt styrelsens mening under senare tid visat sig föreligga behov av nya typer av indextal inom detaljprisområdet. Sålunda saknas för närvarande indextal med direkta skatter och sociala förmåner. Bland de skäl, som brukar anföras för beräkning av indexserier, där de direkta skatterna med avdrag för vissa sociala förmåner inräknas bland levnadskostnaderna, hör främst att sådana indextal i viss mån blir oberoende av förskjutningar i beskattningen från direkta till indirekta skatter och vice versa. Sådana förskjutningar i beskattningen ger däremot utslag i konsumentprisindex, eftersom indirekta skatter och subventioner, som påverkar priserna, ingår i beräkningarna av konsumentprisindex. Styrelsen konstaterade vidare att den utformning, som konsumentprisindex fått, icke lämpligen medger att de direkta skatterna återinföres som en fortlöpande post i indexkalkylen för att härigenom balansera en förskjutning mellan skatteformerna på denna väg. Styrelsen framhöll emellertid samtidigt att påtagliga behov syntes föreligga för en utvidgning av den prisstatistiska informationen på ett sådant sätt, att den indirekta och direkta beskattningens betydelse närmare kunde belysas. Den redovisade därför i skrivelsen sin avsikt att någon gång om året göra approximativa kalkyler angående de direkta skatternas inverkan på prisindextal för olika inkomstskikt och familjetyper. Sådana kalkyler, som närmast skulle ha anknytning till styrelsens tidigare beräkningar av

¹ Återgiven i sin helhet i bilaga I av detta betänkande.

levnadskostnadsindex med direkta skatter och sociala förmåner, skulle, framhöll man, bland annat fylla ett behov vid de beräkningar av reallöneutvecklingen, som styrelsen regelbundet utfört i anslutning till sin statistik över löneförhållandena för anställda inom olika delar av näringslivet.

Styrelsen riktade emellertid i sin skrivelse främst uppmärksamheten på möjligheten att genom en rensning av konsumentprisindex för inverkan av indirekta skatter beräkna en prisindex som i viss mån var oberoende av sättet för skatteuttagningen. En sådan beräkning har tidigare för perioden 1939—1947 gjorts av riksbanken såsom en parallellserie till bankens konsumtionsprisindex. Därvid gjordes både avdrag för vissa indirekta skatter och tillägg för vissa subventioner. Trots de svårigheter ett försök till avräkning av de indirekta skatternas inverkan på detaljhandelspriserna måste möta, ansåg styrelsen det vara angeläget att den prisstatistiska informationen utvidgades till att vid sidan av konsumentprisindex även omfatta en från vissa indirekta skatter rensad serie. Styrelsen pekade härvid bl. a. på det ökade intresse för serier av denna karaktär, som visat sig föreligga att döma av dels den indexklausul, som intagits i löneavtalet för större delen av arbetsmarknaden för åren 1957 och 1958, dels den liknande indexklausul som ingår i bestämmelserna om jordbruksprisernas reglering för produktionsåren 1/9 1956—31/8 1959. Styrelsen hemställde därför om uppdrag att beräkna en sådan serie i huvudsak enligt en i skrivelsen angiven metod. För den händelse införandet av en sådan serie ansågs böra föregås av ytterligare överväganden föreslog styrelsen att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en utredning av frågan.

Utredningsuppdraget

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 11 april 1958, vari chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, hemställde om Kungl. Maj:ts be- myndigande att tillkalla sakkunniga för utredning rörande beräkningar av indexserier avsedda att komplettera konsumentprisindex, anförde denne bl. a. följande.

Socialstyrelsen anger i sin skrivelse olika motiv för att som ett komplement till nuvarande konsumentprisindex även redovisa en serie som rensats från indirekta skatter och eventuellt också kompletterats med subventioner och som sålunda i viss mån skulle göra indextalet oberoende av förskjutningar av skattetrycket från indirekta till direkta skatter och vice versa. Även enligt min mening synes det finnas ett allt påtagligare behov av att redovisa en indexserie med en sådan innebörd och jag anser, att det skulle innebära en värdefull statistisk service, om socialstyrelsen presenterade en indexserie, som på något sätt rensats från indirekta skatter och kompletterats med subventioner. Den skulle användas både vid ekonomisk analys och vid olika typer av indexbindningar i de fall vederbörande parter skulle finnas detta lämpligt.

Socialstyrelsen har i sin skrivelse redovisat sin avsikt att någon gång om året göra vissa approximativa kalkyler angående de direkta skatternas inverkan på prisindextal för olika inkomstskikt och familjetyper. Detta skulle ligga i linje med det principprogram som tidigare antagits för indexberäkningarna på grundval av de förslag som framlades av 1952 års indexkommitté. Det vore enligt min mening

av stort allmänt intresse, om socialstyrelsen löpande redovisade indexserier som även inkluderade de direkta skatternas verkningar, varvid man måhända borde sikta mot beräkningar för ett fåtal specificerade inkomstlägen och familjetyper. Även en sådan indexserie torde i viss mån bli oberoende av förskjutningar av skattetrycket mellan indirekta och direkta skatter.

Med ovannämnda kompletteringar skulle sålunda den statistiska informationen på konsumentprisområdet omfatta (1) nuvarande indexserie som en grundläggande serie för konsumentpriserna, (2) en totalserie, där den grundläggande konsumentprisindex rensats för indirekta skatter men kompletterats med subventioner, samt (3) en eller flera typserier där den grundläggande serien kompletterats med direkta skatter, som salderats för vissa sociala förmåner, såsom barnbidrag och folkpensioner. De kompletterande serierna kunde förslagsvis utföras kvartalsvis med december 1955 som bas. Ett införande av dessa serier skulle i själva verket innebära en viss anknytning till tidigare praxis, då socialstyrelsen presenterade en serie över levnadskostnaderna inklusive direkta skatter och sociala förmåner samt riksbanken en serie över konsumentpriserna exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner.

Beräkningar av det slag som jag här antytt är emellertid, såsom framhållits i socialstyrelsens skrivelse, förenade med flera problem av både principiell och praktisk innebörd. Det förekommer både gränsdragningssvårigheter och svårigheter att tolka de olika seriernas innebörd. Utan tvekan måste sådana serier, såsom socialstyrelsen uttrycker saken, få en rätt konventionell karaktär. Samtidigt som det är angeläget att finna en praktiskt framkomlig väg för att tillgodose ett uppenbart behov av utvidgad prisstatistisk service, är det givetvis av den största betydelse, att skönsmässiga avgöranden icke ingår i det löpande arbetet med att beräkna indexserierna, vilket skulle införa ett icke önskvärt element av godtycklighet i dessa. Man bör sträva efter att redan från början klart ange de regler som skall användas vid beräkning av de olika indexserierna. Liksom vid beräkningarna av den allmänna konsumentprisindexen bör eventuella frågor rörande tillämpning av av gällande grunder hänskjutas till indexnämnden för avgörande.

Det skulle enligt min mening vara av intresse att utöver metoder av det slag som socialstyrelsen arbetat med i sitt förslag även pröva framkomligheten av den väg som i en bilaga till socialstyrelsens skrivelse anges som »klumpmetoden». Därmed torde avses en korrektion med hjälp av de under en viss period till statsverket och kommunerna inflytande indirekta skatterna med tillägg för de av de offentliga myndigheterna utbetalade subventionerna. Det är möjligt, att man härigenom skulle kunna uppnå en likartad beräkningsprocess för de båda av mig föreslagna kompletterande slagen av indexserier.

Enligt min mening föreligger behov av ytterligare utredning, innan kompletterande indexserier av den typ som jag i det föregående behandlat kommer till stånd. Jag föreslår därför, att nu berörda spörsmål göres till föremål för utredning. Uppdraget bör anförtros åt en mindre kommitté, som rymmer statistisk och ekonomisk sakkunskap. Utredningen bör senast den 1 oktober 1958 framlägga preciserade förslag om hur de två typer av serier, som jag här berört och som båda i görligaste mån bör vara oberoende av förskjutningar i beskattningen från indirekt till direkt och vice versa, lämpligen skall definieras och beräknas. Fasta regler bör därvid anges för omfattningen av de indirekta skatter och subventioner respektive de direkta skatter och sociala förmåner som skall beaktas.

Utredningsarbetet

I sitt arbete har 1958 års indexutredning kunnat stödja sig på en rad tidigare utredningsarbeten beträffande levnadskostnadsindex, den indirekta

beskattningen, subventionssystemet inom bostadsområdet, prisregleringen inom jordbruksområdet m. m. I första hand kan härvid nämnas indexsakkunnigas betänkande angående levnadskostnadsindex (SOU 1943: 8), där bl. a. problemet med skatternas behandling vid beräkning av levnadskostnadsindex tas upp till behandling. I betänkande angående omläggning av levnadskostnadsindex avgivet av 1952 års indexkommitté (SOU 1953: 23) återfinnes vidare grundlinjerna för beräkningen av nuvarande konsumentprisindex. I detta sammanhang bör även nämnas en utredning beträffande precisionsproblemet vid beräkning av konsumentprisindex, som professorn vid Stockholms högskola, Sten Malmquist, under 1957 utförde på uppdrag av socialstyrelsen.¹

Den indirekta beskattningen har varit föremål för utredning av 1952 års kommitté för indirekta skatter (SOU 1957: 13). I nämnda betänkande återfinnes översikter över skattesystemets utveckling och utformning i Sverige liksom en utförlig diskussion av olika tänkbara former av indirekta skatter. I betänkande avgivet av besvärssakkunniga beträffande förfarandet vid konsumtionsbeskattning (SOU 1957: 50) kan likaså information hämtas beträffande de indirekta skatterna och deras konstruktion, beskattningsmyndigheter, förfarandet vid skatternas bestämmande och uppbörd m. m. Under åren närmast före andra världskriget utfördes en undersökning rörande det samlade skattetrycket i Sverige och utlandet av inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga (SOU 1936: 18). Med hänsyn till det utrymme, som där gavs åt de teoretiska problemen rörande skatterna, innehåller undersökningen information av intresse i detta sammanhang.

Genom två utredningar under senare tid rörande bostadspolitiken har subventionssystemet inom bostadsområdet belysts. I första hand kan här hänvisas till betänkande av bostadspolitiska utredningen (SOU 1956: 40), som bl. a. innehåller en översikt över stödet till bostadsförsörjningen under efterkrigstiden. I betänkande avgivet av byggnadslåneutredningen (SOU 1957: 44) återfinnes likaså uppgifter om bostadsstödet former och omfattning under de senaste åren. Slutligen kan nämnas ett par betydelsefulla källor för uppgifter om den svenska jordbrukspolitiken, som föreligger genom dels jordbruksprisutredningens betänkande rörande prissättningen på jordbruksprodukter (SOU 1954: 39), dels ett betänkande avgivet av utredningen om småbruksstöd (SOU 1958: 7).

Den fortsatta framställningen har disponerats på så sätt att en inledande redogörelse först lämnas i kapitel II för den nuvarande konsumentprisindex' konstruktion. Därefter följer en redogörelse uppdelad på fyra kapitel (III—VI) för utredningens behandling av de principiella och praktiska problemen förknippade med en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner. I det därpå följande kapitlet (VII) tar utredningen upp frågan om beräkning av indextal med direkta skatter minus vissa sociala för-

¹ Första delen av denna undersökning finnes publicerad i Statistisk Tidskrift 1958, nr 9. Senare delen av undersökningen beräknas bli publicerad i ett efterföljande nummer av tidskriften.

måner. I kapitel VIII slutligen ges en sammanfattning av utredningens förslag till beräkning av de två typer av indexserier utredningen haft till uppgift att behandla.

Utredningen har uppfattat sitt uppdrag i första hand så att dels en undersökning skulle vidtagas beträffande möjligheterna att nå en meningsfull tolkning av de båda slag av indexserier varom här är fråga, dels en inventering skulle göras beträffande möjligheterna att utforma praktiskt tillämpbara beräkningsmetoder för dessa serier med utgångspunkt från för närvarande tillgänglig statistisk information. Utredningen har ej kunnat närmare undersöka värdet eller tillämpbarheten av beräkningsmetoder, som kan omsättas i konkreta beräkningsresultat först när nu planerade eller under arbete varande statistiska undersökningar föreligger klara. Utredningen har utarbetat förslag till beräkning av båda slagen av indexserier. Med hänsyn till den begränsade tidsram som utredningen haft att arbeta inom har utredningen framlagt en numerisk beräkning endast för serien exklusive indirekta skatter. Av samma skäl har den i sin behandling av de principiella problemen rörande definition och innebörd av de båda slagen av kompletterande indexserier ej haft möjlighet att utföra den teoretiska diskussionen med den utförlighet som i och för sig hade varit önskvärd.

Det har icke varit utredningens sak att taga ställning till frågan hur en från indirekta skatter rensad konsumentprisindex skall användas. Trots detta kunde det ur vissa synpunkter ha tett sig naturligt om utredningen startat med en diskussion och eventuell kartläggning av vilka behov av en rensad index som föreligger, för att sedan undersöka hur en rensad index lämpligen borde utformas med tanke på dessa behov. En sådan undersökning skulle ha blivit mycket omfattande, varför den redan med hänsyn till den begränsade tid som stått utredningen tillbuds varit omöjlig att genomföra. En ytlig diskussion av dessa problem hade visserligen kunnat genomföras, men utredningen anser det tveksamt om en sådan skulle givit något utöver den föreliggande undersökningen. Därtill kommer att utredningen vid en sådan diskussion hade nödgats uppställa ett eller flera antaganden rörande utformningen av olika indexklausuler och dessas innebörd och syfte. Sådana antaganden hade oberättigat kunnat uppfattas såsom innebärande eller grundade på ställningstaganden i exempelvis löne- eller prispolitiska frågor — inte minst hade risken härför varit påtaglig om utredningen av tidsskäl tvingats hålla diskussionen på ett ytligt plan. Utredningen har icke ansett sig böra på detta sätt påverka potentiella konsumenter av den rensade index.

ANDRA KAPITLET

Nuvarande konsumentprisindex

Den följande redogörelsen har till syfte att kortfattat beskriva det förfaringssätt, som tillämpas vid beräkningen av konsumentprisindex. Motiveringar till varför man valt det ena eller andra beräkningssättet har därvid i stort sett utelämnats.

Bakgrund

Konsumentprisindex är numera den enda officiella, regelbundet beräknade indexserien över prisutvecklingen i detaljhandelsledet i Sverige. Serien har år 1949 (hela året) som bas. Indexen började dock inte beräknas förrän från och med juli 1954. För tiden fram till juni 1954 anslöts den nya indexen till den gamla levnadskostnadsindexen i 1935 års serie utan skatter och sociala förmåner.

Levnadskostnadsindex förelåg i två olika serier, nämligen dels med juli 1914 och dels med 1935 (hela året) som bas. Dessa båda serier överensstämde till sin konstruktion helt med varandra. Bortsett från decimalavrundningarna innebar sålunda en viss procentuell uppgång i den ena serien en precis lika stor uppgång i den andra serien.

Båda de nyssnämnda serierna av levnadskostnadsindex förelåg dessutom uppdelade på en serie med och en serie utan direkta skatter och sociala förmåner. Serien med år 1935 som bas utan direkta skatter och sociala förmåner betraktades från slutet av 1940-talet som huvudserien.

Vid beräkningen av levnadskostnadsindex byggde man på en i kronor angiven budget, som skulle hänföra sig till ett visst genomsnittshushåll, den s. k. indexfamiljen. Denna familj skulle avse ett genomsnitt av tvåbarnsfamiljer, tillhörande kategorien arbetare och lägre tjänstemän samt bosatta i städer och andra tätorter. Till en början var levnadskostnadsindex en fastbasindex uträknad enligt Laspeyres' formel, dvs. man räknade ut vad en gång för alla fastslagen budget kostade i det aktuella prisläget och denna kostnad jämfördes med vad den givna budgeten kostade vid basidpunkten. Budgeten reviderades dock vid ett par tillfällen och den nya beräkningen kedjades på den gamla. Från och med 1943 uträknades levnadskostnadsindex som en kedjeindex, där vägningstalen i princip skulle hänföra sig till konsumtionen under det aktuella året.

Under många år fanns ytterligare en, helt fristående indexserie, benämnd konsumtionsprisindex. Den började uträknas av riksbanken år 1931, samtidigt med att Sverige lämnade guldmyntfoten. Denna serie skulle hänföra sig till hela den privata konsumtionen och ej blott till en begränsad befolkningsskategori. Vägningstalen angavs i promille av den totala privata kon-

sumtionen, och indexen konstruerades som en kedjeindex med årslänkar. Till en början byggde man på en geometrisk (logaritmisk) formel, men i samband med att socialstyrelsen år 1949 övertog ansvaret för beräkningen av konsumtionsprisindex, ändrades formeln till att bli samma aritmetiska formel som för levnadskostnadsindex. Basåret för konsumtionsprisindex var under senare år 1935.

Alla de omtalade gamla serierna är numera avskaffade. Den nya serien, konsumentprisindex, ansluter sig till sin konstruktion mycket nära till konsumtionsprisindex. På grund av den mera vidsträckta användningen av levnadskostnadsindex befanns det dock vid övergången mera praktiskt att låta den nya serien bli anknuten till levnadskostnadsindex (i 1935 års serie utan skatter och sociala förmåner). Som redan nämnts gjordes ingen särskild beräkning av konsumentprisindex för åren 1949, som är seriens basår, till 1954, då serien började beräknas. Under denna tid hade för övrigt levnadskostnadsindex och konsumtionsprisindex visat precis samma ökning, trots att serierna är så pass olika konstruerade.

Tekniskt sett möter det givetvis inga svårigheter att skriva fram de gamla indexserierna med hjälp av den nya serien, konsumentprisindex; detta går ju helt enkelt till så att det sista talet i den gamla serien multipliceras med den ökning, som framkommit enligt den nya serien sedan dess. På grund av likheten i konstruktion förefaller det berättigat att göra dylika framskrivningar av konsumtionsprisindex samt av de båda serierna av levnadskostnadsindex utan skatter och sociala förmåner. Dylika framskrivningar, liksom även framskrivningar av de båda indexserierna med direkta skatter och sociala förmåner, brukar också ibland publiceras i Sociala Meddelanden.

Grundläggande definitioner och konstruktion

Konsumentprisindex har till syfte att vara en mätare på prisutvecklingen inom hela den privata konsumtionen, således även förbrukningen på restauranger och andra näringsställen, medan förbrukningen inom t. ex. sjukhus och anstalter av skilda slag icke ingår.

Till sin innebörd och målsättning är konsumentprisindex en kompensationsindex, dvs. man söker få ett mått på vad som krävs för att konsumenten skall bli kompenserad för inträffade prisförändringar. Denna princip står i överensstämmelse med internationella rekommendationer; i en resolution antagen vid Sjätte internationella konferensen för socialstatistiker i Montreal 1947 heter det sålunda att »syftet med indextal över levnadskostnaderna skall vara att mäta förändringarna i tiden av konsumentpriserna vid en given levnadsnivå».

De teoretiska grundvalarna för kompensationsindexen förutsätter egentligen blott en enda konsument. När man därifrån skall övergå till grupper av konsumenter och allra helst till hela samhällets privata konsumtion, uppstår svårbemästrade teoretiska problem, vilka tills vidare måste betraktas som otillfredsställande lösta.

Indexen uträknas som en kedjeindex med årslänkar. Detta innebär att man i själva verket varje år börjar en helt ny indexserie, som har december föregående år som bas. De tal som sålunda erhålls ansluts emellertid till varandra, och på så sätt får man en från år till år fortlöpande serie.

Vid beräkningen av konsumentprisindex används för varje årslänk (från december till december) i princip följande formel:

$$I_{12} = \frac{\sum p_2 q_{12}}{\sum p_1 q_{12}} \quad (1)$$

Här betecknar p_1 priserna i december det tidigare året, p_2 priserna i december det senare året och q_{12} de under året förbrukade kvantiteterna. Den formel innebär att man med hjälp av prisuppgifter för olika tidpunkter räknar ut vad en i kvantiteter (kg, st, etc.) angiven budget kostar i det aktuella prisläget, varefter jämförelse sker med motsvarande basbelopp. I praktiken används formeln omskriven på detta sätt:

$$I_{12} = \frac{\sum \frac{p_2}{p_1} \frac{p_1}{p_{12}} p_{12} q_{12}}{\sum \frac{p_1}{p_{12}} p_{12} q_{12}} \quad (2)$$

Den senare formeln anknyter till den metod som användes vid den praktiska beräkningen av konsumentprisindex. Den innebär, att man räknar ut ett vägt genomsnitt av prisförändringarna på de olika varor, som ingår i indexen. Prisförändringarna symboliseras av priskvoter p_2/p_1 som sammanväges med vägningstal, som symboliseras av

$$\frac{p_1}{p_{12}} p_{12} q_{12}$$

Prisuppgifterna hänför sig enbart till varor, kallade representantvaror, som ingår i indexberäkningen och måste i praktiken i allmänhet inhämtas från butiker, som saluför varorna. De motsvarande vägningstalen däremot avser utgiftsbelopp för den grupp av varor som ifrågakommande representantvara antages representera och inhämtas genom särskilda statistiska undersökningar, som ger upplysningar om värdet av konsumtionen. Vid tillämpningen av formel (2) går man tillväga på följande vis. För varje varuslag, som ingår i indexen, beräknas en priskvot p_2/p_1 , som ger prisrelationen för december jämfört med december föregående år. Vägningstalen erhålles genom att värdet av den privata konsumtionen under det aktuella året divideras med ett medelpris (för representantvaran) under detta år och multipliceras med priset i december det tidigare året. De på så sätt i priserna i december det tidigare året uttryckta beloppen av den privata konsumtionen utgöra vägningstalen, efter att av beräkningstekniska skäl ha omräknats till promillesiffror.

Det beskrivna förfaringssättet hänför sig som nämnts till beräkningen av en hel årslänk från december till december. För varje månad som ingår i en länk, går beräkningen tekniskt sett till på nästan samma sätt, dvs. för varje vara räknas en priskvot ut, vilken anger prisrelationen mellan den aktuella månaden och närmast föregående december, varpå dessa priskvoter vägs samman. De därvid använda vägningstalen är emellertid fasta och hänför sig till förbrukningen under det år som slutade sistlidna december, uttryckta i prisläget denna månad. Detta innebär att man under det löpande året använder en fastbasformel, som nära överensstämmer med Laspeyres' formel. Om tidpunkten 0 får beteckna december ett år, 1 december följande år samt 2 någon månad under det därefter följande året, så blir formeln den följande:

$$I_{12} = \frac{\sum p_2 q_{01}}{\sum p_1 q_{01}} = \frac{\sum \frac{p_2}{p_1} \frac{p_1}{p_{01}} p_{01} q_{01}}{\sum \frac{p_1}{p_{01}} p_{01} q_{01}} \quad (3)$$

Genom detta formeluttryck har man velat förfina beräkningsmetodiken. På grund av den bristande precision, varmed vägningstalen, dvs. värdet av olika varors konsumtion, är kända, saknar dock skillnaden mellan denna formel och Laspeyres' formel i regel praktisk betydelse.

När man under det löpande året har kommit till december, räknas först en decemberindex ut med samma oförändrade vägningstal, som begagnats för de föregående månaderna av året. Detta tal kallas för *korttidsindexen*. Något senare genomförs en reviderad beräkning för december, varvid vägningstalen får bli de då ungefärligt kända nya konsumtionssiffrorna för det just tilländalupna året. Det reviderade talet benämns *långtidsindexen* för december, och det är detta tal, som får utgöra utgångspunkten för den nya indexserien under det följande året. Det är med andra ord dessa reviderade decemberindexar, som ingår i kedjan av årsindexar.

Vid beräkningen av långtidsindexen för december företar man också andra justeringar av indextalen än de som blir följden av att man använder nya vägningstal. Sålunda finns det ett antal varuslag, för vilka det inte är möjligt att varje månad få aktuella prisuppgifter. För att undvika att under det löpande året få ett hak i indexserien, förfar man då så, att man låter sådana nya prisuppgifter slå igenom just i december vid beräkningen av långtidsindexen, där det ändå blir ett hak i förhållande till den oreviderade decembersiffran. Om man däremot lät det uppstå hak under det löpande året, så skulle det med rätta kunna invändas att man lät en jämförelse mellan två månader påverkas av vad som i själva verket hade hänt tidigare, kanske långt tidigare. Vid beräkningen av långtidsindexen för december sker också den årliga omräkningen av bostadsposten. Denna bygger på en särskild undersökning; se nedan. Om en generell hyreshöjning eller annan dylik förändring skulle inträffa under året, så inräknas dock effekten omedelbart i index, ehuru blott provisoriskt i avvaktan på resultatet av nästa undersökning av bostadsposten.

På grund av den konstruktion, för vilken nyss redogjorts, är en jämförelse av två månadsindexar, mellan vilka ligger en eller flera decembermånader, egentligen inte korrekt. Det finns dock ingen anledning att här närmare gå in på hur man skulle kunna uppnå en ökad noggrannhet genom att kedja sig fram mellan de två månaderna.

Formelmässigt sett överensstämmer konsumentprisindex med såväl levnadskostnadsindex som konsumtionsprisindex (den senare serien räknades dock som nämnts i ett tidigare skede ut med hjälp av en logaritmisk formel). Den viktigaste förändringen i samband med att konsumentprisindex år 1954 fick ersätta de tidigare serierna var det ovan angivna förfarandet med två indextal för december samt att någon ny serie med skatter icke tillskades. Därjämte omlades prisinsamlingsförfarandet, varom mera nedan.

Vägningstalen

Vägningstalen benämns även vikter, men för att undvika sammanblandning med vikter i fysisk bemärkelse brukar man i stället ofta använda ordet vägningstal. Vägningstalen fördelar sig på samma sätt som hela den privata konsumtionen fördelar sig värdemässigt på olika varor under ett kalenderår. De anges i promille. Eftersom vägningstalen skall innefatta all slags förbrukning, måste varuförteckningen utformas på ett sådant sätt, att ett stort antal sinsemellan likartade varor ryms under samma rubrik. Det måste sålunda heta »charkuterivaror», »ylletyger», »televisionsapparater», »skrivmateriel» osv. och ej någon speciell typ av de olika varorna. Vid prisinsamlingen måste man däremot välja ut vissa, noggrant preciserade varor, vilkas prisutveckling därpå successivt följs; se nedan.

De vägningstal, som begagnas under år 1958 och som följaktligen avser förbrukningen under år 1957, finns återgivna i bilaga II. I några fall har däri halva promilletal angivits, men i allmänhet har avrundning till hela promilletal företagits. Promilletalen bygger på konjunkturinstitutets beräkningar av den totala privata konsumtionen. Dessa beräkningar bygger i sin tur på ett stort antal andra källor. I fråga om jordbruksprodukter utförs beräkningarna sålunda primärt av jordbruksnämnden, i fråga om andra varugrupper bygger institutet på statistiken över omsättningen i detaljhandeln eller på import- och exportstatistiken i kombination med statistiken över den inhemska produktionen. Precisionsgraden hos de framkomna promilletalen är mycket olika. I fråga om vissa varugrupper är precisionen hög, medan man i fråga om andra varugrupper endast kan lita till vissa mycket grova uppskattningar. Detaljfördelningen av vägningstalen sker huvudsakligen med hjälp av resultaten från de särskilda undersökningarna av den genomsnittliga fördelningen av hushållsutgifterna, de s. k. levnadskostnadsundersökningarna.

Ett av syftena med den under år 1958 företagna levnadskostnadsundersökningen är att lämna ett bättre underlag för beräkningen av de poster, om vilkas storlek man nu svävar i stor osäkerhet.

Prisinsamlingsvarorna eller representantvarorna

Antalet varor och tjänster, som saluförs i detaljhandeln, är numera utomordentligt stort. Som en illustration kan nämnas att enbart järnhandelns sortiment enligt uppgift består av 70 000 och färghandelns av 40 000 olika artiklar. Dessa och andra varusortiment undergår dessutom ständiga förändringar. Hur stort antalet varor är beror givetvis i hög grad på vad man menar med en »vara». Skall olika förpackningsstorlekar och olika färgnyanser av en viss färgsort anses utgöra olika varor eller blott skilda varianter eller kvaliteter av samma vara? Utgör »mjölk» en vara eller skall man skilja mellan homogeniserad mjölk, icke homogeniserad mjölk, skummjölk, filmjölk, mjölk såld i lös vikt, i plomberad glasflaska, i 1/2-liters tetra, i hel-liters tetra? Om man skiljer mellan olika kombinationsmöjligheter, så finns det enbart i fråga om mjölk mer än ett dussin olika varuslag, och eftersom priset per liter mjölk beror på dess art och på förpackningen, skulle det finnas anledning att hålla dem isär, när det gäller ett studium av prisutvecklingen.

På grund av mängden av olika varor och varukvaliteter är det i praktiken helt uteslutet att insamla regelbundna prisuppgifter för mera än ett relativt ringa urval av varor. Vilka prisinsamlingsvarorna är framgår av den ovan omtalade tabellen i bilaga II; av utrymmesskäl har dock de detaljerade varubeskrivningar, som i praktiken används vid prisinsamlingen, inte tagits upp i tabellen. Som illustration kan nämnas att detaljdefinitionen av herrskjorta har följande lydelse: »skjorta, enfärgad, krympt, helst svensk, bomullspoplin, fast krage och fasta manschetter».

Urvalet av prisnoterings- eller representantvaror bygger delvis på tradition. Vägledande har i stort sett varit, att man velat välja varor, som inom varje vägningsstalsvarugrupp spelar en stor roll, som är lätta att definiera, som man kan räkna med kommer att återfinnas i detaljhandeln under någorlunda lång tid framåt och som finns till salu i större delen av landet. Som representantvara för »mjukt, fint kaffebröd och djupfryst bröd» har man sålunda valt ett wienerbröd, som väger ca 32,5 gram, för »kryddor, jäst, såser och buljongtärningar» har man valt 10 gram vitpeppar, för »sportutrustning, barnvagn och hobbyutgifter» har man valt ett par skidor osv. Urvalet av representantvaror måste då och då förnyas; samråd har därvid brukat ske med representanter för branschernas huvudorganisationer.

Från teoretiska utgångspunkter kan man hävda att urvalet av representantvaror borde ske genom stratifierad slumpmässig sampling. I praktiken torde det emellertid endast i fråga om vissa varugrupper vara möjligt att genomföra urvalet på detta sätt.

Antalet varurubriker enligt tabellen är 228. I fråga om ett antal rubriker sker prisinsamling på flera skilda kvaliteter eller varianter, varför totalantalet varor kan sägas vara omkring 875.

För varje representantvara räknar man för den aktuella månaden ut ett prismedeltal. Detta prismedeltal divideras med motsvarande prismedeltal

för närmast föregående december, varvid kvoterna uttrycks som indextal. Som exempel kan nämnas beräkningen för eldningsolja i april 1958. För december 1957 utgjorde medelpriset för eldningsolja 228,79 kr per m³. I april 1958 har detta pris sjunkit till 214,79 kr. Indexen blev följaktligen 93,88, vilket innebär en prissänkning med 6,12 %. På motsvarande sätt innebär ett indextal av t. ex. 106,51 en prishöjning med 6,51 %.

Sättet för prisinsamlingen

Den grundlägganden definitionen på vad som menas med ett pris är i viss mån svävande. Sålunda har det aldrig i indexsammanhang på ett tillfredsställande sätt klargjorts att en viktig skillnad föreligger mellan å ena sidan en prisnotering, ett begärt pris, och å den andra ett faktiskt betalat pris. I stort sett är det prisnoteringar, som man erhåller vid prisinsamlingen. Det ligger nära till hands att oreserverat förklara att det faktiskt betalade priset borde tillämpas vid indexberäkningarna. Sätillvida kan det heller inte råda någon tvekan om saken, att i sådana fall, då ett rabattsystem insmugit sig och inga konsumenter betalar katalogpriserna på varorna, så måste indexen i princip söka bygga på de priser, som konsumenterna faktiskt betalar. Ett konsekvent fasthållande vid denna princip ökar emellertid svårigheterna vid förändringar av varukvaliteterna. Man bör också göra klart för sig att själva grundfrågeställningen för en fastbasindex går ut på att söka fastställa vad det *skulle* kosta att vid den aktuella tidpunkten upprätthålla en viss given konsumtion eller en med denna likvärdig konsumtion. Därtill kommer att det i praktiken synes vara omöjligt att organisera prisinsamlingen på ett sådant sätt, att man erhåller de faktiskt betalade priserna. I fråga om flertalet varor är den omtalade distinktionen betydelselös, men principiellt är den viktig.

Prisinsamlingen sker huvudsakligen genom ombud inom olika områden i landet. I fråga om varuslag, motsvarande 377 promille av förbrukningen enligt de vägningstal som begagnas under år 1958, sker dock prisinsamlingen centralt. Det rör sig här om varor, där man antingen vet att priserna är desamma över hela landet (t. ex. spritdrycker, läkemedel) eller där man av olika skäl lättare erhåller priserna centralt (t. ex. bensin, bilar).

För flertalet varor insamlas priser varje månad. Vissa undantag från denna huvudregel finns dock. Sålunda insamlas priser på flertalet inventarier och husgeråd samt på vissa tjänster endast varje kvartal (månaderna februari, maj, augusti och november). Bostadsposten, exklusive bränsle och lyse, omräknas endast en gång om året (vid beräkningen av långtidsindexen för december); dock har en provisorisk beräkning av bostadsposten gjorts, då under året generell hyreshöjning medgivits, t. ex. fr. o. m. 1 oktober. Denna beräkning har fått gälla, till dess resultatet av den årliga hyresundersökningen föreligger. Även för några andra poster sker omräkning i regel blott en gång om året (t. ex. tele och pensionatsvistelse).

Definitionsmässigt skall indexberäkningen hänföra sig till mitten av varje månad, och för prisinsamlingen har detta preciserats så, att prisinsamlingen

skall ske den kalendervecka, vari den 15 i varje månad infaller. I fråga om ett antal livsmedel med starka säsongprisväxlingar (färska potatis, färska morötter, tomater, färska spenat, jordgubbar, krusbär och lingon) sker prisinsamlingen under säsongen tre gånger i månaden, nämligen utom den ordinarie veckan också veckan före och veckan efter. Dessutom företages för vissa av dessa jämte några andra varor en säsongrensning av priserna.

Prisinsamling genom ombud

Prisinsamlingen verkställles numera av statistiska centralbyråns lokalombud och sker inom dess basurval. Basurvalet, som också används för en rad andra undersökningar, har konstruerats på ett sådant sätt att Sverige geografiskt indelats i ett antal primära urvalsenheter (puen), vart och ett så heterogent sammansatt som möjligt. Dessa puen grupperades i 70 såvitt möjligt homogena strata. Från varje stratum valdes därpå ut ett pue, och dessa 70 puen är det som utgör det basurval, från vilket prisinsamlingen äger rum.

Urvalet av butiker, från vilka prisinsamlingen verkställs, bygger på ett särskilt för detta och vissa beslätade ändamål upplagt register. Sammanlagt uttogs från början 1 300 butiker (varav 1 050 för livsmedel, bränsle, kläder och skor samt 250 för övriga varor), 1 000 s. k. betjäningsställen (frisersalonger, syateljéer etc.) samt 200 torgstånd.

Inom varje pue valdes butikerna helt med bortseende från belägenheten inom området. Inom geografiskt vidsträckta puen kunde man därför få med butiker med ett läge mycket avlägset från befolkningscentra.

I de stora städerna utlottades vissa kvarter, inom vilka butikerna utvaldes. Därigenom har i dessa en viss koncentration av prisinsamlingsbutikerna kommit till stånd.

I butikerna får som regel prisinsamlingen endast ske genom personligt besök. I fråga om vissa svårtillgängliga butiker får ombudet dock i viss utsträckning företa prisinsamling per telefon. Dock har föreskrivits ett besök per år för att vidmakthålla en god kontakt mellan ombudet och uppgiftslämnaren. För betjäningsställen gäller att insamlingen skall ske per telefon utom en gång om året, då personligt besök göres.

Vid insamlingen antecknar lokalombuden prisuppgifterna på särskilda blanketter, där beskrivningar av representantvarorna finns återgivna.

För de centralinsamlade priserna föreligger antingen endast en eller ett fåtal prisuppgifter per månad. Medelpriser erhålles därför på ett enkelt sätt och dessa utnyttjas därefter för beräkning av en indexsiffra i förhållande till motsvarande tal under senaste december. För priser insamlade genom ombud måste man först beräkna ett ovägt medelpris för varje pue och därefter ett med folkmängden inom varje pue vägt riksmedelpris.

De butiker, från vilka ombudsinsamlingen äger rum, bildar vad som på statistiskt språk kallas en panel, dvs. ett oförändrat urval av butiker, som dock i princip borde utökas med nya butiker. I praktiken uppkommer ett visst bortfall. Under de fyra år, som gått sedan det nuvarande butiksuralet gjordes år 1954, har sammanlagt omkring 400 butiker fallit bort, vanligen

beroende på att butikerna i fråga upphört med sin verksamhet. Dessa butiker har tills vidare icke ersatts med nya butiker. I stort sett utgörs de bortfallna butikerna av sådana med liten omsättning.

Förberedelser har vidtagits för att under år 1958 genomföra ett helt nytt urval av butiker.

Prisberäkningen för bostadsposten

Bostadsposten i konsumentprisindex omfattar tre huvudbeståndsdelar, nämligen hyreshuslägenheter, egnahem samt bränsle och lyse. De vägnings-tal, som motsvarar de båda förra delarna, är sålunda rensade från bränsle.

Prisinsamlingen för bränsle och lyse försiggår på samma sätt som annan prisinsamling, dvs. den bygger i huvudsak på priser, som varje månad insamlas centralt eller genom ombud. Även egnahemsindexen uträknas med hjälp av prisnoteringar på ett antal representantvaror, som i detta fall består av räntefoten för lån av olika slag, priset för reparationer av vissa slag samt onera. Därjämte beräknas årligen avskrivningar, ränta på eget kapital samt effektiv fastighetsskatt på samtliga de egnahem, som ingick i en särskild undersökning, som företogs år 1955.

Hyreshusindexen bygger på upplysningar om en s. k. panel av hyreshuslägenheter, vilka undersöks varje år. Panelen omfattar ca 900 lägenheter, av vilka omkring en tiondel utbyts varje år. De i panelen ingående lägenheterna omfattar lägenheter om 1 rum och kokvrå samt om 1—4 rum och kök. Vid beräkningen av hyresförändringarna tas hänsyn till kvalitetsförändringarna. Det så framräknade index-talet för hyreshuslägenheterna tillämpas även för bostadsrättslägenheterna.

Kvalitetsförändringar

Den i praktiken kanske största svårigheten i samband med prisinsamlingen består i att de en gång fastställda representantvarorna försvinner ur handeln och ersätts av andra, mer eller mindre snarlika. Problemet gestaltar sig något olika, när det gäller centralinsamlade och ombudsinsamlade varupriser.

En centralinsamlad prisuppgift avser som regel en noga definierad varusort, t. ex. en bil eller en TV-apparat av visst märke och modell och försedd med en viss utrustning. Samtidigt med ändringar av modell etc. inträffar ofta även prisändringar. En typisk situation är exempelvis då en viss bilmodell förbättras i vissa hänseenden, samtidigt med att priset höjs med några hundra kronor. I dessa fall får man med hjälp av olika slag av expertis söka bedöma situationen. Om kvalitetshöjningen kan anses motsvara prisökningen, så räknas bilindexen som oförändrad; om kvalitetsförbättringen beräknas motsvara halva prishöjningen, så får andra hälften slå igenom såsom en höjning av bilindexen; om kvalitetsförbättringen är större än prishöjningen, så kommer bilindexen att utvisa en nedgång osv.

När det gäller ombudsinsamlade varupriser, kan ombuden, även när det gäller en så pass noggrant definierad vara som den ovan återgivna defini-

tionen på skjorta, återfinna en mängd olika sorter, som uppfyller definitionen och kan följaktligen också rapportera priser som avviker väsentligt från varandra. De prisskillnader som sålunda kommer fram, innebär inte att en viss vara är olika dyr i olika puen, utan beror på att ombuden inom den givna definitionen har valt olika sorter av en vara för prisnotering. Av praktiska skäl kan man inte göra varubeskrivningarna alltför snäva; i så fall skulle man snart nog inte få några prisuppgifter alls, därför att så många varor ständigt förändras eller byts mot andra inom varubeskrivningens ram. Därjämte förekommer olika varusorter och konsumtionsvanor inom skilda landsdelar.

Det enskilda ombudet kan emellertid se till att så vitt möjligt samma sort av en vara prisnoteras. Stundom blir det emellertid nödvändigt att byta vara och därmed pris. För att skilja olika situationer åt, skall ombuden, så snart för en viss vara ett annat pris än närmast föregående månad noteras, göra en markering enligt följande system:

S = samma kvalitet (dvs. ingen del av prisändringen motsvaras av en kvalitetsändring)

A = annan kvalitet

R = realisationspris

V = återgång till vanligt pris efter realisationspris

— — — = varan finns ej till försäljning

0 = varan är ur säsong och förvaras på lager.

Då en varusort bytts ut mot en annan, skall ombudet bifoga en kommentar, vari anges hur stor del av prisförändringen som kan anses bero på ändrad kvalitet. Även om priserna på de två varusorterna är lika, skall kommentar om kvalitetsskillnad lämnas. Därvid tillämpas en skala med värdena 25, 50, 75 och 100 %. I de få fall då man finner en samtidig prishöjning och kvalitetsförsämring, är man som regel tvingad att låta prishöjningen begränsas till det faktiska beloppet.

Vid indexberäkningen tar man hänsyn till kvalitetsförändringarna i samband med ombudsprisinsamlingen på samma sätt som i fråga om centralinsamlade varor.

När ett ändrat pris beror på att varan realiseras får hela prisförändringen slå igenom i medelpriset och därmed i index.

Indexnämnden

De beräkningar, som ligger till grund för uträkningen av konsumentprisindex, handhas av socialstyrelsen. Därjämte finns ett särskilt organ, indexnämnden, som har att avgöra frågor av principiell natur rörande tillämpningen av de för indexberäkningen gällande grunderna. Nämnden skall vidare genom rådgivande och kontrollerande verksamhet främja beräkningen av konsumentprisindex.

Indexnämnden sammanträder minst en gång i kvartalet. Antalet ledamöter är för närvarande elva.

TREDJE KAPITLET

En index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner

Historik m. m.

De beräkningar av indextal för konsumtionspriserna exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner, som tidigare utförts i Sverige, går tillbaka till tiden för guldmyntfotens slopande i september 1931. Efter det guldmyntfoten övergivits kom den inhemska prisnivån i centrum för de penningpolitiska ansträngningarna. Såsom ett viktigt penningpolitiskt mål uppsatte man att penningens inhemska köpkraft skulle upprätthållas. I överensstämmelse härmed vidtog riksbanken efter guldmyntfotens slopande åtgärder för insamling och bearbetning av prismaterial, som avsåg att belysa den aktuella prisutvecklingen för den totala konsumtionen i landet. Bland annan prisstatistik för konsumtionsnyttigheterna utarbetade riksbanken i samarbete med socialstyrelsen en månadsprisindex, riksbankens konsumtionsprisindex, som redovisades med september 1931 som 100. Den uppställda penningpolitiska normen om upprätthållande av fast penningvärde innebar inte att en politik skulle följas, som syftade till att konsumtionsprisnivån, sådan den kom till uttryck i riksbankens konsumtionsprisindex, skulle hållas absolut oförändrad. I enlighet med rådande teoretiska uppfattning tolkades den uppställda normen så att bl. a. prisförändringar förorsakade av ändrad indirekt beskattning skulle anses tillåtna.

I syfte att erhålla en uppfattning av inverkan på konsumtionsprisindex av ändringar i existerande indirekta skatter eller av införande av nya indirekta skatter, utfördes inom riksbanken ungefärliga beräkningar häröver. Man inskränkte sig härvid till kalkyler över inverkan på priserna av indirekta skatter knutna direkt till färdiga konsumtionsvaror. De »rensade» indextal, som på detta sätt beräknades kom emellertid ej att före år 1939 intaga samma framskjutna ställning som den grundläggande konsumtionsprisindex; de varken publicerades eller beräknades i samma utsträckning som denna. För tiden fram till och med april 1933 finns dock publicerad en fullständig serie av konsumtionsprisindex rensad för förändringar i indirekta skatter. Denna finns återgiven i en uppsats i Ekonomisk tidskrift¹ där även publicerats vissa huvuddata beträffande de ändringar av indirekta skatter som beaktats jämte storleken av den däremot svarande ändringen i dels berörda delindexserier, dels i totalindex. I tabell 1 återges dessa data.

Från och med krigsutbrottet 1939 upptog riksbanken systematiska beräkningar av en för inverkan av indirekta skatter på färdiga konsumtionsnyttigheter korrigerad konsumtionsprisindex, varvid man i motsats till ti-

¹ E. Lindahl: Sveriges riksbanks konsumtionsprisindex. Ekonomisk tidskrift 1933, häfte 3.

Tabell 1. Riksbankens beräkning av inverkan på konsumtionsprisindex av ändringar i vissa indirekta skatter februari 1932—mars 1933

Tidpunkt	Varuslag	Prisstegring på varan i %	Höjning av konsumtionsprisindex i %	Kumulerad höjning av konsumtionsprisindex i %	Slag av skatteändring
1932					
februari	kaffe	0,5	0,01	0,01	Skatt resp. tilläggstull, SFS 1932: 19
»	spritdrycker	18,4	0,49	0,50	Höjning av omsättnings-skatten. SFS 1932: 13
»	automobiler	4,7	0,09	0,59	Tilläggstull. SFS 1932: 15
»	socker	4,5	0,07	0,66	Reglering av sockerinförseln. SFS 1932: 30
maj	bensin	8,7	0,03	0,69	Tilläggsskatt. SFS 1932: 86, 87
»	automobilgummi	20,0	0,10	0,79	Tilläggsskatt. SFS 1932: 88
juli	spritdrycker	12,8	0,26	1,05	Höjning av omsättnings-skatten. SFS 1932: 290
november	mjölk o. smör . .	2,6	0,15	1,20	Mjölkavgifter. SFS 1932: 325
1933					
februari	spritdrycker	13,8	0,28	1,48	Höjning av omsättnings-skatten. SFS 1933: 19
mars	maltdrycker	9,3	0,14	1,62	Höjning av maltskatten. SFS 1933: 33
»	tobak	1,2	0,02	1,64	Höjning av tobaksskatten. SFS 1933: 58

Anm.: SFS = Svensk författningssamling.

Källa: Ekonomisk tidskrift 1933, häfte 3.

digare beaktade även utgående subventioner på färdiga konsumtionsvaror vid korrigeringen. En sådan serie beräknades löpande, dvs. månadsvis, fram till år 1948 då beräkningen av konsumtionsprisindex överflyttades från riksbanken till socialstyrelsen. Den publicerades under denna tid som en parallellserie till konsumtionsprisindex. I tabell 2 återges ifrågavarande rensade indexserie för hela den period, under vilken den beräknades, varvid dock endast indextalerna för den sista månaden i varje kvartal medtagits. För jämförelsens skull återges i tabellen även bankens okorrigerade konsumtionsprisindex för samma period.

I riksbankens årsböcker finnes publicerade de indirekta skatter och subventioner, vilka man beaktat jämte uppgifter om storleken av de förändringar i dels berörda varugrupperns indextal dels i totalindex som beräknades motsvara förändringarna i de indirekta skatterna och subventionerna. I 1946 års årsbok återfinnes dessutom en tabell, där man sammanställt uppgifter över storleken av de viktigare indirekta skatternas och subventionernas kalkylerade effekt på totalindex, räknat från augusti 1939 till december 1946. Dessa uppgifter återges i tabell 3. Såsom framgår av denna tabell inskränkte man sig till att korrigera konsumtionsprisindex endast för indirekta

Tabell 2. Riksbankens konsumtionsprisindex september 1939—december 1947
Augusti 1939 = 100

År	Månad	Konsumtionsprisindex	Konsumtionsprisindex rensad för inverkan av vissa indirekta skatter och subventioner	År	Månad	Konsumtionsprisindex	Konsumtionsprisindex rensad för inverkan av vissa indirekta skatter och subventioner
1939	sept.	101,1	101,1	1944	mars	148,5	140,5
	dec.	105,8	104,3		juni	148,7	140,5
1940	mars	109,7	107,4	1945	sept.	148,6	140,2
	juni	113,7	111,3		dec.	148,4	139,8
	sept.	117,4	115,6		mars	148,6	140,0
	dec.	122,7	120,9		juni	148,5	139,7
1941	mars	129,7	124,5	1946	sept.	148,2	139,2
	juni	131,6	127,1		dec.	147,8	138,7
	sept.	134,2	129,6		mars	148,8	139,5
	dec.	138,3	132,8		juni	150,0	140,5
1942	mars	141,7	136,0	1947	sept.	151,3	141,7
	juni	144,3	137,3		dec.	152,8	142,4
	sept.	147,8	140,3		mars	150,6	142,8
	dec.	149,1	141,6		juni	151,7	143,8
1943	mars	148,8	141,6		sept.	153,5	146,2
	juni	148,6	141,1		dec.	154,2	146,9
	sept.	148,2	140,4				
	dec.	148,5	140,7				

Källa: Riksbankens årsbok 1947.

skatter och subventioner, som var direkt knutna till färdiga konsumtionsnyttigheter. Så exempelvis beaktades bensinskatten endast i fråga om priset på bensen förbrukad direkt av konsumenten-bilägaren men ej i fråga om exempelvis priset på droskfärder.

Efter det riksbankens beräkningar av rensade konsumtionsprisindex upphört, har endast sporadiska kalkyler av motsvarande slag utförts i Sverige. Här kan nämnas att i samband med utarbetandet av den preliminära nationalbudgeten för år 1958 utfördes vissa beräkningar syftande till en eliminering ur socialstyrelsens konsumentprisindex av ändringar i de indirekta skatterna och subventionerna från början av 1955 och framåt.¹ I likhet med vad fallet var med riksbankens beräkningar inskränktes korrigeringen därvid till att avse endast indirekta skatter och subventioner direkt knutna till färdiga konsumtionsnyttigheter.

I internationella sammanhang synes indextal för konsumtionspriserna exklusive indirekta skatter icke ha varit föremål för uppmärksamhet i någon större utsträckning. Utredningen har dock ej företagit någon inventering av förekomsten av sådana indextal i andra länder utan har inskränkt sig till att införskaffa informationer om vissa i Norge och Danmark tillämpade förfaranden.

Inom Statistisk Sentralbyrå i Norge utföres för internt bruk vissa beräk-

¹ Bilaga 1 till statsverkspropositionen 1958, bihang 2, sid. 93.

Tabell 3. Beräknad effekt på konsumtionsprisindex augusti 1939—december 1946 av vissa indirekta skatter och subventioner

Indirekta skatter resp. subventioner	Varor	Därav förorsakad pristför- ändring aug. 39—dec. 46 i %	Effekt på general- index i %
<i>Indirekta skatter</i>			
Allmän omsättningsskatt..	diverse varor	+ 5,3	+ 2,5
Omsättningsskatt	spritdrycker	+ 82,0	+ 2,2
Omsättningsskatt	viner	+ 60,0	+ 0,3
Maltdrycksskatt	maltdrycker	+ 38,3	+ 0,4
Tobaksskatt	tobak	+ 60,5	+ 1,5
Varuskatt	karameller, tekn. prep., pälsvaror ...	+ 19,7	+ 0,3
Kaffeskatt	kaffe	+ 15,0	+ 0,2
Trafikskatt	järnvägsresor	+ 11,5	+ 0,2
Bensinskatt	bensin	+ 25,0	—
Läskedrycksskatt	läskedrycker	+ 19,0	+ 0,1
Nöjesskatt	nöjen	+ 23,3	+ 0,2
Höjd omsättningsskatt	grammofonskiva	+ 25,0	+ 0,2
Höjt postporto	postporto	+ 15,0	—
<i>Subventioner</i>			
Rabatt, mjölkpristillägg...	mjölk	— 22,0	— 0,7
Rabatt, mjölkpristillägg...	smör	— 10,0	— 0,3
Rabatt	margarin	— 32,7	— 0,1

Källa: Riksbankens årsbok 1946.

ningar av indextal exklusive indirekta skatter. Dessa beräkningar bygger på den norska levnadskostnadsindex, vilken omräknas på så vis att priserna i denna reduceras med hela beloppen av de indirekta skatter som belastar varorna i fråga. I princip vill man exkludera samtliga indirekta skatter utom tullar men med hänsyn till de svårigheter det erbjuder att beakta skatter i tidigare led har man inskränkt sig till att reducera priserna med skattebeloppen endast i de fall detta ej möter betydande statistiska vanskligheter. Ehuru beräkningarna närmast är avsedda för internt bruk har vissa resultat offentliggjorts.¹

I Danmark intar indextal över levnadskostnaderna en central plats i löne-reglerande sammanhang. Där beräknas kvartalsvis en index, som i lagen om statens tjänstemän betecknas som »detailpristallet». Denna index, som baseras på en i kvantiteter fast hushållsbudget senast konstruerad med utgångspunkt från en levnadskostnadsundersökning 1948, ligger till grund för reglering av lönerna för statstjänstemän liksom även för reglering av lönerna på stora delar av den privata arbetsmarknaden. Detailpristallet är en prisindex av normal levnadskostnadsindextyp. Under vissa perioder utarbetas emellertid vid sidan av detailpristallet även en index där vissa indirekta skatter eller höjningar av indirekta skatter exkluderats ur indexkalkylen. Under perioder då sådana indextal, kallade særpristal, utarbe-

¹ Ole Vatnan: Byråets levekostnadsberegninger. Statistiske Meldinger 1956, nr 4.

tas är det i stället dessa som användes i lönereglerande sammanhang. Beräkningarna av særpristalen grundar sig på bestämmelser, intagna i vederbörande lagar om indirekta skatter, om att höjning av dem skall exkluderas ur indexkalkylen. Exempelvis intogs i lagen den 22 mars 1951 om höjning av skatten på öl och starksprit en bestämmelse om att levnadskostnadsindex skulle rensas från den inverkan, som höjningen av skatten skulle få på index. I samband med höjningen av skatten på tobaksvaror den 1 oktober 1954 inrycktes även denna skattehöjning under bestämmelsen om særpristallet. Sedermera har bl. a. ytterligare höjning av skatterna på sprit och tobak företagits, för vilka höjningar index rensats.

Både de äldre svenska beräkningarna av rensade indextal och de norska och danska beräkningarna av sådana indexserier kännetecknas av att rensningen är begränsad till endast indirekta skatter knutna direkt till färdiga konsumtionsnyttigheter; någon utvidgning av rensningen till att omfatta även indirekta skatter på råvaror eller halvfabrikat till konsumtionsvarorna har således inte företagits i detta sammanhang.

Teoretisk bakgrund till konsumentprisindex

Den vanliga konsumentprisindex mäter prisutvecklingen sedd från konsumentens synpunkt. Den teoretiska målsättningen för indexberäkningarna är enligt det numera vanliga betraktelsesättet konstruerandet av en kompensationsindex. Innebörden härav är, såsom framgått av föregående kapitel, att index skall utvisa hur mycket den enskilde konsumentens konsumtionsutgifter måste förändras för att han skall kunna bibehålla sin levnadsnivå oförändrad. Den i praktiken beräknade indexen avviker dock på flera olika sätt från det teoretiska idealet. Konsumentprisindex mäter i själva verket — så länge man håller sig inom en och samma årslänk — kostnadsförändringen till följd av inträffade prisförändringar för en fast konsumtionsbudget. Man försummar således att vid beräkningarna ta hänsyn till den besparing som konsumenten kan göra genom att anpassa sina inköp till det nya prissystemet, på så sätt att han t. ex. vid en prisstegringsvåg minskar inköpen av sådana varor som stigit särskilt mycket i pris och i stället ökar inköpen av sådana som stigit förhållandevis litet eller som fallit i pris. En tillräcklig anledning till denna brist i index är givetvis att det är mycket svårt att mäta denna besparingseffekt. Om jämförelseperioden är någorlunda kort och om prisändringarna för olika varor inte är mycket vitt skilda spelar denna avvikelse från den ideala indexen sannolikt inte någon nämnvärd roll.

En annan avvikelse mellan den angivna ideala konstruktionen och de praktiska beräkningarna av konsumentprisindex är, att de senare inte på det sätt som teorin förutsätter anknytes till en enda individ eller ett enda hushåll. I det fallet är det dock inte svårigheten att anpassa beräkningarna till teorin som förklarar avvikelsen. Det är snarare så att man saknar teoretiskt underlag för den mera allomfattande index man i praktiska sam-

manhang i själva verket oftast är intresserad av, nämligen en index som gäller en större grupp av hushåll — eventuellt alla hushåll i landet. I praktiken är indexberäkningarna genom vägningssystemet baserade på den totala konsumtionens sammansättning. Vill man göra en anknytning till den existerande teorin, som gäller endast en individ eller ett hushåll, får man antingen tänka sig att index avser en individ eller ett hushåll vars konsumtion har den sammansättning som i genomsnitt gäller för hela samhället eller också får man betrakta konsumentprisindex såsom ett efter inkomsterna vägt genomsnitt av de individuella indextalerna för landets alla hushåll.

Även om konsumentprisindex således i verkligheten icke kan uppfattas såsom en ideal kompensationsindex, är det dock berättigat att se den såsom ett försök till en approximation av en sådan index. En prisindex för konsumtionen behöver dock icke nödvändigtvis för att vara av intresse vara en kompensationsindex. I många sammanhang kan man exempelvis nöja sig med att konstatera att den utgör ett vägt genomsnitt av prisutvecklingen för hela den privata konsumtionen.

Utgångspunkten för en rensning av index

Hur man än vill uppfatta konsumentprisindex är det dock klart att den avser att mäta marknadspriserna, dvs. de priser som konsumenten ställs inför på marknaden och som han faktiskt får betala.¹ I marknadspriserna ingår bl. a. de indirekta skatterna och subventionerna — de senare med en prissänkande effekt. Konsumentprisindex' utveckling är därför direkt påverkad av utformningen av den indirekta beskattningen och av subventions-systemet. I regel finns intet att invända mot detta. I flertalet av de situationer där konsumentprisindex kommer till användning är det tvärtom en förutsättning för att den på ett rätt sätt skall fylla sin funktion, att den mäter utvecklingen av de faktiska marknadspriserna. I vissa speciella sammanhang kan dock föreligga ett behov av indexserier, som på ett eller annat sätt är korrigerade för indirekta skatter. Som exempel härpå kan anföras de förhållanden som föranledde riksbanken att under 1930-talet korrigera konsumtionsprisindex för ändringar i de indirekta skatterna. Andra exempel finnes angivna i socialstyrelsens i bilaga I återgivna skrivelse. Man pekar där bl. a. på de indexklausuler, som under senare tid intagits i dels avtal på arbetsmarknaden dels avtal för jordbruksprisregleringen. Vidare framhålles i direktiven till utredningen, att »det skulle innebära en värdefull statistisk service, om socialstyrelsen presenterade en indexserie, som på något sätt rensats från indirekta skatter och kompletterats med subventioner. Den skulle användas både vid ekonomisk analys och vid olika typer av indexbindningar i de fall vederbörande parter skulle finna detta lämpligt.»

I föreliggande kapitel, där vi huvudsakligen skall ägna oss åt frågan om

¹ Vi bortser i detta sammanhang från att vissa tekniska svårigheter vid prisinsamlingen gör att man i praktiken ofta får nöja sig med att mäta de varorna åsatta priserna och icke de faktiskt betalade, vilka senare genom rabatter av olika slag kan skilja sig från de åsatta priserna. Denna svårighet har berörts i kapitel II.

möjligheterna att ge en tolkning åt en dylik index rensad från indirekta skatter, skall vi inte taga upp till närmare behandling problemet om vad som skall menas med indirekt skatt respektive subvention, behandlingen av denna fråga får anstå till kapitel IV. Vi kan emellertid redan här konstatera, att någon allmänt accepterad och uttömmande definition av dessa båda begrepp ej står att finna inom litteraturen på området. Tills vidare skall vi — utan närmare precisering eller anspråk på fullständighet — med indirekta skatter förstå sådana av producenter och distributörer inbetalade skatter som är knutna till förbrukning, tillverkning eller försäljning av varor eller tjänster. Enligt gängse uppfattning inom den teoretiska litteraturen skiljer sig sådana typer av skatter på företagen från den s. k. direkta företagsbeskattningen, vilken utgår på nettovinsten, därigenom att de kännetecknas av helt andra övervälringsförhållanden. Vi kan tillsvidare, utan olägenhet för den fortsatta diskussionen, bortse från sådana indirekta skatter som betalas av konsumenterna själva såsom exempelvis fordonsskatt och fastighetsskatt på egna hem liksom från sådana speciella former av indirekt beskattning som affärsverkens inlevererade vinster. Subventionerna kan, i avvaktan på den utförligare behandlingen i kapitel IV, tills vidare definieras som sådana penningbidrag från det offentliga till producenter eller distributörer, som är knutna till deras förbrukning, tillverkning eller försäljning av varor eller tjänster. Subventionerna kan lämpligen och skall i diskussionen nedan betraktas som negativa indirekta skatter, och de kommer därför inte att i fortsättningen av detta kapitel nämnas särskilt. Vi inför beträffande subventionerna dessutom den begränsningen att vi tillfälligt helt bortser från subventioner in natura såsom exempelvis de tjänster som staten tillhandahåller genom att den utan vederlag ställer vägväsendet till förfogande. Likaså avstår vi för tillfället från att diskutera den besvärliga frågan om gränsdragningen mellan subventioner och sociala förmåner.

Anknytning av den rensade indexen till konsumenten

När det gäller att sätta upp en riktpunkt för hur en index exklusive indirekta skatter skall beräknas, ligger det nära till hands att i första hand undersöka om man på samma sätt som i fråga om konsumentprisindex kan anknyta till konsumenten och ge indexen en ur hans synpunkt relevant tolkning. Det skulle i så fall närmast vara fråga om huruvida den rensade indexen skulle kunna uppfattas som en kompensationsindex, som visar vilken grad av kompensation konsumenten skulle behöva för att hållas skadeslös för förändringar i priserna räknade exklusive indirekta skatter. Ett resonemang efter den linjen framskymtar i en kommentar till de beräkningar av en index exklusive indirekta skatter som i Norge utföres för internt bruk inom Statistisk Sentralbyrå.¹ Såsom påpekats i denna kommentar vore det emellertid egentligen inte tillräckligt att vid omräkningen inskränka sig till att reducera priserna på konsumtionsnyttigheterna med de indirekta skat-

¹Se tidigare nämnd artikel i Statistiske Meldinger 1956, nr 4.

terna. En konsekvent behandling av problemet leder till att man, i analogi med diskussionen ovan rörande konstruktionen av en ideal kompensations-index, även borde ta hänsyn till att konsumenten, om de indirekta skatterna inte funnits skulle ha stått inför en helt annan prissituation. I en sådan prissituation skulle det ha varit fördelaktigt för konsumenten att företaga en viss omläggning av sin förbrukning i riktning från obeskattade varor till beskattade varor. Det är emellertid uppenbarligen ogörligt att beräkna vilken förbrukning, som skulle ha kommit till stånd därest konsumenterna ställts inför en prissituation där priserna reducerats med de indirekta skatterna och således också omöjligt att erhålla de i detta sammanhang relevanta vägningstalen för indexen. Även om det hade varit möjligt att genomföra en sådan konstruktion eller även om man anser sig kunna försumma effekten av berörda omfördelning av konsumtionen, har man dock enligt utredningens mening anledning att ställa sig avvisande till en sådan tolkning av indexen redan av det skälet, att det är svårt att se att denna form av index skulle kunna ha någon relevans ur konsumentens synpunkt. Bl. a. finns det ur konsumentens synpunkt inget rimligt skäl varför marknadspriserna skall reduceras med hela skattens belopp annat än möjligen den föreställningen att skatteöverbältringen är 100-procentig. Därmed har man dock kommit över på frågan om de indirekta skatternas verkningar på priserna.

Rensning av index för verkningarna av indirekta skatter

Om man tar fasta på att konsumentprisindex enklast kan uppfattas såsom ett vägt genomsnitt av utvecklingen av marknadspriserna för den totala privata konsumtionen i landet, ställer det sig naturligt att fråga om inte en index korrigerad för indirekta skatter skulle kunna utvisa den prisutveckling, som skulle ha kommit till stånd om de indirekta skatterna ej hade funnits. Alternativt och mindre pretentiöst kunde man fråga sig om konsumentprisindex rensad från förändringarna i de indirekta skatterna under en viss period, kan anses ge uttryck för den prisutveckling som skulle ha kommit till stånd om de indirekta skatterna inte ändrats. Redan mycket enkla exempel, hämtade från den praktiska erfarenheten visar emellertid att den samtidigt med en skatteändring inträffade prisförändringen i många fall inte blivit lika stor som skatteändringen. Om priserna i ett sådant fall exempelvis stigit mer än de indirekta skatterna skulle man dock kunna gennämla att den överskjutande prisstegringen berott på andra omständigheter och att den ändå skulle ha inträffat vid denna tidpunkt eller i varje fall relativt snart. Om priserna å andra sidan stigit mindre än de indirekta skatterna skulle det kunna hävdas att orsaken härtil kunde vara att det tar relativt lång tid för en skattehöjning att slå igenom i priserna eller att en prissänkning eljest varit att vänta. Det faktum, att man i praktiken lätt finner exempel på att den samtidigt med en skatteändring inträffade prisförändringen till sin storlek avsevärt skiljer sig från skatteändringen, ut-

gör i och för sig ej något bevis för att inte en korrigering för förändringarna i den indirekta beskattningen på längre sikt skulle utgöra en approximativt riktig korrigering för verkningarna på konsumtionsprisnivån av ändringarna i de indirekta skatterna. Å andra sidan utgör det sagda givetvis ej heller något bevis för motsatsen.

För det första är det välkänt att incidensen eller övervälringsgraden av en indirekt skatt — om vi ser problemet partiellt — är olika under olika marknadsformer (fri konkurrens, monopol, etc.). Även om man skulle kunna bestämma sig för vad man mera preciserat skall mena med verkningarna av en ändring av de indirekta skatterna kan man av detta skäl inte utan vidare utgå ifrån att de är lika med eller approximativt lika med skatteändringen.

För det andra räcker det inte att på det sättet betrakta problemet partiellt då man vill göra klart för sig vad som skall menas med verkningarna av en ändring i de indirekta skatterna. Även om det vore berättigat att i ett visst fall antaga att en höjning av en indirekt skatt på en vara helt övervärtas, dvs. till 100 procent slår igenom i priset på varan i fråga, är det dock fortfarande oklart hur prisutvecklingen på andra varor kommer att gestalta sig såsom en konsekvens av denna skattehöjning. Det är uppenbarligen inte utan vidare rimligt att helt bortse från dessa eventuella indirekta priseffekter av skattehöjningen, när man skall fastställa vad som skall avses med verkningarna på prisnivån av en ändring i den indirekta beskattningen. Tullarna utgör ett speciellt exempel på de svårigheter man ställs inför när det gäller att bestämma verkningarna av en skattehöjning. Vid en tullhöjning på en vara som dels importeras dels framställs inom landet kommer som regel även den inhemska varan att stiga i pris som följd av tullhöjningen. Det är i så fall uppenbart att höjningen i tullinkomsterna inte ger någon riktig bild av verkningarna. Särskilt markant framstår detta i de fall tullen når prohibitiv nivå.

För det tredje kan man inte tala om verkningarna av en indirekt skatt eller en förändring av en indirekt skatt utan att fixera någon jämförelsegrund. Verkningarna kan endast avläsas genom att man jämför den utveckling som faktiskt kommer till stånd, t. ex. efter en höjning av den indirekta beskattningen, med den utveckling som skulle ha ägt rum om denna skattehöjning icke hade genomförts. Detta sätt att fixera vad som skall menas med verkningarna kan ges en mera precis innebörd genom anknytning till en modell åskådliggörande ekonomins funktionssätt. Det har dock inte varit möjligt för utredningen, att inom den tid som stått till dess förfogande, fördjupa diskussionen på denna punkt. En sådan anknytning av frågeställningen till en ekonomisk modell skulle dock icke medföra att man kom ifrån den fundamentala svårighet som det innebär att fixera ett jämförelsealternativ. Denna svårighet har främst sin grund i att man får räkna med att en ändring av de indirekta skatterna är direkt förbunden med någon annan åtgärd från statens sida eller — vilket är ännu orimligare att tänka sig entydigt fastställa — med ett avstående från en annan åtgärd. Skattehöjningen

kan exempelvis vara förknippad med åtgärder av sådan art att den ökar efterfrågan på varor och tjänster genom en ökning av den offentliga konsumtionen, en sänkning av de direkta skatterna, en höjning av socialutgifterna etc. Den kan vidare tänkas ingå såsom ett led i en allmänt inflationsbekämpande politik och därvid användas till en ökning av budgetens överskott (eller minskning av dess underskott). Den kan då tänkas vara en ersättning för någon annan inflationsbekämpande åtgärd, eller den kan vara ett alternativ till ett avstående från en prisstabiliserande politik. Var och en av dessa tänkta alternativa åtgärder skulle haft en specifik inverkan på prisutvecklingen. Det är därför svårt att se att man överhuvudtaget skulle kunna uppställa en ostridig jämförelsegrund. Därtill kommer att även om det hade varit möjligt att genom ett konventionellt val fixera en jämförelsegrund, skulle det i praktiken inte ha varit möjligt för utredningen att diskutera de kvantitativa verkningarna av indirekta skatter. Detta skulle ha förutsatt ett omfattande grundläggande arbete med uppställande av en eller flera alternativa ekonomiska modeller. Utredningen vill dock framhålla att den icke anser det berättigat att arbeta med hypotesen om 100-procentig och omedelbar övervältring och med bortseende från sekundära verkningar.

Några formler

I syfte att underlätta den fortsatta diskussionen av frågan om vilka ytterligare möjligheter till tolkning av en rensad index som kan föreligga är det nödvändigt att ställa upp vissa formeluttryck.

För att förenkla framställningen antar vi att konsumentprisindex beräknas såsom en vanlig laspeyresindex. Vi bortser således från de i de faktiska beräkningarna av konsumentprisindex införda modifikationerna av ifrågasvarande indexformel, för vilka närmare redogjorts i kapitlet II.¹ Dessa är av helt underordnat intresse för den följande diskussionen. Vi förutsätter således att konsumentprisindex inklusive indirekta skatter definieras som:

$$I_{OR} = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} \quad (1)$$

där på sedvanligt sätt p betecknar marknadspriser och q inköpta kvantiteter av konsumtionsnyttigheter samt 0 och 1 de två perioder till vilka uppgifterna hänförs.

Vidare förutsätter vi till att börja med, att samtliga indirekta skatter ligger i sista distributions- eller produktionsled för konsumtionsnyttigheterna, dvs. betalas av de detaljhandelsföretag eller andra företag som i sista hand levererar konsumtionsnyttigheterna till de slutliga förbrukarna. Antag att

¹ Det i detta kapitel använda beteckningssystemet för formeluttrycken innebär en förenkling av och överensstämmer sålunda ej helt med det i kapitel II tillämpade.

priset p för en vara består av två delar p' och p'' , där p'' är skattedelen i priset dvs.

$$p = p' + p''. \quad (2)$$

Med skattedelen p'' avses den del av priset för varan, som svarar mot den faktiska storleken av den indirekta skatt som belastar varan i fråga. Den är alltså till sin storlek oberoende av i vilken utsträckning skatten övervältras. Om varan icke är föremål för indirekt beskattning är $p'' = 0$.

Vi definierar en index exklusive indirekta skatter som

$$I_R = \frac{\sum p_1' q_0}{\sum p_0' q_0} \quad (3)$$

Denna index kan med utnyttjande av (2) även skrivas under formen

$$I_R = \frac{\sum p_1 q_0 - \sum p_1'' q_0}{\sum p_0 q_0 - \sum p_0'' q_0} \quad (4)$$

eller efter viss omformning

$$I_R = \frac{(\sum p_0 q_0) I_{OR} - (\sum p_0'' q_0) I_S}{\sum p_0 q_0 - \sum p_0'' q_0} \quad (5)$$

där I_S är en index för indirekta skatter:

$$I_S = \frac{\sum p_1'' q_0}{\sum p_0'' q_0} \quad (6)$$

I formel (4) framställs index exklusive indirekta skatter som kvoten mellan två korrigerade utgiftsbelopp: i nämnaren basperiodens privata konsumtion minus sin skattedel, i täljaren utgiftsbeloppet för samma kvantiteter konsumtionsnyttigheter uttryckta i jämförelseperiodens priser minus motsvarande skattedel.

I formel (5) framställs index exklusive indirekta skatter I_R som ett vägt medelvärde av två indextal: index inklusive indirekta skatter I_{OR} och index för indirekta skatter I_S . Vägningstalet för I_{OR} är utgiften vid basperioden (= värdet till marknadspriser av den privata konsumtionen under basperioden), vägningstalet för I_S är det negativa värdet av skattedelen av denna utgift (= beloppet av de indirekta skatter som belastar basperiodens privata konsumtion). Detta uttryck visar möjligheten att separat beräkna en index för indirekta skatter varefter denna på angivet sätt väges ihop med den ursprungliga indexen inklusive indirekta skatter.

Låt oss stanna ett ögonblick inför formel (5) för en index exklusive indirekta skatter för att något orientera oss om hur denna index utvecklas relativt till den orensade konsumentprisindex. Antag att skattedelen i utgifts-

summan för den privata konsumtionen under basperioden är 10 procent samt att konsumentpriserna stiger med säg 5 procent (dvs. $I_{OR} = 105$) och de indirekta skatterna mindre, säg med 2 procent ($I_s = 102$). I så fall kommer enligt ekvation (5) det rensade indextalet att bli:

$$I_R = \frac{1,0 \cdot 105 - 0,1 \cdot 102}{1,0 - 0,1} = 105,3$$

I detta fall kommer tydligen det rensade indextalet att vara större än konsumentprisindex. Antag nu i stället att skatterna stiger med 8 procent, medan den orensade konsumentprisindex fortfarande förutsättes vara $= 105$. Den rensade indexen blir då:

$$I_R = \frac{1,0 \cdot 105 - 0,1 \cdot 108}{1,0 - 0,1} = 104,7$$

dvs. i det fallet mindre än konsumentprisindex. Såsom man lätt kan övertyga sig om gäller följande allmänna regel: om konsumentprisindex och index för de indirekta skatterna är lika, så kommer konsumentprisindex och index exklusive skatter att överensstämma. Är däremot index för indirekta skatter större än konsumentprisindex kommer den rensade indexen att vara mindre än denna senare index och omvänt. Konsumentprisindex ligger alltså till sin storlek emellan indexen för indirekta skatter och den rensade indexen, dvs.

$$I_s < I_{OR} < I_R \text{ eller } I_R < I_{OR} < I_s \text{ eller } I_R = I_{OR} = I_s$$

En vanlig föreställning är att en konsumentprisindex rensad från indirekta skatter i allmänhet skulle vara lägre än den okorrigerade konsumentprisindex. Denna föreställning är som framgått ovan grundlös. Med tillämpning av formeln (4) eller (5) ovan gäller således ej ens att den rensade index alltid är mindre än den orensade när de indirekta skatterna stiger. Om de indirekta skatterna utgår per kvantitetsenhet (kg margarin, liter bensin, ton stenkol etc.) får man exempelvis i en inflationsperiod med mycket snabb prisstegring sannolikt i stället räkna med att index exklusive indirekta skatter stiger snabbare än den okorrigerade konsumentprisindex, eftersom det relativa skattetrycket i ett sådant läge kommer att sjunka om icke skattesatserna justeras uppåt i takt med prisstegringen. Är däremot skatterna utformade som värdeskatter, såsom exempelvis i fråga om varuskatten på choklad och konfityrvaror sker en automatisk stegring av skattedelen p'' i priset och följaktligen även av indexen I_s för indirekta skatter, när prisnivån för konsumtionsnyttigheterna stiger. Vore samtliga indirekta skatter utformade som värdeskatter skulle man ha anledning att räkna med en viss parallellitet i utvecklingen av konsumentprisindex och index exklusive indirekta skatter så

länge staten ej vidtager några ändringar i skattesatserna och förutsatt att prisutvecklingen på de beskattade varorna är ungefär densamma som på de obeskattade varorna.

Intäktsprisindex

Efter denna diskussion av de tekniska egenskaper, som karaktäriserar en index exklusiva indirekta skatter sådan den definierats med hjälp av de sinsemellan identiska formeluttrycken (4) och (5), kan vi återgå till frågan om vilken innebörd som kan ges en sådan index. Vi bibehåller härvidtills vidare förutsättningen att alla indirekta skatter ligger i sista distributions- eller produktionsled för konsumtionsnyttigheterna. I ett sådant fall kan vi läsa formeln (4) för en index exklusive indirekta skatter såsom ett uttryck, i vars nämnare står bruttointäkten för detaljhandelsföretagen (eller andra leverantörer av konsumtionsnyttigheter) från försäljningen av basperiodens totala privata konsumtion i landet (lika med $\sum p_0 q_0$) minus vad dessa företag haft att erlægga till de offentliga myndigheterna under basperioden i upplupna indirekta skatter (lika med $\sum p_0'' q_0$). I täljaren för I_n står, enligt samma betraktelsesätt, den totala bruttointäkt, som skulle ha influtit till företagen under jämförelseperioden om deras försäljning av konsumtionsnyttigheter varit av samma storlek och sammansättning som under basperioden men skett till aktuella, under jämförelseperioden rådande priser, minus det indirekta skattebelopp som hänför sig till en försäljning av denna storlek och de aktuella skattesatserna. Man kan således i detta fall uppfatta en index exklusive indirekta skatter som en index utvisande hur de berörda företagens försäljningsintäkter efter avdrag av de av dem inlevererade indirekta skatterna förändras såsom en följd av inträffade förändringar i marknadspriser och indirekta skattesatser under förutsättning av oförändrad storlek och sammansättning av den privata konsumtionen. En sådan tolkning innebär att vi lämnat anknytningen av den rensade indexen till konsumenten och övergått till att knyta an den till producentsidan. De för konsumentens planering av sina inköp relevanta priserna är marknadspriserna; de ur företagets synpunkt relevanta priserna är i första hand priserna exklusive de indirekta skatter de måste erlægga. Med hänsyn till denna anknytning till företagets intäkter av denna typ av rensad index skall den här benämnas *intäktsprisindex*.

Om indirekta skatter enbart förekom i sista produktions- eller produktionsled för konsumtionsnyttigheterna vore det inte förenat med några större svårigheter att genomföra en korrigerings av konsumentprisindex i enlighet med formlerna (4) eller (5). I verkligheten är de indirekta skatterna emellertid spridda till olika områden av den ekonomiska verksamheten, de har exempelvis delvis formen av tullar och råvaruskatter. Den enkla tolkning av en index exklusive indirekta skatter, som ovan givits, kan därför inte utan vidare tillämpas, så snart vi ställer anspråk på att korrigeringen av konsumentprisindex för indirekta skatter i någon mening skall

vara fullständig. Frågan är om vi på något sätt kan generalisera den ovan anförda möjligheten att tolka index som en intäktsprisindex för konsumtionsvaruproducenter, så att den blir tillämpbar även i det fall det finns indirekta skatter på tidigare produktionsled.

Skatter i sista distributionsledet intar en särställning såtillvida att det är möjligt att med avseende på dessa utföra en korrigering av konsumentprisindex med hjälp av en direkt beräkning av skattedelarna p'' i priserna på konsumtionsnyttigheterna. Detta torde vara det främsta skälet till att socialstyrelsen i sitt förslag (jfr bilaga I) stannat vid att begränsa rensningen till skatter i distributionen eller produktionens slutled. Det är uppenbart att det är praktiskt helt ogörligt att tänka sig att man för var och en av representantvarorna i konsumentprisindex skulle genomföra en uppskattning av skattedelen i priset i de fall skatterna ligger på tidigare led. Det skulle exempelvis betyda att man försökte uppskatta hur bensinskatten ur kostnadssynpunkt belastar tillverkningen av olika konsumtionsvaror dels direkt dels även indirekt, exempelvis bl. a. därför att en i varan ingående råvara i något led fraktats med lastbil.

Å andra sidan har det med rätta framhållits att en begränsning av rensningen till att omfatta endast skatter som ligger i det senaste produktionsledet innebär en godtycklighet för vilken det inte kan ges någon principiell motivering.

Generaliserad intäktsprisindex

Det är i detta sammanhang som frågan rests om möjligheterna att vid korrigeringen av konsumentprisindex arbeta med klumpbelopp utan att befatta sig med skatternas fördelning på de enskilda representantvarorna eller på olika varugrupper i konsumentprisindex. Om vi återvänder till ekvation (4) finner vi såsom nämnts, att avdragstermen i nämnaren helt enkelt utgöres av de under basåret upplupna skattebeloppen, och att avdragsbeloppet i täljaren visserligen inte motsvaras av något faktiskt skattebelopp men hänför sig till skatteintäkterna sådana de skulle ha varit om försäljningen i kvantiteter varit densamma som under basåret (år 0), medan skattesatserna och varupriserna varit desamma som under det aktuella året (år 1). Om vi tar fasta på denna tolkning av avdragsbeloppet kan man fråga sig om det inte är möjligt att utsträcka detta till att inkludera även skatteintäkter i samband med indirekta skatter i tidigare produktionsled. Att detta är tekniskt möjligt vad beträffar avdragsposten i nämnaren, som ju avser det faktiskt upplupna skattebeloppet, är klart. Ur teknisk beräkningsynpunkt är problemet därför väsentligen koncentrerat till avdragsposten i täljaren. Såsom närmare skall utredas i kapitel V finns det dock möjligheter att under vissa förutsättningar lösa denna del av problemet så snart man fixerat vilka skatter som skall ingå i avdragsposten.¹ Vi skall tills-

¹ I kapitel V återfinnes också den generaliserade form av formel (4) som då får tillämpas. Se formel (11) i nämnda kapitel.

vidare avstå från att diskutera de tekniska beräkningsproblemen och koncentrera oss på frågan om det finns några kriterier enligt vilka man kan avgöra vilka skatter som avdragsposten skall omfatta.

Om man vid korrigeringen av konsumentprisindex på detta sätt beräknar avdragstermerna i index' täljare och nämnare med hjälp av de till staten och kommunerna influtna beloppen av indirekta skatter, föreligger inga tekniska hinder för att låta rensningen omfatta *samtliga* förekommande indirekta skatter även om beräkningarna kan bli komplicerade.¹ Det är emellertid påtagligt att det i så fall icke skulle komma att föreligga kongruens mellan å ena sidan de totala okorrigerade konsumtionsbeloppen i indexens täljare och nämnare och å andra sidan avdragsposterna. Låter man nämligen korrigeringen omfatta samtliga indirekta skatter oavsett till vilken typ av produktion, omsättning eller förbrukning de är knutna, kommer även sådana skatter, vilka direkt eller indirekt hänför sig till verksamhet inriktad på produktion för export, för offentlig konsumtion och för en ökning av kapitalutrustningen att dras bort från de okorrigerade utgiftssummorna för den privata konsumtionen i indexens täljare och nämnare. Detta är enligt utredningens uppfattning icke lämpligt. Korrigeringen bör begränsas till indirekta skatter som kan betraktas såsom kostnader vid tillverkningen eller distributionen av varor för den privata konsumtionen inklusive indirekta skatter i tidigare led, exempelvis indirekta skatter på framställning av halvfabrikat avsedda för vidareförädling till konsumtionsvaror, tullar på konsumtionsråvaror etc. Enligt denna princip är det klart att rensningen icke skall omfatta de skattebelopp som kan anses utgöra produktionskostnader för den offentliga konsumtionen eller för exporten.² Inte heller kan det ur den angivna synpunkten anses rimligt att konsumtionsbeloppen skall reduceras med kostnadshöjningar som är förknippade med en eventuellt förekommande investeringsavgift till den del denna åvilar investeringar för en utökning av kapitalutrustningen. Å andra sidan är det naturligt att tänka sig att en sådan investeringsavgift skall beaktas i den utsträckning som den utgör en kostnad för framställande av konsumtionsvaror, nämligen till den del den åvilar investeringar som ersätter kapitalförslitningen inom olika led av konsumtionsvarutillverkningen (häri även inkluderat den del av kapitalvaruindustrin som är sysselsatt med att tillverka ifrågavarande investeringsvaror). Samma betraktelsesätt kan även anläggas på indirekta skatter, som visserligen ej såsom fallet är med en investeringsavgift utgår direkt vid investeringen men som utgår på varor som utnyttjas för framställning av bl. a. kapitalutrustning, såsom exempelvis skatt på stenkol som används för framställning av stål för förbrukning i kapitalvaruindustrin etc.

¹ De beräkningstekniska problemen diskuteras närmare i kapitel V.

² Visserligen skulle det kunna hävdas att kostnaderna för exportproduktionen i själva verket djupast sett kan betraktas som kostnader för importen, vilken i sin tur till mycket stor del direkt eller efter bearbetning ingår i den privata konsumtionen. Så länge man strikt, såsom här är avsikten, håller fast vid att det gäller att mäta intäktspriserna vid oförändrad produktions- och försäljningsvolym och *struktur* synes denna synpunkt icke vara relevant.

En med denna utgångspunkt konstruerad index kan, på samma sätt som i det på s. 34 diskuterade fallet, uppfattas såsom en intäktsprisindex för produktion och distribution av varor för den privata konsumtionen. Det skall än en gång understrykas att det således icke här är fråga om att mäta ändringarna av de priser konsumenterna får betala för konsumtionsnyttigheterna utan i stället att registrera utvecklingen av de priser producenterna eller distributörerna får ut för sina varor sedan de betalat de indirekta skatterna. Kalkylen innebär att man jämför det belopp konsumtionsvaruproducenterna — inklusive dem i tidigare tillverkningsled — skulle uppburit i period 1 med de då aktuella priserna och skattesatserna men under förutsättning av en inköps-, produktions- och försäljningsstruktur som i alla tillverkningsled varit exakt densamma som i basperioden 0.

Ett exempel kan ytterligare belysa skillnaden mellan denna tolkning och tolkningen av en rensad index som en index visande verkningarna av de indirekta skatterna. Antag att en skatt införes på en konsumtionsråvara, exempelvis ull. I så fall kommer ifrågavarande skattebelopp att ingå i avdragsposterna i index' täljare och nämnare med undantag för den del som faller på export av yllevaor av olika slag och den del som faller på den offentliga konsumtionen (exempelvis för militära ändamål).¹ Antag nu att priset på yllekonfektion ej skulle komma att stiga så mycket som motsvarar kostnadsökningen genom ullskatten. I så fall skulle — under förutsättning att alla andra konsumtionspriser är oförändrade — konsumentprisindex visserligen stiga något medan den rensade indexen däremot skulle komma att sjunka. Detta skulle te sig orimligt om man vore ute efter att rensa för verkningarna av skatten, men det är nu inte fallet. Ser man i stället den rensade indexen som en intäktsprisindex av ovan beskrivet slag är det helt i sin ordning att den sjunker under de för handen varande omständigheterna. Vid den under basåret existerande produktionsstrukturen skulle de berörda företagens intäkter efter erläggande av indirekt skatt ha blivit mindre. Vem som sedan bär bördan av detta, detaljhandeln, konfektionsindustrin, väverierna eller importören spelar ingen roll ur den synpunkt som vi här utgår ifrån; alla dessa tillverkningsled ingår i den konsumtionsvaruproducerande sektor för vilken indexen gäller.

I en stationär ekonomi utan utrikeshandel och utan offentlig konsumtion skulle ifrågavarande konsumtionsvaruproducerande sektor vara identisk med hela ekonomin. I verkligheten förekommer emellertid en produktion för export, för offentlig konsumtion och för utökning av kapitalutrustningen vilken uppfattas såsom liggande utanför ifrågavarande sektor. Detta betyder givetvis att det i praktiken är omöjligt att annat än vad beträffar vissa typer av företag säga att ett företag i sin helhet ingår i eller faller utanför sektorn i fråga. Ett konsumtionsvaruproducerande företag kan ju sälja sina varor även till export och till offentliga myndigheter. Ännu mera påtagligt blir detta då det gäller de kapitalvaruproducerande företagen. Det föreligger ju givetvis ingen klar gräns mellan produktion av kapitalvaror för ersättning

¹ Det förutsättes för enkelhets skull att ull inte ingår i några kapitalvaror.

av tidigare existerande kapital och av sådana för utökning av kapitalstocken. Den angivna tolkningen av index förutsätter emellertid inte att man kan identifiera de i sektorn ingående företagen utan att skatteavdragen begränsas till att motsvara de skatter som utgör en kostnad för tillverkning av de varor som ingår i den privata konsumtionen.

Frågan om möjligheterna att i praktiken genomföra en sådan konstruktion skall ytterligare diskuteras i kapitel V varvid bl. a. den s. k. input-output metoden kommer att beaktas. Indexen har här anknutits till frågeställningen: Hur skulle intäkterna för den berörda sektorn av näringslivet ha utvecklats om inköps-, produktions- och försäljningsstrukturen på alla stadier i ekonomin hade varit exakt densamma som i basperioden, medan priser och skattesatser ändrats på det sätt som de faktiskt gjort? Detta betraktelsesätt kan ur vissa synpunkter sägas vara i analogi med det faktiskt tillämpade förfarandet vad beträffar konsumentprisindex, där ju varje länk bygger på en fast budget i enlighet med en laspeyreskonstruktion (eller en modifierad form härav). På samma sätt som man därvid försummat att beakta den besparing som konsumenten kan göra genom att anpassa sig till de nya priserna och skattesatserna, bortser man här från den möjlighet producenten har att anpassa sin tillverkning av olika produkter, sin förbrukning av olika råvaror etc. till de nya priserna och skattesatserna. Liksom konsumentprisindex givits en konsumtionsteoretisk förankring präglad genom begreppet kompensationsindex skulle det dock vara möjligt att ge intäktsprisindex en i viss mån analog produktionsteoretisk förankring. Utredningen har emellertid av tidsskäl icke haft möjlighet att gå närmare in på denna fråga.

Något om användbarheten av en generaliserad intäktsprisindex

Det faktum att det är möjligt att tolka den på här berört sätt korrigerade indexen såsom en intäktsprisindex för en på visst sätt avgränsad del av näringslivet behöver naturligtvis inte i och för sig betyda att en sådan index är av mera allmänt intresse. Det intäktsbelopp till vilket indexen hänförs sig är sett ur en annan synpunkt identiskt med summan av de olika inkomstelement (före direkt skatt), som bildats i den berörda sektorn av näringslivet samt därutöver — och det är viktigt att observera — kostnaderna för förbrukningen inom sektorn av importerade varor (inklusive eventuell direkt import för privat konsumtion). Genom att importkostnaderna inkluderas kommer den här skisserade indexen icke att enbart hänföra sig till de inom sektorn (i angiven mening) bildade inhemska inkomsterna (löner, kapitalinkomster etc. jämte företagsvinst), något som ur vissa synpunkter gör indexen mindre intressant. I och för sig kunde man mycket väl tänka sig att eliminera inte bara de indirekta skatterna utan även detta importelement ur indexen. I täljaren och nämnaren av ekvation (4), eller rättare den generaliserade form härav vi nu arbetar med¹, skulle därvid tillkomma ytterligare en avdragspost motsvarande importkostnaderna för den till den berörda produk-

¹ Jfr formel (11) i kapitel V.

tionen hänförliga importen. Avdragsbeloppet i nämnaren skulle avse den ifrågavarande faktiska importen under basåret, medan täljaren skulle avse kostnaderna för en volymmässigt identisk import men värderad till det aktuella årets priser. En på detta sätt konstruerad index skulle hänföra sig enbart till de inom den berörda sektorn bildade inhemska inkomsterna, dvs. till de inkomster som skall delas mellan de olika kategorierna av inkomsttagare (löntagare, kapitalägare etc.) och på vanligt sätt bli föremål för direkt beskattning. Det är uppenbart att en sådan index skulle kunna tänkas vara av intresse i vissa sammanhang bl. a. för den ekonomiska analysen liksom i samband med löneförhandlingar. Den kan såsom framhållits uppfattas såsom en pendang till konsumentprisindex i så måtto att den index det här är fråga om mäter priserna sedda inifrån från företagets sida, medan konsumentprisindex mäter priserna sedda utifrån, dvs. från konsumentens sida.

Även utan den här antydda utvidgningen av rensningen till att omfatta icke endast de indirekta skatterna utan även importkostnaderna kan indexen vara av intresse i de här antydda sammanhangen. Indexen kan ju för övrigt ändå icke bli annat än ett element i en analys som förutom viss kunskap om importkostnaderna även förutsätter tillgång till många andra uppgifter, exempelvis data om produktivitetsutveckling, sysselsättningsförändringar, strukturförskjutningar mellan olika näringsgrenar etc.

Samtidigt måste dock framhållas att den speciella och ur vissa synpunkter konstlade sektorsavgränsning, som här förutsatts, påtagligt begränsar indexens värde ur vissa synpunkter. I och för sig kunde man mycket väl tänka sig att konstruera skilda intäktsprisindexar för olika på lämpligt sätt avgränsade delar av näringslivet liksom även för näringslivet i dess helhet. Att indexen här tänkts hänförd till en på visst sätt definierad konsumtionsvaruproduktionssektor sammanhänger med att utgångspunkten har varit att det är konsumentprisindex som skall korrigeras för indirekta skatter, och att problemet i första hand varit att undersöka om det finns någon möjlighet att genomföra denna korrigering på ett sådant sätt att resultatet kan sägas ha någon analytisk innebörd. Utredningen har med hänsyn till arten av sitt uppdrag icke ansett sig ha anledning att närmare utforma tanken på en konstruktion av intäktsprisindexar för andra sektorer eller för näringslivet i dess helhet. Den har dock velat fästa uppmärksamheten vid denna vidare aspekt på problemet.

FJÄRDE KAPITLET

Avgränsning av indirekta skatter och subventioner

I föregående kapitel lämnades åsido problemet om hur indirekta skatter och subventioner skulle uppfattas och avgränsas. Såsom där påpekades är förekommande definitioner av indirekta skatter och subventioner skiftande och stundom även oklara, varför de endast i begränsad utsträckning kan vara till hjälp när det gäller att i detta sammanhang nå en sådan avgränsning. Till detta kommer emellertid ytterligare en svårighet. Så länge man ej preciserat vartill en för indirekta skatter och subventioner korrigerad konsumentprisindex skall användas, är det ej heller möjligt att i detalj nå fram till någon i viss mening riktig definition av de indirekta skatterna och subventionerna. Man får förutsätta att varje användningssätt för indexen i fråga ställer sina speciella krav i detta avseende. Med hänsyn till att en korrigerad index kan komma att få tillämpning såväl vid olika slag av ekonomisk analys som vid skilda typer av indexbindningar vid avtal mellan parter på olika marknader, har utredningen avstått från att knyta indexen till något speciellt användningsområde. En avgränsning av de indirekta skatterna och subventionerna måste därför företagas på grundval av den relativt allmänna uppfattning av indexen, som det här blir fråga om.

Indirekta skatter

I föregående kapitel fördes diskussionen under antagande av att med indirekta skatter avsågs skatter på förbrukning, tillverkning eller försäljning av varor eller tjänster. Låt oss till denna kategori skatter hänföra den grupp indirekta skatter, som redovisas i den statliga driftbudgeten under de båda posterna automobilskattemedel respektive tullar och acciser, samt inräkna i denna grupp även den på annan plats i driftbudgeten i förekommande fall redovisade allmänna investeringsavgiften och slutligen i gruppen även inräkna den kommunala (delen av) nöjesskatten. Under denna förutsättning förekommer ytterligare ett antal olika typer av avgifter eller inkomster för det offentliga av mer betydande karaktär, som eventuellt är att hänföra till indirekt beskattning i här föreliggande sammanhang. För det första förekommer inom ramen för jordbruksprisregleringen ett system av avgifter på införseln och den inhemska omsättningen av vissa jordbruksprodukter, vilka ej redovisas över statsbudgeten utan uppbäres och redovisas av jordbruksnämnden. För det andra kan enligt gängse uppfattning som indirekt beskattning räknas de inkomster för det offentliga, som härrör från de offentliga affärsföretagens vinster, när dessa vinster har monopolkaraktär. För det tredje kan de avgifter, som hänför sig till uppbörd i statens verk-

samhet eventuellt betraktas som en form av indirekt beskattning i viss bemärkelse. Hur dessa avgifter blir föremål för behandling i detta sammanhang är av viss betydelse för hur en för indirekta skatter fullständigt korrigerad konsumentprisindex kommer att kunna tolkas, vilket motiverar att de något beröres nedan. För det fjärde, slutligen, förekommer en typ av arbetsgivaravgifter för vissa bestämda ändamål till det offentliga, vilka utgår i relation till företagens utbetalade lönesummor till sina anställda (i första hand arbetsgivarbidragen till den allmänna sjukförsäkringen) och som därför kan betraktas som ett slag av indirekt beskattning knuten till förbrukningen av arbetskraft. Härutöver är det nödvändigt att i detta sammanhang även beakta den kommunala fastighetsskatten med hänsyn till att denna bildar en särskild utgiftspost vid beräkningen av konsumentprisindex' delserie för posten bostad i index.

Den ovan först nämnda kategorin av skatter är icke av diskutabelt slag utan kan utan vidare hänföras till de indirekta skatter, som till vederbörliga delar är att beakta vid korrigeringen av konsumentprisindex. Vi kan därför inskränka oss till att nämna vilka skatter, som faller under denna grupp, varvid vi begränsar oss till den tidsperiod, som sträcker sig från början av år 1955 och framåt. Häri inräknas då följande: fordonsskatt, särskild skatt å bensin och motorsprit, brännoljeskatt, särskild investeringsavgift för motorfordon, tullmedel, varuskatt, försäljningsskatt, skatt å pälsvaror, omsättningsskatt å motorfordon, regleringsavgift och accis å fettvaror m. m., skatt å kaffe, tobaksskatt, omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker och vin, maltdrycksskatt, skatt å läskedrycker, nöjesskatt, skatt å elektrisk kraft, allmän energiskatt, allmän investeringsavgift 1955, 1956 och 1957.

Vid sidan av dessa skatter förekommer som nämnts inom ramen för jordbruksprisregleringen ett system av avgifter på dels införseln av vissa jordbruksprodukter, dels den inhemska omsättningen av vissa jordbruksprodukter. Dessa avgifter tillföres, till skillnad mot de ovan uppräknade indirekta skatterna, emellertid ej statskassan utan återgår till jordbruket i en eller annan form.

Jordbruket ges skydd mot utlandet i form av ett system med införselavgifter på jordbruksprodukter i kombination med kvantitativa importregleringar. Efter omläggningen av jordbruksprisregleringen fr. o. m. produktionsåret 1956/57 är dessa avgifter inom vissa gränser och under vissa villkor fasta för en period av tre år. Dessförinnan varierades importavgifterna metodiskt med hänsyn till förskjutningarna i importpriserna. Utom dessa införselavgifter utgår eller kan utgå för vissa jordbruksprodukter även avgifter vid omsättningen inom landet. Författningarna på jordbruksprisregleringens område lämnar i regel ett bemyndigande för Konungen att förordna om införande av prisregleringsavgift eller att uppdraga åt jordbruksnämnden att besluta därom. De inhemska avgifter, varom här främst är fråga, utgörs av förmålningsavgift, slaktdjursavgift, mjölkavgift, avgift på oljekraftfoder, tillverkningsavgift för vissa produkter av potatis, avgift på majs. För att åstad-

komma utjämning av intäkterna från olika grenar av mejerirörelsen uttas dessutom interna utjämningsavgifter på mjölk, grädde och ost och utbetalas av dessa avgiftsmedel utjämningsbidrag. Dessa avgifter uppbäres ej av jordbruksnämnden utan av Svenska Mejeriernas Riksförening under jordbruksnämndens kontroll och med stöd av Kungl. förordning. Syftet med de inhemska avgifterna är främst att utjämna producentpriserna inom landet samt att åstadkomma en utjämning av exportförluster. En del av dessa avgifter (förmålningsavgift, slaktdjursavgift, mjölkavgift, tillverkningsavgift för vissa produkter av potatis, utjämningsavgift för mjölk, grädde och ost) är fr. o. m. början av produktionsåret 1956/57 kompletterade med s. k. kompensationsavgifter för införseln av motsvarande jordbruksprodukter utöver de införselavgifter som utgår. Orsaken till att kompensationsavgifter utgår för införseln av de jordbruksprodukter, som belagts med avgifter på den inhemska omsättningen är, att dessa senare avgifter eljest skulle minska jordbrukets skydd mot utlandet med de inhemska avgifternas belopp. Införsel- och kompensationsavgifterna liksom avgifterna för den inhemska omsättningen upptages med stöd av statliga förordningar och är i detta sammanhang att betrakta som en form av indirekt beskattning. Avgiftsmedlen användes för prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Det kan vara lämpligt att något föregripa avgränsningen nedan av subventionerna genom att redan här påpeka, att avgiftsmedlens användning för prisreglerande åtgärder innebär, att de i här föreliggande sammanhang får anses gå till jordbruket som subventioner. Avgiftssystemet inom ramen för jordbruksprisregleringen fungerar alltså både som indirekt beskattning av jordbruksprodukter och som subventionering av jordbruksproduktionen. Det kan vara skäl att något beröra vad detta innebär i fråga om en korrigering av konsumentprisindex. I förstone kan det synas likgiltigt huruvida man beaktar avgiftssystemet för jordbruksprodukter eller ej vid korrigeringen av konsumentprisindex eftersom de belopp, som tages upp i form av avgifter åter utbetalas i form av bidrag. Indirekt skattebelopp och subventionsbelopp skulle då komma att motsvara varandra till sin storlek. Detta skulle i så fall betyda att storleken av avdragstermerna i formeln (4) i föregående kapitel (eller den generaliserade formen av denna formel) för den korrigerade indexen är oberoende av dessa indirekta skatter och subventioner. Detta gäller emellertid endast under den förutsättningen att avgifterna i sin helhet belastar jordbruksprodukter för den inhemska konsumtionen och utbetalningarna av avgiftsmedlen i sin helhet utgår till produktionen av jordbruksprodukter för inhemsk konsumtion. Såsom framgått av det tidigare sagda, är emellertid detta icke fallet. Avgifterna belastar i stor utsträckning just jordbruksprodukter för inhemsk konsumtion medan bidragen i viss utsträckning i stället utgår bl. a. som ersättning för förluster på exporterade kvantiteter jordbruksprodukter, dvs. utgör en form av exportsubventioner. Det är på grund av sådana omständigheter av betydelse för den korrigerade konsumentprisindex huruvida indirekta skatter och subventioner inom ramen för jordbruksprisregleringen beaktas eller ej. Samma gäller vad avser de regle-

ringsavgifter och införselavgifter, som utgår på vissa slag av fisk och som uppbäres av jordbruksnämnden och av denna användes för prisreglerande åtgärder.

De offentliga affärsföretagens vinster tillskrives i vissa fall karaktär av indirekt beskattning. Så exempelvis framhålls i utredningen om den statliga indirekta beskattningen (SOU 1957: 13) att »En form av indirekt beskattning kan uppkomma, om det allmänna i syfte att beskatta konsumenterna tillskapar ett rättsligt monopol, s. k. finansmonopol. Postverket utgör formellt ett finansmonopol, då dess vinst enligt regeringsformens § 60 ingår i bevillningen. Andra exempel är Svenska Penninglotteriet AB (lotterimedel) och AB Tiptjänst (tipsmedel). Lotteri- och tipsmedel samt totalisatormedel är nära jämförbara med indirekt beskattning men hänföres ej budgettekniskt till denna.» Om och i så fall i vilken utsträckning som vinsterna för offentliga affärsföretag kan anses vara hänförliga till indirekt skatt är icke lätt att närmare precisera. Rent allmänt kan man dock hävda, att när företagens monopolställning på marknaden utnyttjas och deras pris- eller taxesättning utformas så, att intäkterna kommer att överstiga självkostnaderna, så är de intäktsöverskott, som härigenom uppkommer, att jämställa med indirekt skatt.

Låt oss förutsätta, att dessa intäktsöverskott betraktas som indirekt beskattning vid korrigeringen av konsumentprisindex. Med tillämpning av möjligheten att tolka den korregerade indexen såsom en intäktsprisindex, kan vi då konstatera, att indexen visar utvecklingen av intäkterna inom konsumtionsvaruproduktionssektorn exklusive de monopolvinster, som här behandlats som indirekt skatt. Anser vi däremot dessa vinster ej ha karaktär av indirekt beskattning kommer i stället intäktsprisindex att visa intäktsutvecklingen medräknat de offentliga företagens vinster. Med hänsyn till den relativt allmänna och vaga uppfattning om den användning som den rensade indexen kan få, saknas tillräckliga kriterier för att det skall vara möjligt att säga att ett betraktelsesätt är mer relevant än ett annat. Samtidigt kan man konstatera, att de normer, som tillämpas för pris- eller taxesättningen av de offentliga företagens produkter eller presterade tjänster liksom de normer, som i förekommande fall tillämpas vid beräkning av till statsverket inlevererade vinstmedel, är av sådan art att de ej direkt kan användas för en bestämning av de vinstbelopp, som kunde betraktas som indirekt beskattning. Det synes därför rimligt att tillmäta praktiska skäl viss betydelse och till indirekt beskattning inom detta område endast hänföra vinstmedel inlevererade från Svenska Penninglotteriet AB (lotterimedel) och från AB Tiptjänst (tipsmedel) liksom även totalisatormedel.

En med de offentliga affärsföretagen jämförlig ställning intar de olika förvaltningsorgan (lotsverket, patent- och registreringsverket m. fl.), som mot särskilda avgifter presterar olika slag av tjänster, vilka bl. a. utnyttjas i produktionen av bl. a. konsumtionsnyttigheter. Dessa avgifter skulle, enligt ett sätt att se saken, i sin helhet kunna betraktas som en form av indirekt beskattning. Den offentliga verksamheten karakteriseras bl. a. av att

den, till sin huvuddel utan direkt vederlag, antingen ingriper och deltar i produktionsprocessen eller utför tjänster för omedelbart bruk av samhällsmedlemmarna. Den offentliga verksamheten kan ur en aspekt därför ses dels som naturasubventioner till produktionen dels som direkt levnadsnivåhöjande verksamhet till förmån för samhällsmedlemmarna. Det kan vara rimligt att likställa de förenämnda avgiftsupptagande förvaltningsorganens verksamhet med det offentligas allmänna verksamhet i övrigt med hänsyn till de mer eller mindre godtyckliga grunder, varefter det offentliga avgiftsbelägger eller alternativt utan direkt vederlag utför sin verksamhet. Vid ett sådant betraktelsesätt är det mest konsekvent att uppfatta de avgifter, som förvaltningsorganen upptar, såsom en form av indirekt beskattning och de tjänster de presterar som subventioner in natura. Det synes emellertid av praktiska skäl vara att föredraga att i detta sammanhang varken betrakta avgifterna som indirekt skatt eller de däremot svarande prestationerna som subventioner in natura. Man får i så fall uppmärksamma att, vid en tolkning av den korrigerade konsumentprisindex såsom en intäktsprisindex, de intäkter som blir knutna till denna index även inkluderar de intäkter, som skapas inom vederbörig sektor av de avgiftsupptagande förvaltningsorganen.

Företagarbidragen till den allmänna sjukförsäkringen utgör ett exempel på en typ av tvångsbidrag från företagen till staten, vilka såsom tidigare påpekades kan betraktas som indirekt beskattning på företagens förbrukning av arbetsinsatser. Arbetsgivarna erlägger sålunda (med viss maximering) ett belopp motsvarande 1,14 procent av den lön, som de under året utgivit till de anställda, i avgifter till staten såsom bidrag till kostnaderna för den allmänna sjukförsäkringen. Denna typ av avgifter kan emellertid alternativt betraktas som lön till de anställda. I den svenska nationalräkenskapen behandlas således företagarbidragen till sjukförsäkringen som löneutbetalning från företagssektorn till hushållssektorn, som sedan i sin tur tänkes inbetala dem som försäkringspremier. Vid en analog behandling i här föreliggande sammanhang av dessa avgifter, vilket utredningen funnit anledning förorda, får man uppmärksamma, att en intäktsprisindex i så fall får uppfattas som utvisande utvecklingen av intäkterna inom konsumtionsvaruproduktionssektorn inklusive dessa avgifter eller löneandelar. Ett betraktelsesätt efter dessa linjer är givetvis endast tillämpligt för de fall där det går att sammankoppla avgifter från arbetsgivarna med förmåner för de anställda för att på så vis kunna anse avgifterna som en slags löneförmån. Skulle detta ej vara fallet utan företagen hade att erlægga en ren löneskatt utgående t. ex. efter deras totalt utbetalade lönesumma, är det uppenbart att det är fråga om en form av indirekt beskattning. Utredningen har med det här sagda ej velat uttala sig om hur de arbetsgivaravgifter, som kan bli aktuella i samband med en allmän tjänstepensionering, skall behandlas.

Såsom inledningsvis framhölls behandlas den kommunala fastighetsskatten på en- och tvåfamiljshus som en utgiftspost i konsumentprisindex och därmed även som en indirekt skatt vid beräkningen av konsumentprisin-

dex. Den kommunala fastighetsskatten utgår beträffande en- och tvåfamiljsfastigheter på ett fixerat garantibelopp utgörande för närvarande 2 1/2 procent av fastighetens taxeringsvärde. Detta belopp lägges till ägarens övriga inkomster och beskattas på samma sätt som dessa. Till grund för den kommunala fastighetsskatten på flerfamiljsfastigheter ligger likaledes ett garantibelopp. Om den faktiska inkomsten av fastigheten överstiger detta belopp har garantibeloppet ingen reell betydelse. Om däremot den faktiska inkomsten är lägre än garantibeloppet, innebär den kommunala fastighets-skatten en extrabeskattnings motsvarande den kommunala inkomstskatten på skillnaden mellan garantibeloppet och den faktiska inkomsten av fastigheten. Denna extrabeskattnings skulle, i nära konsekvens med det betraktelsesätt som vid beräkningen av konsumentprisindex anlagts på fastighets-skatten på enfamiljsfastigheter, därför vara att hänföra till indirekt beskattning. Frågan om fastighetsbeskattnings är att betrakta som direkt eller indirekt skatt kan visserligen bli föremål för diskussion, men med hänsyn till nuvarande beräkningssätt för konsumentprisindex har utredningen ej tagit upp denna fråga till behandling.

I ovanstående avgränsning av vad som är att hänföra till indirekt beskattning finnes inslag av konventionella avgöranden i betydande utsträckning, vilket delvis har sin förklaring i att hänsyn tagits till praktiska synpunkter på avgränsningsfrågan såsom exempelvis i fråga om affärsverkens inlevererade vinster. Vidare har utredningen ej tagit upp till diskussion och bedömning samtliga förekommande skatteformer. Sålunda har bortsetts från en rad mindre betydande slag av skatter, såsom skogsvårdsavgifter, fondskatt, utskiftningskatt, lotterivinstskatt m. fl. skatter liksom även från hela aktiebolagsbeskattnings. Såsom redan upprepade gånger understrukits saknas tillräckliga kriterier för en entydig bestämning av vad som skall räknas till indirekta skatter i detta sammanhang och vi får därför stanna vid att erinra om att här förordade avgränsning av indirekta skatter, liksom nedan angivna avgränsning av subventioner, motvaras av en bestämd definition av det intäktsbegrepp, som blir knutet till den korrigerade konsumentprisindex när denna, i enlighet med vad som diskuterats i kapitel III, ges innebörden av en intäktsprisindex.

Subventioner

Med subventioner förstås som regel bidrag till producenter möjliggörande antingen en ökning av deras inkomster från produktionen eller en sänkning av priserna på deras produkter. Till subventioner räknar vi här också direkta bidrag till hushållen knutna till deras konsumtion av en viss nytthet och vilka bidrag alltså icke kan fritt disponeras. Som ett exempel på sådana subventioner kan nämnas de statliga rabatterna till vissa hushåll under andra världskriget vid deras inköp av matfett och mjölk. Sådana kontanta förmåner som fritt kan disponeras enligt konsumentens val hänföra vi inte till subventioner utan till sociala förmåner; se härom i kapitel VII.

De statliga subventionerna består till ett stort antal av smärre utgiftsposter fördelade på ett stort antal områden av näringslivet. Till sin huvuddel är de dock koncentrerade dels på subventioner till bostadsförsörjningen och dels på subventioner till jordbruket. I den svenska nationalräkenskapen återfinnes löpande uppgifter över de statliga och kommunala subventionerna. Den avgränsning av subventionerna som där tillämpas är i vissa avseenden skönsmässig och är vidare icke direkt avpassad för här aktuella ändamål. Detta av i huvudsak följande fyra skäl.

För det första ingår i nationalräkenskapen endast den del av statens utgifter för subventioner, som registreras som utgifter å driftbudgeten. Detta innebär bl. a. att de subventioner, som staten lämnar bostadsförsörjningen i form av lån till lägre ränta än marknadsräntan, och de subventioner till bostadsbyggandet, som staten lämnar i form av räntefria och amorteringsfria lån, ej ingår i nationalräkenskapens siffror. Ej heller ingår i dessa siffror de subventioner, som kommunerna lämnar till bostadsbyggandet samtidigt med de statliga subventionerna, samt den särskilda hyressubvention Stockholms stad i andra former lämnar för lägenheter som tillkommit med statslån. Likaså skall i princip nationalräkenskapens uppgifter i detta sammanhang kompletteras även för den subventionering av bostadsbyggandet som består i att kommunerna lämnar byggnadskreditiv till bostadsbyggandet utan tillägg av kreditivavgift, samt för det stöd kommunerna ger bostadsbyggandet i form av borgensförbindelser jämte även de upplåtelser av tomtmark mot låg tomtträtsavgäld som i viss utsträckning förekommer. För det andra ingår inte i nationalräkenskapen den grupp subventioner, som utgår till jordbruket av ej över statsbudgeten registrerade medel influtna från införselavgifter och avgifter på den inhemska omsättningen av vissa jordbruksprodukter. För det tredje räknas som subvention i nationalräkenskapen de bostadsrabatter, som utgår till barnfamiljer med låga inkomster. I konsumentprisindex betraktas dessa rabatter som social förmån och bostadskostnaderna räknas därför brutto i konsumentprisindex, dvs. de räknas utan avdrag för bostadsrabatterna. Med hänsyn härtill kan alltså dessa bostadsrabatter icke räknas som subventioner i detta sammanhang. För det fjärde slutligen har utredningen i detta sammanhang icke ansett sig böra hänföra till subventioner de i nationalräkenskapen som subventioner registrerade direkta transfereringarna till vissa fonder och statliga bolag såsom exempelvis avsättning till fonden för idrottens främjande, lotterimedelsfonden, transfereringar till AB Atomenergi för atomenergiforskning, utgifter för statens kapitalfonder m. m.

Efter ovan angivna tillägg till och avdrag från subventionerna enligt nationalräkenskapen har ernåtts en avgränsning av subventionerna som utredningen anser i princip kan komma i fråga i detta sammanhang.

En diskutabel punkt i denna avgränsning av subventionerna föreligger emellertid såtillvida att dessa endast kommer att omfatta kontanta bidrag från det offentliga. Subventioner kan därjämte anses föreligga även när den privata produktionen befrämjas av statens och kommunernas allmänna

Tabell 4. Indirekta skatter och subventioner 1955—1957. Miljoner kronor

	1955	1956	1957
<i>Indirekta skatter</i>			
Fordonskatt	267	288	311
Särskild skatt å bensin och motorsprit, brännoljeskatt	565	612	702
Särskild investeringsavgift för motorfordon	140	163	5
Tullmedel	532	584	623
Varuskatt, försäljningsskatt, skatt å pälsvaror	202	216	229
Omsättningsskatt å motorfordon	—	—	138
Regleringsavgift och accis å fettvaror m. m.	66	66	56
Skatt å kaffe	18	20	20
Tobaksskatt	657	666	694
Omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker och vin	895	1 100	1 179
Maldrycksskatt	99	94	92
Skatt å läskedrycker	46	44	44
Nöjesskatt (även kommunal del)	86	¹ (95)	¹ (95)
Skatt å elektrisk kraft	36	40	23
Allmän energiskatt	—	—	61
Investeringsavgift ²	87	202	216
Totalisator-, tips- och lotterimedel	195	215	230
Fastighetsskatt på egna hem ³	61	62	65
Införsel- och kompensationsavgifter på vissa jordbruksprodukter ⁴	18	45	106
Avgifter på den inhemska omsättningen av vissa jordbruks- produkter och fisk ⁵	48	63	71
Summa	4 018	4 575	4 960
<i>Subventioner</i>			
Enligt nationalräkenskapen för Sverige ⁶	408	526	489
Därav: prisreglerande åtgärder på jordbrukets område	180	276	198
producentbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk	45	44	42
ränteeftergifter å vissa bostadsbyggnadslån	17	44	71
Utbetalningar från jordbruksnämnden till jordbrukets ekonomiska föreningar ⁷	83	106	179
Summa	491	632	668

¹ Överslagsmässigt uppskattat belopp.

² Enligt SOS skattetaxeringarna.

³ Uppskattning enligt nationalräkenskapen för Sverige.

⁴ Uppbäres av tullverket och inlevereras till jordbruksnämnden. Inklusive vissa ränteinkomster m. m.

⁵ Endast avgifter uppburna av jordbruksnämnden. Omfattar förmalningsavgift, slaktdjursavgift, avgift på oljekraftfoder, tillverkningsavgift för vissa produkter av potatis m. m. samt regleringsavgift på fisk jämte även införselavgift på fisk.

⁶ Statliga och kommunala subventioner. Exklusive bostadsrabatter och direkta transfereringar till vissa fonder och statliga bolag.

⁷ Utbetalningar av medel från införselavgifter, kompensationsavgifter samt från i not (5) angivna inhemska avgifter. Inklusive restitutioner. Medel utbetalade från clearingkassorna ej medtagna.

verksamhet. Som betydelsefulla exempel på sådan offentlig verksamhet kan nämnas tillhandahållande av vägar, broar och andra kommunikationsleder, gatubelysning, trafiksäkerhetsåtgärder, polisväsen, parkanläggningar m. m. Med ett gemensamt namn betecknas kostnaderna för denna offentliga verksamhet som offentlig konsumtion. Till den del denna befrämjar den produktiva verksamheten i samhället kallas den produktionsbefrämjande offentlig konsumtion och till den del den direkt kommer samhällsmedlemmarna tillgodo benämnes den konsumtionsbefrämjande offentlig konsumtion. Det är nu tydligt att det offentliga genom den produktionsbefrämjande offentliga konsumtionen kan sägas medverka vid framställningen av varor och tjänster, däribland konsumtionsnyttigheter, och härigenom nedbringa

den privata produktionens kostnader. Det kan ur den synpunkten ifrågasättas om inte det offentligas leveranser av produktionsbefrämjande tjänster borde betraktas som subventioner in natura till bl. a. sektorn för konsumtionsvaruproduktion. Dessa naturasubventioner skulle i så fall beaktas vid beräkningen av den korrigerade konsumentprisindex. Detta skulle emellertid ställa sig ogörligt redan av den anledningen att det saknas objektiva kriterier för hur den offentliga konsumtionen skall fördelas på produktionsbefrämjande och produktionsbefrämjande konsumtion och än mindre för hur stor andel av den produktionsbefrämjande konsumtionen, som skall anses gå till produktionen av konsumtionsnyttigheter.

I tabell 4 har sammanställts uppgifter över beloppet av indirekta skatter och subventioner åren 1955—1957 enligt här gjord avgränsning. Uppgifterna hänför sig, där ej annat sägs, till inkomster och utgifter å driftbudgeten. I tabellen ingår icke den interna utjämnningen inom mejerirörelsen. Dessa interna utjämningsavgifter, som användes för utbetalning av utjämningsbidrag, exportförluster m. m. uppgick till 87, 118 respektive 128 miljoner kronor under åren 1955, 1956 respektive 1957. Likaså ingår ej heller i tabellen den del av subventionerna till bostadsförsörjningen, som enligt vad som sagts ovan icke registreras i nationalräkenskapen. Skälet härtill är att några numeriska uppgifter över dessa subventioners storlek ej föreligger då de ej har karaktär av kontant utgående belopp. De subventioner det här är fråga om hänför sig främst till statens och kommunernas långivning till bostadsbyggandet till lägre ränta än marknadsräntan jämte vissa mindre betydande subventioner i form av upplåtelser av tomtmark mot låg tomträttsavgäld m. m.

FEMTE KAPITLET

Olika metoder för beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner

I kapitel III och IV har diskuterats olika principiella problem i samband med dels frågan om innebörden av en för indirekta skatter och subventioner korrigerad index, dels frågan om vad som skall menas med indirekta skatter och subventioner. Vid sidan av dessa principiella spørsmål måste emellertid frågan om de praktiska beräkningsmöjligheterna vara av avgörande betydelse för valet av korrigeringsförfarande. Även om de beräkningstekniska problemen berörts i förbigående har de dock tills vidare i stort sett lämnats därhän. Det föreliggande kapitlet ägnas åt den grundläggande diskussionen av dessa spørsmål. Härvid utnyttjas givetvis den tidigare framställningen såsom bakgrund, varvid en anknytning sker till den tidigare principiella diskussionen. Själva spørsmålet om innebörden av en för indirekta skatter korrigerad index är emellertid i detta kapitel en sekundär fråga.

Diskussionen genomföres i det väsentliga utan ståndpunktstagande till de olika metoderna — detta uppskjutes till kapitel VI, där också den beräkningstekniska diskussionen på relevanta punkter görs mera detaljerad. Det har emellertid befunnits lämpligt att på vissa mindre väsentliga punkter redan här träffa ett avgörande, vilket sammanhänger med behovet av att på ett tidigt stadium rensa bort mindre betydelsefulla alternativ, för att därigenom begränsa framställningen.

Såsom antytts i utredningens direktiv och redan framgått av den tidigare diskussionen är ett flertal vägar tänkbara när det gäller att beräkna en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner. I direktiven framhålles särskilt att det skulle vara av intresse att »utöver metoder av det slag som socialstyrelsen arbetat med i sitt förslag även pröva framkomligheten av den väg som i en bilaga till socialstyrelsens skrivelse anges som 'klumpmetoden'».

Klumpmetoden kontra socialstyrelsens metod

Det av socialstyrelsen föreslagna tillvägagångssättet innebär att marknadspriserna för de i konsumentprisindex ingående representantvarorna korrigeras för de *förändringar* i vissa indirekta skatter och subventioner som ägt rum från en given basperiod. Vid exempelvis en höjning av en indirekt skatt skulle marknadspriserna på berörda representantvaror i konsumentprisindex reduceras med belopp som motsvarade den indirekta skattens höjning. Enligt den av socialstyrelsen föreslagna beräkningen skulle

hänsyn tagas endast till sådana ändringar i de indirekta skatter och subventioner, »vilkas storlek är knuten till priset i detaljhandeln eller vilkas inverkan på detaljhandelspriset med någon säkerhet kan följas».

Tanken bakom den andra metoden, klumpmetoden, är såsom framgått av kapitel III närmast den att de utgiftsbelopp, som ingår i täljare och nämnare i konsumentprisindex,¹ skulle reduceras med ett på något sätt beräknat totalbelopp upplupna indirekta skatter minus utbetalade subventioner. Härigenom skulle korrigeringen av index kunna göras mer fullständig, eftersom man då ej vore bunden av möjligheterna att lokalisera de indirekta skatternas och subventionernas andel i marknadspriserna på de enskilda konsumtionsvarorna eller deras andel i marknadsvärdet av avgränsade grupper av konsumtionsvaror.

Såsom framgår redan av denna kortfattade beskrivning skiljer sig de två nämnda metoderna — socialstyrelsens och klumpmetoden — från varandra i flera olika avseenden. Sålunda skulle man enligt socialstyrelsens metod vid korrigeringen av konsumentprisindex för indirekta skatter:²

1) endast taga hänsyn till förändringar i skattesatserna fr. o. m. en viss tidpunkt;

2) genomföra rensningen varuvis med anknytning till representantvarorna i konsumentprisindex; samt

3) begränsa rensningen till att omfatta endast sådana skatter (på nyttigheter i den privata konsumtionen) som ligger i eller nära produktionsprocessens slutled.

Klumpmetoden skulle däremot innebära att man vid korrigeringen:

1) skall beakta de berörda skatternas hela belopp, ej endast skatteförändringarna från en viss tidpunkt;

2) skall kunna utnyttja klumpbelopp av upplupna eller influtna skatter utan en detaljerad fördelning av skatterna på enskilda varor eller ens större varugrupper; samt

3) skall kunna taga hänsyn till skatter även i tidigare produktionsled, eventuellt att rensningen skall omfatta alla indirekta skatter i samhället.

Klassificeringsgrunder för rensningsförfaranden

Utredningen har vid närmare övervägande av de med beräkningarna förknippade problemen funnit det otillräckligt att inskränka diskussionen till de två renodlade typer av indexberäkningar som representeras av socialstyrelsens metod och klumpmetoden. Det synes nödvändigt att mera systema-

¹ Under förutsättning att denna skrives såsom kvoten mellan två värdesummor:

$$I_{OR} = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}$$

² Då det i fortsättningen av detta kapitel talas om indirekta skatter avses uttrycket — om inte annat säges — inkludera även subventioner, varvid dessa förutsättes behandlade såsom negativa indirekta skatter.

tiskt behandla de ovan uppräknade föreliggande principiella skillnaderna mellan de berörda indexberäkningarna. Med utgångspunkt från dessa har utredningen uppställt följande klassificeringsschema bestående av tre av varandra oberoende huvudindelningsgrunder I, II, III enligt vilka olika typer av rensade indextal skulle kunna indelas.

Klassificeringsschema för rensningsförfaranden

Indelningsgrund I

- A. Endast *förändringar* i de indirekta skatterna bortrensas.
- B. Vid rensningen beaktas de berörda indirekta skatternas *hela belopp* (om så önskas kan i regel utom den rensade indexen beräknas en separat skatteindex).

Indelningsgrund II

- A. Rensningen sker *skatteobjektsvis*
 - 1) alla beskattade nyttigheter inom en viss klass (bestämd enligt indelningsgrund III) ingår i beräkningen
 - 2) ett representantvaruförfarande används.
- B. Rensningen sker med utnyttjande av *klumpbelopp* omfattande ett flertal indirekta skatter
 - 1) utan försök att uppnå volymkonstans¹
 - 2) med försök att enligt mer eller mindre grova metoder korrigera för volymförändringar.

Indelningsgrund III

- A. Rensningen begränsas till *indirekta skatter i slutledet*.
- B. Rensningen avgränsas till *indirekta skatter på produktionen*, i vidare bemärkelse, *av varor för den privata konsumtionen*.
 - 1) Man söker sig vid beräkningen fram till skattebelastningen på de enskilda varorna i slutledet.
 - 2) Man beräknar skattens totala belastning på den privata konsumtionen, utan uppdelning på de enskilda varorna i slutledet
 - i) input-output metoden
 - ii) försörjningsbalansmetoden.
- C. Rensningen omfattar *samtliga förekommande indirekta skatter*.

Avsikten med detta schema är dels att ge en utgångspunkt för den fortsatta diskussionen, dels att framhäva att de olika indelningsgrunderna är oberoende av varandra. I princip synes man således kunna tänka sig alla möjliga kors-kombinationer av dessa huvudgrunder och underavdelningar för olika huvudgrunder; att vissa av dessa icke är praktiskt genomförbara är en annan sak. Den av socialstyrelsen föreslagna metoden kan enligt detta schema betecknas A A A (närmare bestämt A A2 A) medan klumpmetoden enligt en tolkningsmöjlighet skulle betecknas B B C, enligt en annan

¹ Med volymkonstans avses att avdragsposterna i täljare och nämnare (jfr ekvationerna 2 och 11 i detta kapitel) hänförs till samma varukvantiteter. Avdragsposten i täljaren är således — tekniskt sett — opåverkad av den eventuella volymförändring av de beskattade varukvantiteterna som kan ha ägt rum från basperioden 0 till jämförelseperioden 1.

B B B. Men man kan också mycket väl tänka sig andra kombinationer, exempelvis B A A, B A B och B B A.

Det säger sig självt att klassifikationen icke är uttömmande, då indexberäkningarna givetvis kan skilja sig från varandra i en mängd andra avseenden än som angivits i schemat. Vidare kunde antalet alternativ under varje indelningsgrund givetvis ha utökats, vilket dock icke syntes nödvändigt för diskussionens skull. Bl. a. är det uppenbart att det kan finnas mellanformer mellan vissa av alternativen, exempelvis mellan III A och III B eller mellan III B och III C. Det kan också vad indelningsgrund II beträffar förekomma kombinationer av alternativen; så kan exempelvis vissa delar av beräkningarna utföras enligt alternativ II A och vissa enligt II B, något som är av stor betydelse för det praktiska beräkningsarbetet.

Indelningsgrunderna är dels av rent beräkningsteknisk karaktär dels av mera principiell begreppsmässig innebörd. Den ordning i vilken de uppställts har i någon mån motiverats av framställningstekniska skäl men är sedd ur andra synpunkter godtycklig, och den skall inte tillmätas någon speciell innebörd. Indelningsgrund I karakteriserar en av skillnaderna mellan socialstyrelsens metod och klumpmetoden sådana den uppfattats ovan. Indelningsgrund II är företrädesvis av beräkningsteknisk natur och är därför den för kapitlet centrala. Valet mellan II A och II B blir främst beroende av arten av det tillgängliga statistiska materialet, kravet på precision, metodernas omständlighet o. s. v. Dessa synpunkter är givetvis av mycket stor betydelse även då det gäller indelningsgrund III. Här tillkommer emellertid det principiella problemet om den korrigerade indexens innebörd, vilket tidigare behandlats i kapitel III. Under III B återfinnes en underindelning efter beräkningstekniska grunder, vilket motiveras av att tyngdpunkten i framställningen i kapitlet ligger på en diskussion av möjligheterna att beräkna en index enligt detta alternativ. Någon annan underindelning av III A och C än den som följer av kors-kombinationen med I och II, har icke syntes nödvändig. En beräkning enligt III A bjuder därutöver på förhållandevis små allmänna beräkningstekniska problem och blir vidare föremål för en mera detaljerad utformning i kapitel VI.

Rensning av index för ändringar i de indirekta skatterna

Betrakta först indelningsgrund I. Enligt I A skulle man endast ta hänsyn till förändringarna av de indirekta skatterna fr. o. m. en viss tidpunkt. Antag att denna tidpunkt utgör basen i den rensade indexen och att denna är av laspeyrestyp. Den kommer då att bli av formen:

$$I_r = \frac{\Sigma[p_1 - (p_1'' - p_0'')] q_0}{\Sigma p_0 q_0} \quad (1)$$

där liksom i kapitel III p'' står för skattedelen i marknadspriset p .

I detta fall kommer således nämnaren icke att påverkas av korrektionen, medan täljaren justeras med hänsyn till sedan basperioden inträffade förändringar i de indirekta skattesatserna. Rensningen kan sålunda sägas vara partiell med avseende på de betraktade skatterna. Enligt I B skulle däremot såväl täljare som nämnare komma att reduceras med hänsyn till de för respektive period aktuella skatterna och skattesatserna på ett sätt som framgår av ekvation (4) i kapitel III.

Om konsumentprisindex skulle korrigeras för skatteändringar som inträffat fr. o. m. den tidpunkt då de rensade indextalen skulle komma att beräknas (exempelvis fr. o. m. december 1955) skulle ekvation (1) komma att vara giltig endast för den första årslänken. I senare årslänkar skulle det förekomma en avdragspost även i nämnaren motsvarande skatteändringar från den korrigerade indexseriens formella basperiod till den aktuella årslänkens basperiod. Ett alternativt förfarande som kan diskuteras skulle vara att tillämpa ekvation (1) för varje separat årslänk och därvid endast beakta under årslänken inträffade skatteändringar.

Utvecklingen av en serie beräknad enligt alternativ I A kommer normalt att bli en annan än utvecklingen av en serie beräknad enligt I B. Den partiellt rensade indexen kommer sålunda att ligga närmare indextalet 100 än en index som rensats totalt med avseende på de betraktade skatterna dvs. rensats enligt alternativ I B. Detta innebär att det totalrensade indextalet ligger högre än det partiellt rensade indextalet när priserna exklusive indirekta skatter från basperioden räknat stigit och lägre än det partiellt rensade indextalet när priserna exklusive indirekta skatter sjunkit. I det fall då de betraktade indirekta skatterna har stigit mer än priserna inklusive indirekta skatter så måste den totalrensade indexen vara mindre än den okorrigerade konsumentprisindex. Har däremot skatterna stigit mindre än priserna inklusive indirekta skatter så kommer det totalrensade indextalet att ligga högre än konsumentprisindex.

Frågan om korrigeringen bör genomföras enligt I A eller enligt I B bör avvägas mot bakgrunden av den tidigare diskussionen av innebörden av en från indirekta skatter rensad index. Om det vore fråga om att anknyta indexen till konsumenten — på det sätt som behandlats på s. 28—29 i kapitel III — eller om det vore fråga om att genom korrigeringen eliminera verkningarna av de indirekta skatterna — det fall som diskuterats på s. 29—31 i kapitel III — skulle i och för sig båda möjligheterna vara tänkbara. I dessa fall, i synnerhet i det fall då tanken är att rensningen skall avse verkningarna på index, framstår dock en begränsning av korrektionen till att omfatta förändringarna av skatten såsom mindre ambitiös och ter sig ur den synpunkten möjligen mera tilltalande. Utredningen har emellertid i kapitel III tagit avstånd från båda dessa tolkningsmöjligheter.

I det fall däremot då korrigeringen av index skulle syfta till beräkandet av en intäktsprisindex — på sätt som diskuterats på s. 34—38 i kapitel III — kan av principiella skäl endast en beräkning enligt alternativ I B ifrågakomma (i kombination med III B). Med en annan skatteavgränsning, ex-

empelvis den som angivits i alternativ III A eller III C, kan ingen sådan tolkning av den korrigerade indexen ske. Enligt utredningens mening vore det emellertid även i detta fall olämpligt att vid beräkningen av indexen endast beakta de förändringar i den indirekta beskattningen och subventionssystemet vilka vidtagits från en viss angiven tidpunkt. Utredningen förordar således att korrigeringen skall omfatta hela skattebeloppet och ej endast skatteändringar, dvs. att beräkningen göres enligt alternativ I B.

Det må här påpekas att det icke utan vidare är klart vad man menar med en skatteändring. Innebörden härav kan uppfattas på olika sätt. Det som i förstone kanske ligger närmast till hands är att säga att en skatteändring föreligger om de i förordningarna fastställda skattesatserna ändras. Dessa har i vissa fall formen av kvantitetsskattesatser (kronor per kvantitetshet såsom kg, m, st. etc.), medan de i andra fall knutits till värdebelopp. I de fall skatten utgår såsom en fast procentsats av ett värdebelopp, skulle detta innebära att den ändring av skatten per kvantitetshet, vilken blir en automatisk följd av ändringar i bottenpriset (p'), icke skulle komma att uppfattas såsom en skatteändring och därför icke heller beaktas vid rensningen. Samtidigt skulle exempelvis en justering uppåt av de egentliga kvantitetsskattesatserna komma att registreras som en skatteökning trots att en sådan höjning i vissa fall bara innebär en anpassning av skattesatserna till en i en prisstegringsperiod uppkommen eftersläpning. Man kan tänka sig andra sätt att definiera en skatteändring. Sålunda skulle man vid rensningen tekniskt sett kunna betrakta alla skattesatser som kvantitetsmässigt bestämda, varvid de egentliga värdeskattesatserna finge multipliceras med priserna på resp. varor. Detta skulle bl. a. innebära att en pridförändring på en sådan vara, även om värdeskattesatsen är oförändrad, skulle anses medföra en skatteändring vilken skulle beaktas vid rensningen av index. En annan möjlighet är att vid rensningen uppfatta alla skattesatser såsom värdemässigt bestämda, varvid de egentliga kvantitetsskattesatserna finge divideras med priserna på resp. varor. I detta fall skulle således skatten på en enligt kvantitetsprincipen beskattad vara komma att uppfattas såsom ändrad om priset på ifrågavarande vara ändrats utan att den egentliga skattesatsen ändrats.

Rensning av index för indirekta skatter i slutledet

I det följande förutsättes tills vidare att den korrigerade indexen skall vara av formen I_R sådan den med användning av Laspeyres' formel definierats i kapitel III (här bortses från detaljproblem rörande kedjekonstruktion, beräkning av långtids- och korttidsindex etc.). Nämda formeluttryck för I_R återges här:

$$I_R = \frac{\sum p_1 q_0 - \sum p_1'' q_0}{\sum p_0 q_0 - \sum p_0'' q_0} \quad (2)$$

där p står för marknadspriset och p'' för skattedelen i ifrågavarande pris. Den korrigerade indexen kan alternativt omskrivas under formen:

$$I_R = \frac{\sum \left(\frac{p_1}{p_0} - \frac{p_1''}{p_0} \right) p_0 q_0}{\sum \left(1 - \frac{p_0''}{p_0} \right) p_0 q_0} \quad (3)$$

eller

$$I_R = \frac{\sum \left[\left(\frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} - \frac{\sum p_1'' q_0}{\sum p_0 q_0} \right) \sum p_0 q_0 \right]}{\sum \left[\left(1 - \frac{\sum p_0'' q_0}{\sum p_0 q_0} \right) \sum p_0 q_0 \right]} \quad (4)$$

I formeln (4) avser de inre summationerna en summering inom de olika (representant-)varugrupperna medan de yttre innebär en summering av de olika varugrupperna.

Låt oss först diskutera det fall som representeras av alternativ III A.

Det förutsättes vidare att den okorrigerade konsumentprisindex har formen:

$$I_{OR} = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} = \frac{\sum \frac{p_1}{p_0} p_0 q_0}{\sum p_0 q_0} \quad (5)$$

varvid summeringen i täljare och nämnare i princip sker över alla i den privata konsumtionen ingående nyttigheterna. Såsom framgått av beskrivningen i kapitel II bygger beräkningen av konsumentprisindex på ett representantvaruförfarande. Den privata konsumtionen har indelats i ett antal varugrupper; för varje grupp har man ett vägningstal W och en representantvara. Vägningstalen motsvarar respektive varugrupperns andel av basperiodens totala privata konsumtion. Indexberäkningen sker sedan på det sättet att prisrelationerna $\frac{p(1)}{p(0)}$ för representantvarorna sammanväges med de nämnda vägningstalen.¹ Ett sålunda modifierat konsumentprisindex, säg I'_{OR} , kan således med hänsyn till dessa element i det faktiska beräkningsförfarandet skrivas under formen:²

$$I'_{OR} = \frac{\sum \frac{p(1)}{p(0)} W}{\sum W} \quad (6)$$

¹ För att skilja prisuppgifter på representantvarorna från prisuppgifter på andra varor har de förra betecknats enligt principen $p(0)$, $p(1)$ o. s. v., medan de senare betecknats p_0 , p_1 o. s. v.

² Härvid bortses från de komplikationer i beräkningsförfarandet som sammanhänger med att man strängt taget icke använder sig av Laspeyres' formel för längtidsindex och att vägningstalen för korttidsindex pris- men icke kvantitetsmässigt hänför sig till basperioden (= december föregående år). Dessa detaljer i beräkningarna, vilka framgått av kapitel II, saknar intresse i den här genomförda principiella diskussionen.

varvid summeringen i täljare och nämnare sker över de enskilda varugrupperna, var och en (i princip) representerad av en vara.

Om nu korrigeringen omfattar endast skatter på representantvaror i konsumentprisindex, skulle ekvation (4) ovan i analogi med (6) kunna ersättas med uttrycket:

$$I'_R = \frac{\sum \left(\frac{p(1)}{p(0)} - \frac{p''(1)}{p(0)} \right) W}{\sum \left(1 - \frac{p''(0)}{p(0)} \right) W} = \frac{\sum \frac{p'(1)}{p'(0)} \left[\left(1 - \frac{p''(0)}{p(0)} \right) W \right]}{\sum \left(1 - \frac{p''(0)}{p(0)} \right) W} = \frac{\sum \frac{p'(1)}{p'(0)} W'}{\sum W'} \quad (7)$$

med beteckningar enligt formel (2) s. 32. Vid beräkningen av avdragsposterna inom parenteserna i ekvation (4) ovan enligt (7) kommer då exempelvis hänsyn icke att tas till utskänkningsskatten på vin och sprit beroende på att denna icke direkt ingår i konsumentprisindex' representantvaruurlval (restaurantmåltid representeras av en spritfri måltid, och vin- och spritbeskattningen representeras i övrigt av ett urval av utminuterade vin- och spritsorter). Då en viss indirekt skatt på detta sätt icke ingår i beräkningen av konsumentprisindex ligger det nära till hands att ej heller låta den ingå i beräkningen av avdragstermen. Man skulle kunna tänka sig att även om den okorrigerade konsumentprisindex genom detta utelämnande i vissa situationer blev behäftad med en felaktighet skulle motsvarande felaktighet icke beröra den enligt detta förfarande korrigerade indexen. Antag emellertid att varuurlvalet i konsumentprisindex skulle vara så beskaffat att det vore representativt för utvecklingen av de faktiska marknadspriserna, ett antagande som i princip bör vara uppfyllt för att konsumentprisindex skall ge en riktig bild av det den är avsedd att mäta. Antag samtidigt att dessa varor icke utgör ett representativt urval för beräkning av en index för den klass indirekta skatter som man vill att rensningen skall avse. I denna situation skulle det vara riktigare att vid beräkningen av avdragsposterna bygga på ett annat varuurlval, representativt för skattedelen. Eventuellt kunde man vid denna beräkning ta hänsyn till alla indirekta skatter inom den berörda klassen. Därvid skulle man i det exemplifierade fallet ta med utskänkningsskatten i beräkningen av avdragsposterna trots att denna icke ingår i beräkningen av konsumentprisindex. I det fall där man vid beräkningen av avdragsposterna tar hänsyn till samtliga indirekta skatter inom den berörda klassen blir med utgångspunkt från ekvation (4) ovan, formen för den korrigerade index:

$$I''_R = \frac{\sum \left(\frac{p(1)}{p(0)} - \frac{\sum p_1'' q_0}{\sum p_0 q_0} \right) W}{\sum \left(1 - \frac{\sum p_0'' q_0}{\sum p_0 q_0} \right) W} \quad (8)$$

Förhållandet mellan summorna $\Sigma p_0 q_0$ och $\Sigma p_1 q_0$ har här, liksom i formel (7), uppskattats med hjälp av prisrelationen

$$\frac{p(1)}{p(0)}.$$

Man använder sålunda i detta avseende ett representantvaruförfarande medan däremot avdragsposterna till skillnad mot de i formel (7), har samma fullständiga form som i formel (4).

Under vissa ovan berörda förhållanden kan det således vara principiellt riktigare att tillämpa ett beräkningsförfarande enligt ekvation (8) än enligt (7). Å andra sidan har, såsom framgått av kapitel II, urvalet av representantvaror i allmänhet icke tillgått på ett sådant sätt att det kan göras gällande att deras priser skulle vara mera representativa för totalpriserna p än för den skatterensade delen p' . Även om detta skulle ha varit fallet från början, kan representativiteten med avseende på totalpriserna tänkas ha rubbats till följd av ändringar i skattesystemet. Därtill kommer att även om representativitet skulle föreligga i den meningen att urvalsförfarandet visserligen genomföres på ett sådant sätt att det kan väntas ge ett medelvärdesriktigt resultat är variationen mellan olika varor av ändringarna i de indirekta skatterna mycket stor. Detta kan väntas föranleda en betydande spridning i det i konsumentprisindex ingående skatteelementet.

Utredningen anser att (i det fall skatteavgränsningen motsvarar alternativ III A), praktiska skäl talar för att vid korrigeringen anknytning göres till konsumentprisindex' representantvaror, i enlighet med ekvation (7) ovan, i de fall så kan ske utan större olägenheter på grund av bristande representativitet hos dessa varor eller beräkningstekniska svårigheter, t. ex. med hänsyn till arten av tillgängliga uppgifter om den indirekta beskattningens omfattning. Tillämpas ett förfarande enligt ekvation (8), kommer avdragsposten i index' nämnare och täljare alltså i så fall att beräknas enligt uttrycken:

$$\frac{\Sigma p_0'' q_0}{\Sigma p_0 q_0} \quad (9)$$

$$\frac{\Sigma p_1'' q_0}{\Sigma p_0 q_0} \quad (10)$$

Uttrycket (9) utgör helt enkelt skatteintäkternas värdemässiga andel av konsumentprisindex' budget för en representantvarugrupp. Det kan alltså beräknas med kännedom om enbart dessa två totalbelopp. Beräkningen av (10) är av en annan karaktär då dess täljare innehåller produkterna av kvantiteterna från perioden 0 och skatterna från perioden 1. En fullständig

beräkning — med hänsynstagande till alla de i uttrycket ingående varorna — är icke beräkningstekniskt enklare än en beräkning enligt ekvation (7). Det är emellertid tänkbart att det kan vara lämpligare att arbeta med andra representantvaror vid beräkningen av (10) eller att det är möjligt att med utgångspunkt från skatteintäkterna under period 0 direkt uppskatta uttrycket (10). Avsikten med ovanstående diskussion har varit att fästa uppmärksamheten vid denna möjlighet.

Utsträckning av rensningen till indirekta skatter i tidigare led

Såsom utgångspunkt för de ovan med anknytning till III A diskuterade beräkningsförfarandena har utnyttjats ekvation (2). Denna är tillämplig endast i det fall man kan urskilja skattedelen p'' i det totala marknadspriset p . Detta är direkt möjligt då skatten såsom ovan antagits är knuten till den färdiga varan i det sista tillverkningsledet eller i de därpå följande distributionsleden fram till konsumenten. I undantagsfall kan det vara möjligt att direkt uppskatta p'' även om skatten ligger i tidigare produktionsstadier. Detta gäller exempelvis i det fall det är fråga om en skatt på en råvara, som enbart användes för tillverkning av en enda konsumtionsvara i vilken råvaran ingår i en känd proportion. I allmänhet är det dock icke möjligt då det gäller råvaruskatter (bl. a. tullar), att på ett enkelt sätt avgöra med vilket belopp de ingår i priset på den färdiga varan. (Vilken innebörd som skall inläggas i uttrycket »ingår i priset på» har närmare diskuterats i kapitel III.) En indirekt skatt av den typ som den allmänna energiskatten utgör kommer ju — förutom att den direkt belastar konsumenten, t. ex. kommer på hans elektricitetsräkning — att i varierande utsträckning utgöra en kostnad i produktionen av så gott som alla varor som ingår i den privata konsumtionen. Men därutöver utgör den givetvis också en kostnad för produktionen av varor för offentlig konsumtion, investering och export. Under förutsättning att de enskilda indirekta skatterna vid beräkningen av avdragsposterna endast beaktas i den omfattning de kan betraktas såsom en kostnad för de i den privata konsumtionen ingående varorna och tjänsterna, kan indexen såsom närmare utvecklats i kapitel III tolkas såsom en intäktsprisindex (för en på visst sätt definierad konsumtionsvaruproduktionssektor). Detta alternativ av skatteavgränsning ingår i klassificeringsschemat på s. 51 under rubriken III B. Det är då i varje fall formellt möjligt att tillämpa formeluttrycket (2). Härvid får p'' tolkas såsom den totala från samtliga inhemska produktionsled — inklusive det sista distributionsledet — uppsamlade indirekta skattebelastningen (sedd från kostnadssidan) på varan eller tjänsten i fråga.

Innan vi närmare diskuterar de praktiska möjligheterna att genomföra denna beräkning är det dock lämpligt att vi diskuterar en enklare form av generalisering av formel (2), en generalisering som icke har anknytning till någon bestämd tolkning av den rensade indexen. Diskussionen kan i och för sig anknytas till vilken skatteavgränsning som helst men för enkelhets

skull skall här förutsättas att det är fråga om att genomföra en korrigerings i enlighet med alternativ III C, dvs. att rensningen skall omfatta samtliga indirekta skatter.

Såsom påpekats hänför sig avdragsposten i nämnaren i uttrycket (2) till den totala skattebelastningen i period 0 från de av rensningen berörda skatterna. Avdragsposten i täljaren kan sägas vara en omräkning av detta skattebelopp med hänsyn till den pris- och skattesatsändring som skett från period 0 till period 1 men med utgångspunkt från samma kvantitativa omsättning av de enskilda beskattade varorna. Den här åsyftade generalisering (vilken redan berörts i kapitel III) vid övergången från III A till III C innebär att avdragsposterna utsträcker till att omfatta samtliga indirekta skatter. Man går härvid över från ekvation (2) ovan till uttrycket:

$$\bar{I}_R = \frac{\Sigma p_1 q_0 - \Sigma t_1 r_0}{\Sigma p_0 q_0 - \Sigma t_0 r_0} \quad (11)$$

där t_0 och t_1 står för de individuella kvantitetsskattesatserna i period 0 resp. period 1, och r_0 står för de beskattade varukvantiteterna i period 0 (mätta i kvantitetensenheter såsom l, kg, m, etc.). I de fall värdeskatte tillämpas utgör t produkten av värdeskattesats och pris för den beskattade varan. I det speciella fall att alla indirekta skatter ligger i produktionens slutled är det uppenbart att för varje vara gäller:

$$t_0 r_0 = p_0'' q_0 \quad (12)$$

$$t_1 r_0 = p_1'' q_0 \quad (13)$$

varför de båda metoderna i detta fall ger samma resultat. Beräkningen av avdragsposten i nämnaren i uttrycket (11) vållar inga speciella svårigheter.¹ Den avser de totala intäkterna i basperioden av indirekta skatter. Problemet är beräkningen av avdragsposten i täljaren $\Sigma t_1 r_0$. Vid beräkningen av denna står de olika typer av förfaranden tillbuds som i klassificeringsschemat ovan angivits under indelningsgrund II. Känner man samtliga skattesatser t_1 och de däremot svarande kvantiteterna i basåret r_0 kan en direkt beräkning göras i enlighet med metod II A 1. Är det fråga om ett mycket stort antal skatter, vilka inom en grupp av varor — såsom exempelvis är fallet i fråga om vin- och spritbeskattningen — varierar något från vara till vara kan det tänkas vara lämpligt att arbeta med ett urvalsförfarande. Det är inte bara att det kan vara ur precisionssynpunkt acceptabelt utan det kan också i vissa fall vara nödvändigt, nämligen i de fall där det inte för alla varor i en viss skattegrupp är möjligt att klart definiera volym-

¹ Om man bortser från vissa i praktiken föreliggande skillnader mellan upplupna och influtna skattebelopp.

enheter. Avdragsposten i täljaren till (11) omformas i detta fall enligt följande:

$$\Sigma t_1 r_0 = \Sigma \frac{t_1}{t_0} t_0 r_0 \approx \Sigma \frac{t(1)}{t(0)} U \quad (14)$$

där i analogi med motsvarande uttryck för konsumentprisindex $t(0)$ och $t(1)$ utgör kvantitetsskattesatserna för urvalsvarorna och U vägningsstalen för de grupper som dessa representerar — ett vägningsstal för varje urvalsvara.

Vad gäller spritbeskattningen skulle man kunna låta dennas utveckling representeras av skatterna på ett urval av spritsorter. Såsom ovan framhållits i diskussionen av alternativ III A kan det i det fallet ligga nära till hands att utnyttja konsumentprisindex' representantvaror vid beräkningen av avdragsposten. Detta sammanhänger med att spritskatterna ligger i produktionens slutled. Urvalsförfarandet kan emellertid tillämpas även på indirekta skatter i tidigare produktionsled. Exempelvis kan man tänka sig att det skulle vara väl lämpat för beräkning av pris- och tullsatskomponenten i tullarnas förändring. Antalet tullbelagda varor är så stort att det skulle vara mycket omständligt att låta beräkningen omfatta alla varor. Med hänsyn till tullsatsernas förhållandevis små variationer skulle detta sannolikt också vara helt onödigt. Det skulle i detta fall icke komma att föreligga någon direkt relation mellan representantvaruurlvalet för konsumentprisindex och det representativa urlvalet av tullbelagda varor. Det senare skulle ju — med den här tänkta skatteavgränsningen III C — i princip representera alla tullbelagda varor oberoende av om det är konsumtionsvaror, kapitalvaror, råvaror etc. Arbetar man på detta sätt med ett urvalsförfarande är det nödvändigt att man utarbetar en metod som garanterar att nya indirekta skatter kommer att beaktas så snart de införes.

Man kan fråga sig om det inte föreligger någon möjlighet att ytterligare förenkla beräkningarna genom tillämpande av något klumpförfarande av typ II B. Den med II B 1 betecknade metoden skulle innebära att man approximerade $\Sigma t_1 r_0$ med $\Sigma t_1 r_1$, dvs. med de under period 1 faktiskt upplupna skattebeloppen. Detta är uppenbarligen icke rimligt annat än i det undantagsfallet att det i genomsnitt inte skett någon förändring av de beskattade kvantiteterna. Att förfarandet över huvud taget nämnes beror på att direktivens ord om klumpmetoden möjligen skulle kunna uppfattas såsom hänsyftande på ett dylikt förfarande. Utredningen anser det därför nödvändigt att för undvikande av missförstånd explicit fastslå att detta i praktiken icke under några omständigheter kan betraktas såsom en acceptabel metod. Inte bara pris- och skatteförändringar skulle påverka index utan även volymförändringar.

Det kan emellertid tänkas finnas metoder av en viss schablonmässighet, men dock acceptabla, för genomförande av den nödvändiga volymkorrigeringen, en möjlighet som i klassificeringsschemat antytts genom alternativet II B 2. En nära till hands liggande metod är den där man förutsätter

att »volymförändringen» för skattekompontenten, med användande av Paasches indexformel definierad genom:¹

$$\frac{\Sigma t_1 r_1}{\Sigma t_1 r_0} \quad (15)$$

vid givna skattesatser är approximativt proportionell mot den motsvarande volymförändringen för konsumtionen. Detta skulle innebära:

$$\frac{\Sigma t_1 r_1}{\Sigma t_1 r_0} \approx \frac{\Sigma p_1 q_1}{\Sigma p_1 q_0} \quad (16)$$

Insättes detta i uttrycket (11) erhålles efter viss omformning:

$$\bar{I}_R \approx I_{OR} \frac{1 - \frac{\Sigma t_1 r_1}{\Sigma p_1 q_1}}{1 - \frac{\Sigma t_0 r_0}{\Sigma p_0 q_0}} \quad (17)$$

Enligt detta förfarande är det möjligt att genomföra korrektionen av den orensade indexen med enbart utnyttjande av värdeuppgifter, nämligen $\Sigma p_0 q_0$ och $\Sigma p_1 q_1$, vilka utgör den totala konsumtionens värde i basperioden 0 resp. jämförelseperioden 1 samt $\Sigma t_0 r_0$ och $\Sigma t_1 r_1$, vilka utgör de totala upplupna indirekta skattebeloppen för ifrågavarande perioder.

Såsom tidigare påpekats kan det föreligga vissa eftersläpningar och säsongvariationer i uppbördsförfarandet, varför det i praktiken kan vara svårt att med tillfredsställande precision beräkna de för varje kvartal upplupna indirekta skattebeloppen. Vidare föreligger endast helårsdata över den privata konsumtionen ($\Sigma p_0 q_0$ och $\Sigma p_1 q_1$ i formeln). Det skulle därför redan av sistnämnda skäl icke vara möjligt att med nuvarande tillgång på statistik genomföra en beräkning av detta slag kvartalsvis. Detta skulle i varje

¹Att Paasches formel här användes för volymkomponenten sammanhänger med att denna tekniskt sett utgör ett komplement till en prisindex enligt Laspeyres' formel på så sätt att Paasches volymindex

multiplicerad med Laspeyres' prisindex

ger värdeindex

$$\frac{\Sigma t_1 r_1}{\Sigma t_0 r_0}$$

Detta medför att det följande uttrycket (17) får en speciellt enkel form.

fall förutsätta att konjunkturinstitutets konsumtionsberäkningar kompletterades med kvartalsberäkningar. Däremot torde det i och för sig vara möjligt att genomföra årsberäkningar enligt formeln (17); samtidigt som de nödvändiga uppgifterna om konsumtionens värdemässiga utveckling skulle föreligga, torde det om man inskränker sig till årssiffror vara lättare att överkomma de praktiska svårigheter som är förknippade med skillnaden mellan de upplupna och de influtna skattebeloppen.

Frågan är emellertid också i vilken utsträckning det kan vara tillåtet att arbeta med approximationen (16). För det första är det klart att det inte finns någon direkt anledning att antaga att de indirekta skatternas volymkomponent (uttrycket 15) skulle utvecklas parallellt med konsumtionen till den del dessa skatter icke kan hänföras till den privata konsumtionen (utan i stället exempelvis utgör konstnadsposter i framställningen av varor för offentlig konsumtion, export eller investeringar för utbyggnad av kapitalstocken). För det andra behöver givetvis inte en sådan parallellitet föreligga för den del som faktiskt belastar den privata konsumtionen, då ju volymutvecklingen för de beskattade varorna kan ha varit en annan än för obeskattade. Det senare problemet är dock av något annorlunda karaktär, och det är inte utan vidare klart hur denna förskjutningseffekt skall betraktas. Om det vid givna skattesatser sker en förskjutning av konsumtionen från lågbeskattade till högbeskattade varor (eller ej alls beskattade till beskattade varor) kommer den enligt formel (17) rensade indexen att stiga mindre (eller falla mera) än den som rensats enligt formel (11). Det skulle ur vissa synpunkter kunna hävdas att det är fullt i sin ordning att den rensade indexen reagerar på detta sätt (dvs. som fallet blir vid tillämpning av formel 17); skattebördan har ju ökat även om den totala konsumtionsvolymen och alla priser och skattesatser är oförändrade.

Beräkning av en intäktsprisindex

Betrakta det skatteavgränsningsalternativ som i klassificeringsschemat betecknats med III B. Detta motsvarar den avgränsning som är tillämplig i det fall det är fråga om att konstruera en intäktsprisindex för den privata konsumtionen. Såsom tidigare framhållits är det i så fall i princip möjligt att från kostnadssidan sett ge en tolkning av p'' . Principiellt är därför formel (2) tillämplig. Det är dock endast i undantagsfall som man skulle kunna lägga detta uttryck till grund för en praktisk beräkning. Det måste emellertid, såsom redan flera gånger framhållits, betraktas som helt uteslutet att detta förfarande, vilket i klassificeringsschemat återfinnes under beteckningen III B 1, skulle kunna tillämpas i praktiken. Att det ställer sig ogörligt att beräkna hur exempelvis en råvaruskatt fördelar sig på olika slag av produkter och häribland på de olika enskilda nyttigheter, som ingår i den privata konsumtionen, för att på denna väg nå fram till en korrigering av konsumentprisindex enligt III B 1, är uppenbart. Detta innebär emellertid inte nödvändigtvis att man för den skull är avstängd från möjligheterna att korrigera index för en sådan skatt. Om det med rimlig grad

av precision går att uppskatta *hur stor del* av en indirekt skatt i exempelvis ett råvaruled i produktionen, som ytterst faller på den privata konsumtionen utan närmare specifikation vad beträffar varor eller varugrupper, kan en korrigering av konsumentprisindex för en sådan skatt fortfarande vidtagas.

Problemet vid en beräkning med en skatteavgränsning enligt III B ligger inte i att det skulle vara någon speciell svårighet att uppskatta de totala upplupna beloppen i samband med de berörda skatterna; svårigheterna är på den punkten knappast större än vid andra skatteavgränsningar. Inte heller ligger problemet i den uppdelning som måste göras av utvecklingen av de enskilda skatteposterna i en volym- och en priskomponent. Detta kan ske enligt de principer som framgår av indelningsgrund II i klassificeringsschemat. Innebörden av dessa principer framgår närmare av den nyss genomförda diskussionen med anknytning till alternativ III C. I det föreliggande fallet kan man dock i regel icke räkna med att arbeta med en totalsumma av alla indirekta skatter som antagits vara fallet i den tidigare tolkningen av ekvation (11). Man får arbeta med mer eller mindre omfattande grupper av skatteobjekt och skatter. I vissa fall får man kanske gå långt i detalj, i andra kan man behandla en stor grupp av skatter i klump.

Det mest svårlösta och det för denna indexkonstruktion (III B) specifika problemet ligger i att det är nödvändigt att finna en metod genom vilken man kan avgöra hur stor del av varje indirekt skatt (eller grupp av indirekta skatter) som kan betraktas såsom kostnad för framställning av den privata konsumtionen på det sätt som förutsatts i kapitel III. Utredningen har diskuterat två olika beräkningstekniska möjligheter att komma till rätta med detta problem, vilka nedan behandlas under rubrikerna input-output metoden och försörjningsbalansmetoden.

Input-output metoden

Under senare år har en speciell metodik utvecklats för systematisk sammanställning i s. k. input-output tabeller av statistik över den produktiva verksamheten i ett samhälle. I en input-output studie indelas samhällsekonomin i ett antal produktionssektorer varvid produktionsenheterna (företag, arbetsställe, teknisk avdelning etc.) klassificeras efter den produkt eller klass av produkter de framställer. Undersökningen går ut på att för en period, vanligen ett år, för varje sådan produktionssektor dels registrera hur sektorns produktion (output) av varor och tjänster fördelar sig på leveranser till var och en av övriga sektorer resp. på leveranser till de olika slagen av slutanvändning med uppdelning på i allmänhet privat och offentlig konsumtion, investering och export, dels registrera vilka leveranser till sektorn av varor och tjänster från var och en av övriga sektorer jämte vilken förbrukning av import och övriga produktionsfaktorer (sektorns input) som ägt rum i samband med sektorns produktion under perioden i fråga.

Utseendet av en input-output tabell kan exemplifieras med det i tabell 5 återgivna, med fingerade siffror ifyllda schemat. Ett sådant schema brukar

Tabell 5. Input-

Leveranser från	Leveranser till		
	1 Råvaru- industri	2 Konsum- tionsvaru- industri	3 Kapital- varu- industri
1. Råvaruindustri	—	500	300
2. Konsumtionsvaruindustri	30	—	50
3. Kapitalvaruindustri	10	30	—
4. Reinvesteringskonto	90	120	70
Summa	130	650	420
Import	400	500	100
Bidrag till bruttonationalprodukten	470	650	580
Summa	1 000	1 800	1 100

Anm. Beteckningarna råvaruindustri, konsumtionsvaruindustri och kapitalvaruindustri skall i exempelvis gå en mindre del av konsumtionsvaruindustrins produkter som råvaror till de reinvesteringen har antagits utgöra en fast procent (50 procent i exemplet) av de totala brutto-

kallas matris. Tabell 5 upptar för åskådligghetens skull endast tre olika produktionssektorer. Därutöver har tillfogats ett reinvesteringskonto för att åskådliggöra avskrivningskostnadernas fördelning — något som icke normalt ingår i ett input-output schema.

Vid sidan av att en input-output tabell ger vissa rent faktiska upplysningar om produktionsstrukturen, brukar den framför allt användas för bedömning av vilka anspråk på produktionen i olika sektorer som en ökning av den slutliga efterfrågan på en viss grupp av varor ger upphov till. Vad som emellertid är av större intresse i det föreliggande sammanhanget är att sådana studier också har utnyttjats för att belysa hur exempelvis en höjning av lönerna i en sektor sprider sig i ekonomin och slår igenom på priserna på olika slutprodukter och däribland på konsumtionsnyttigheterna. I analogi härmed skulle en input-output tabell kunna tänkas användas för beräkning av hur en indirekt skatt eller subvention lagd i en godtycklig sektor av näringslivet sprider sig i ekonomin och fördelar sig på de olika lagen av slutanvändning. Input-output matrisen har uppfattats såsom stommen till en ekonomisk modell förknippad med antaganden om fasta tekniska koefficienter, en modell vilken skulle innebära ett försök att realistiskt återge ekonomins funktionssätt. När det här talas om att en input-output matris skulle kunna tänkas utnyttjas som underlag för en beräkning av spridningen av löner och indirekta skatter i ekonomin så kunde detta uppfattas som en antydning om att det skulle vara möjligt att bedöma verkningarna på priserna av ändringar i löner och indirekta skatter. I så fall skulle frågan om modellens realism eller bristande realism vara av betydelse i en annan mening än som här avses. Såsom framhållits i kapitel III är vi här intresserade av kostnadsbelastningen av de indirekta skatterna inom hela den sektor som utgöres av summan av samtliga inhemska led i framställningen av de nyttigheter av vilka den privata konsumtionen består, och detta under förutsättning av oförändrad produktionsstruktur i alla led. Vi frågar alltså

output modell

4 Reinves- terings- konto	S:a	Export	Netto- investering	Offentlig konsum- tion	Privat konsumtion	S:a
20	820	100	20	10	50	1 000
10	90	300	10	100	1 300	1 800
250	290	500	250	20	40	1 100
—	280	—	—	—	—	280
280	1 480	900	280	130	1 390	4 180
—	1 000					
—	1 700					
280	4 180					

exemplet fattas såsom en ungefär giltig klassificering. Exakt giltig har den icke antagits vara, andra sektorerna och till investering. Reinvesteringskontot har införts som hjälpkonto — investeringarna.

icke i vilken utsträckning dessa kostnader övervältras från det ena tillverkningsledet till det andra eller i vilken utsträckning de indirekta skatterna ger upphov till kumulativa verkningar etc.

Beräkningsförfarandet kan illustreras med ett exempel anknutet till input-output matrisen i tabell 5. Antag att det införs en indirekt skatt på 10 procent på alla varor som produceras i råvarusektorn (sektor 1) liksom även på importen av motsvarande varor som beräkningstekniskt slussats genom denna sektor och således inkluderas i dess leveranser. Skattens totala belopp kommer att uppgå till 100 miljoner kronor. I första omgången faller härvid 5 miljoner kronor på den privata konsumtionen (10 procent av 50 miljoner kronor) medan sammanlagt 13 miljoner kronor förs ut ur systemet genom att de faller på export, nettoinvestering eller offentlig konsumtion. Resten, 82 miljoner kronor, förs emellertid vidare i systemet till sektorerna 2 (50 milj. kr) och 3 (30 milj. kr) samt till reinvesteringarna 4 (2 milj. kr). Härvid förutsättes att ifrågavarande skattebelopp fördelas över vardera av dessa sektorer olik leveranser till andra sektorer och olika slutändamål *i samma proportion* som de i basmatrisen ingående leveransbeloppen fördelats på dessa sektorer och ändamål. Exempelvis kommer det till sektorn 2 gående skattebeloppet 50 miljoner kronor att till 30/1800 falla på sektor 1, till 50/1800 på sektor 3, till 10/1800 på sektor 4, till 300/1800 på export, till 10/1800 på nettoinvestering, till 100/1800 på offentlig konsumtion samt 1300/1800 på privat konsumtion. Beräkningarna redovisas i tabell 6. Inom var och en av dessa sektorer utföres en del av skattebeloppet ur systemet på likartat sätt som ovan angivits för sektor 1. Resten förs som framgår av det relaterade exemplet vidare till de övriga sektorerna, bl. a. en del tillbaka till sektor 1 för ett nytt kretslopp. Efter relativt få omgångar har i det föreliggande fallet praktiskt taget hela effekten läckt ut ur systemet och fördelat sig på slutanvändningarna, varvid på konsumtionen fallit det belopp som enligt principen för en intäktsprisindex för produktion av nyt-

Tabell 6. Illustration till beräkning av en indirekt skatts fördelning på olika slutproduktsled

Sektor	Sektor				S:a	Ex- port	Netto- inves- tering	Offent- lig kon- sumtion	Privat kon- sumtion	S:a
	1	2	3	4						
1:a omgången										
1.....	—	50,00	30,00	2,00	82,00	10,00	2,00	1,00	5,00	100,00
2:a omgången										
2.....	0,85	—	1,40	0,25	2,50	8,35	0,25	2,80	36,10	50,00
3.....	0,27	0,81	—	6,81	7,89	13,68	6,81	0,54	1,08	30,00
4.....	0,64	0,86	0,50	—	2,00	—	—	—	—	2,00
S:a	1,76	1,67	1,90	7,06	12,39	22,03	7,06	3,34	37,18	82,00
3:e omgången										
1.....	—	0,87	0,52	0,04	1,43	0,18	0,04	0,02	0,09	1,76
2.....	0,03	—	0,05	0,01	0,09	0,28	0,01	0,09	1,20	1,67
3.....	0,02	0,05	—	0,43	0,50	0,87	0,43	0,03	0,07	1,90
4.....	2,27	3,03	1,76	—	7,06	—	—	—	—	7,06
S:a	2,32	3,95	2,33	0,48	9,08	1,33	0,48	0,14	1,36	12,39
4:e omgången										
1.....	—	1,15	0,70	0,05	1,90	0,23	0,05	0,02	0,12	2,32
2.....	0,07	—	0,11	0,02	0,20	0,66	0,02	0,22	2,85	3,95
3.....	0,02	0,06	—	0,53	0,61	1,07	0,53	0,04	0,08	2,33
4.....	0,15	0,21	0,12	—	0,48	—	—	—	—	0,48
S:a	0,24	1,42	0,93	0,60	3,19	1,96	0,60	0,28	3,05	9,08
5:e omgången										
1.....	—	0,12	0,07	0,01	0,20	0,02	0,01	0,00	0,01	0,24
2.....	0,02	—	0,04	0,01	0,07	0,24	0,01	0,08	1,02	1,42
3.....	0,01	0,03	—	0,21	0,25	0,42	0,21	0,02	0,03	0,93
4.....	0,19	0,26	0,15	—	0,60	—	—	—	—	0,60
S:a	0,22	0,41	0,26	0,23	1,12	0,68	0,23	0,10	1,06	3,19
Summa efter 5 omgångar						36,00	10,37	4,86	47,65	
Summa fördelat ofördelat								98,88 1,12		
								100,00		

Anm. För varje ny omgång fördelas de på sektorerna 1, 2, 3 och 4 fallande skattebeloppen (exempelvis efter andra omgången beloppen 1,76, 1,67, 1,90 och 7,06) ånyo på dessa sektorer och slutproduktsled.

tigheter för den privata konsumtionen skulle användas vid beräkningen av I_R (48 miljoner kronor enligt tabell 6). Vid de praktiska beräkningarna behöver man inte följa detta mödosamma successiva förfarande som här använts i illustrerande syfte. Man kan under förutsättning att man har löst vissa med input-output matrisen förbundna lineära ekvationssystem direkt beräkna den på konsumtionen fallande delen.¹

¹ En sådan direkt beräkning visar, att i det anförda exemplet skulle 48,2 % av skattebeloppet fallit på sektorn privat konsumtion jämfört med 47,7 % enligt den stegvisa (ofullständiga) beräkningen i tabell 6.

I allmänhet är en indirekt skatt eller subvention ej utformad så att den såsom i exemplet i tabell 6 utgår med en viss procent av en sektors hela produktion. Det skulle i så fall förutsätta en mycket långt gående sektorsindelning, där varje vara hade sin sektor. Man får räkna med att en indirekt skatt är knuten till skatteobjekt, som för det första kan ingå i flera sektors produktion och för det andra endast utgör en del av varje sektors produktion. Det är då nödvändigt att beräkna det totala skattebelopp, som faller på skatteobjekten i var och en av berörda sektors output med hjälp av ett med input-output matrisen kongruent material. Ett sådant kongruent material återfinnes i första hand i arbetsmaterialet till input-output matrisen men får möjligen ibland kompletteras med uppgifter ur andra informationskällor. Eftersom det indirekta skattebeloppet i varje sektor ej är jämnt fördelat över sektorns totala output, är det i ett sådant fall nödvändigt att med stöd av grundmaterialet för input-output matrisen göra en specialberäkning över hur skattebeloppet i varje sektors output i första omgången fördelar sig på övriga sektorer och slutanvändningar genom att följa sektorns leveranser av enbart de skattebelagda varorna. Det blir med andra ord nödvändigt att göra en specialberäkning av den första eller de första inledande omgångarna av det kretslopp som illustrerats i tabell 6. Att de följande successiva återverkningarna av den indirekta skatten antas vara jämnt spridda över berörda sektors output är däremot lättare att godtaga som en approximation. Detta ter sig rimligare ju längre bort från den ursprungliga impulsen man kommer.

De antydda specialberäkningarna synes knappast behöva bli av mera invecklad karaktär än de som redan nu förekommer i samband med beräkningarna av konsumentprisindex. Om ett system av indirekta skatter i tidigare, för direkta beräkningsmetoder oåtkomliga led av produktionen kommer att införas, kan det nämligen — bortsett från tullar — förmodas bli knutet till sådana mer betydande råvaror eller halvfabrikat, för vilka det relativt lätt går att erhålla nödvändiga statistiska och tekniska informationer. Inte heller vad tullarna beträffar synes det behöva uppstå någon större svårighet att lösa problemet. Redan i samband med input-output beräkningarna har man nämligen måst bestämma sig för hur de olika handelsstatistiska numren skall fördelas på de olika sektorerna. Tullintäkterna får fördelas på samma sätt på de olika sektorerna och därefter i enlighet med input-output beräkningarnas teknik föras vidare i systemet.

För närvarande pågår i Sverige en med huvudsakligen amerikanska medel finansierad input-output undersökning av den svenska ekonomin. Undersökningen skall bl. a. leda fram till en input-output tabell för år 1954. Arbetet som startade hösten 1957 sker i samarbete mellan Industrins utredningsinstitut, Jordbrukets utredningsinstitut, kommerskollegium, konjunkturinstitutet och Stockholms högskola. Enligt preliminära planer kommer den att omfatta mellan 70 och 80 produktionssektorer varav mellan 50 och 60 inom industrin. Den torde, om den skulle användas för här aktuellt ändamål, få kompletteras med vissa avskrivningskalkyler. Input-output stu-

dien beräknas emellertid ej bli klar förrän omkring år 1960. Med hänsyn till de principiella möjligheter till en systematiskt upplagd korrigerings av konsumentprisindex för indirekta skatter i enlighet med intäktsprisindexprincipen, vilken den framdeles skulle kunna öppna, har utredningen velat fästa uppmärksamheten på metoden som sådan. Avsaknad av en färdig input-output tabell har emellertid förhindrat en närmare bedömning av metodens precision. Utredningen har med hänsyn härtill icke heller ansett sig böra taga ställning till i vilken utsträckning input-output metoden ger resultat av konkret innebörd. Det kan här nämnas att ett material med likartat men mindre omfattande innehåll än ovan nämnda input-output matris för närvarande är under utarbetande inom kommerskollegium, i anslutning till vissa nationalproduktberäkningar för perioden 1930—1954. Dessa beräkningar, som ej heller är färdiga men kommit betydligt längre än input-output undersökningen, har upplagts så att vissa data av input-output karaktär kommer att erhållas (och för övrigt delvis utnyttjas för den egentliga input-output undersökningen). Matrisen är emellertid i detta fall rektangulär, antalet utskilda levererande sektorer uppgår till 50, varav 25 inom industrin, medan antalet mottagande sektorer däremot endast uppgår till 16, varvid industrin uppdelas på tre sektorer.

Det torde knappast vara realistiskt att räkna med att man inom överskådlig framtid skall ha tillgång till en ny input-output tabell varje år. Den måste för övrigt alltid vara åtminstone ett par tre år gammal innan den kan föreligga färdig. Det bör emellertid framhållas att möjligheter finnes att på olika sätt aktualisera modellen. Bl. a. kan sålunda en omräkning av modellen för inträffade prisförändringar vidtagas under vissa förenklande förutsättningar. Hur ofta det blir nödvändigt att mera radikalt förnya modellen kan icke bestämt avgöras utan närmare erfarenheter av beräkningar av detta slag.

Försörjningsbalansmetoden

Problemet att fördela de indirekta skatterna och subventionerna på de olika lagen av slutanvändning (privat och offentlig konsumtion, investering och export) skulle, om man på grund av temporär avsaknad av input-output statistik eller av andra skäl ej anser det möjligt att tillämpa sådan statistik, kunna tänkas lösas på ett avsevärt mer schablonartat sätt enligt nedan angivna metod. Denna är utformad efter mönster från en i Storbritannien i nationalräkenskapssammanhang använd teknik för fördelning av de indirekta skatterna på olika typer av slutanvändning. Metoden är visserligen väsentligt grövre än ett input-output förfarande, men den har på grund av sin enkelhet vissa fördelar, i första hand beräkningstekniskt men också ur den synpunkten att den är enklare att beskriva.

Utgångspunkten för försörjningsbalansförfarandet utgöres av användningssidan i en s. k. försörjningsbalans för basperioden. En dylik försörjningsbalans för landets ekonomi upprättas och beräknas årligen av kon-

junkturinstitutet. Dess tillgångssida upptar värdet av den totala produktionen inom landet, importen till landet samt eventuell minskning av lager. Dess användningssida visar hur denna disponibla tillgång använts med fördelning på privat och offentlig konsumtion, privat och offentlig bruttoinvestering, export samt eventuell lagerökning. I tabell 7 rad 1 återfinnes dessa användningsposter med fingerade siffror.

Vissa indirekta skatter och subventioner kan nu i sin helhet hänföras till den privata konsumtionen (såsom exempelvis skatt på tobaksvaror, nöjes-skatt etc.). På samma sätt kan man i princip tänka sig att vissa indirekta skatter kan direkt hänföras till investeringsverksamheten (såsom exempelvis en investeringsavgift), vissa till exporten (såsom exportavgifter), däremot knappast några till den offentliga konsumtionen.

Sedan en dylik fördelning företagits av de till var och en av grupperna av slutanvändning hänförliga indirekta skatterna och subventionerna, återstår en *restgrupp* indirekta skatter och subventioner som icke entydigt låter sig fördelas på detta sätt (råvaruskatter, en betydande del av tullarna etc.). Dessa skatter fördelas *proportionellt* över de olika slagen av slutanvändningar (privat och offentlig konsumtion, investering och export liksom även på huvudgrupper av dessa). Härvid inför man dock följande förfining av metoden. Det är uppenbart att det finns vissa element i den privata och offentliga konsumtionen om vilka man vet att de icke är bärare av några indirekta skatter ens i form av indirekta kostnadselement. Detta gäller framför allt de i den slutliga förbrukningen direkt ingående renodlade löneelementen, vilka är av speciellt stor betydelse inom den offentliga konsumtionen (löner till tjänstemän i administrationen o. dyl.); för den privata konsumtionen inskränker de sig huvudsakligen till utgifter för hemhjälp. Restgruppen av icke direkt allokierbara indirekta skatter eller subventioner fördelas proportionellt över de olika grupperna av slutförbrukning sedan dessa direkta löneelement och även de direkt allokierbara indirekta skatterna och subventionerna dragits av. Detta förfarande kompletteras med att man ur den del av de indirekta skatterna (och subventionerna), som efter det ovan angivna förfarandet sammanlagt hänförs till bruttoinvesteringarna, urskiljer en del approximativt motsvarande den årliga kapitalförslitningen, vilket belopp slutligen fördelas proportionellt över de olika gruppernas slutförbrukning (privat och offentlig konsumtion, investeringar och export). Helst borde man därvid — vilket dock icke skett i exemplet — åtminstone skilja på avskrivningar på å ena sidan byggnader och anläggningar och å andra sidan maskiner o. dyl. Avsaknad av egentliga avskrivningsberäkningar gör att kalkylen på denna punkt måste få ett extra inslag av schablonmässighet.

Beräkningsförfarandet illustreras i tabell 7. Den totala budgeten för den privata konsumtionen uppgår i tabellen till 65 värdeenheter, vilket belopp antages utgöra basen för konsumentprisindex. Basbeloppet för den rensade indexen skulle då bli $(65,00 - 5,00 + 1,00 - 2,40 + 0,96 - 0,87) = 65,00 - 6,31 = 58,69$. Beräkningen av beloppet i den rensade indexens taljare

Tabell 7. Räkneexempel för belysning av metod för schablonmässig fördelning av icke direkt allokierbara indirekta skatter och subventioner

	1	2	3	4	5	6	7
	Konsumtion		Bruttoinvesteringar		Lagerökning	Export	S:a
	privat	offentlig	företag	myndigheter			
1. Totalt	65	15	30	5	2	25	142
2. — direkta löneutgifter	1	10	—	—	—	—	11
3. — direkt allokierbara indirekta skatter	5	—	3	—	—	—	8
4. + direkt allokierbara subventioner	1	—	—	—	—	1	2
5. Rest (allokeringsbas)	60,00	5,00	27,00	5,00	2,00	26,00	125,00
6. Övriga indirekta skatter ¹	2,40	0,20	1,08	0,20	0,08	1,04	¹ 5,00
7. Övriga subventioner ¹	0,96	0,08	0,43	0,08	0,03	0,42	¹ 2,00
8. S:a ovanstående indirekta skatter — subventioner (raderna 3, 4, 6, 7)	5,44	0,12	² 3,65	0,12	0,05	— 0,38	9,00
9. Avskrivningsproportionen av indirekta skatter minus subventioner (rad 8) på företagens bruttoinvesteringar (kol. 3) allokteras över 1—6 ³	0,87	0,07	0,22	0,07	0,03	0,38	1,64
10. S:a för privat konsumtion inkl. avskrivningar (rad 8 + rad 9)	6,31						

¹ Allokteras proportionellt över kolumnerna 1—6 enligt restbeloppets (rad 5) fördelning.

² Kapitalförslitningen har i exemplet antagits utgöra 45 % av bruttoinvesteringarna. Detta betyder att 45 % av det totala på bruttoinvesteringarna fallande skattebeloppet ($0,45 \cdot 3,65 = 1,64$) skall bli föremål för vidare allokering, vilket sker i rad 9.

³ Även denna allokering har företagits med stöd av rad 5, dock med det undantaget att investeringsbeloppet reducerats till nettonivå eller 55 % av 27,00 = 14,85.

sker helt analogt, varvid dock först förutsättes att de behövliga delsummorna av $\Sigma t_1 r_0$ uträknats i enlighet med någon av de metoder som diskuterats tidigare i detta kapitel.

Slutligen skall tilläggas att om ett förfarande av detta slag skall tillämpas är det nödyändigt att man på förhand fastställer regler för när det skall vara berättigat att ange att en indirekt skatt är direkt hänförlig till den privata konsumtionen, investeringarna etc. och när den skall föras till den restgrupp som fördelas proportionellt.

SJÄTTE KAPITLET

Vald metod för beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner

I föregående kapitel diskuterades en rad olika förfaranden för beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner. I fullgörandet av sitt uppdrag till denna del har utredningen ansett det vara av vikt att nå en så långt möjligt allsidig inventering av olika tänkbara beräkningsförfaranden. Denna metoddiskussion begränsades därför inte till enbart en anknytning till de tolkningsmöjligheter för en sådan index som närmare diskuterats i kapitel III. Härvid konstaterades att ett stort antal olika beräkningsmetoder är tänkbara, vilka efter sina grundläggande egenskaper klassificerats efter tre av varandra oberoende indelningsgrunder.

Med hänsyn till vad utredningen förut anfört i kapitel III och V saknas anledning att här åter beröra indelningsgrunden I. Där göres åtskillnad mellan å ena sidan metoder, som syftar till att korrigera konsumentprisindex endast för förändringar i de indirekta skatterna och å andra sidan metoder, som innebär att konsumentprisindex korrigeras för de indirekta skatternas hela belopp. Utredningen har förordat en korrigering av index för de indirekta skatternas hela belopp.

Enligt alternativ III B (indelningsgrunden II har endast beräkningsteknisk karaktär och kan därför lämnas åsido tillsvidare) skulle en korrigering av index utföras under beaktande av samtliga indirekta skatter, som kostnads- mässigt belastar den privata konsumtionen oavsett produktionsled. De två metoder som närmast står till buds för en sådan korrigering har i kapitel V beskrivits som input-output metoden respektive försörjningsbalansmetoden. Det sistnämnda förfarandet innebär enligt utredningens mening en alltför hög grad av schablonmässighet i beräkningarna för att kunna accepteras. Beträffande en rensning av konsumentprisindex enligt en input-output metod konstaterades i kapitel V att den nödvändiga utgångspunkten — en input-output studie för det svenska näringslivet — ännu saknas. Ett arbete pågår för närvarande med utarbetandet av en input-output tabell för Sverige, och detta arbete beräknas vara klart omkring år 1960. Utredningen har med hänsyn härtill icke ansett sig böra taga ställning till i vilken utsträckning en sådan metod ger resultat av konkret innebörd och har i avsaknad av en färdig input-output tabell ej heller kunnat bedöma metodens tillförlitlighet.

Utredningen får därför konstatera att en korrigering av konsumentprisindex, i varje fall för närvarande, icke kan utföras på ett sådant sätt att den rensade index kan ges innebörden av en intäktsprisindex. I sin diskussion av olika konventionella alternativ för beräkning av en index exklusive indirekta skatter har utredningen framför allt beaktat de två möjligheterna att

antingen låta korrigera index för endast indirekta skatter och subventioner i slutledet, alternativet III A, eller att utsträcka korrigeringen till att omfatta samtliga indirekta skatter, dvs. låta korrigeringen utföras enligt alternativ III C. Intet av dessa båda alternativ uppfyller det i kapitel III uppställda kravet på att kongruens skall råda mellan den privata konsumtionen och omfattningen av de indirekta skatter och subventioner, som bygger upp avdragsposterna i formeln för en korrigerad index.

Det kan här vara skäl att påpeka, att det ej råder någon enkel relation mellan å ena sidan en intäktsprisindex och å andra sidan indextal som är korrigerade för för få respektive för för många indirekta skatter. Om det vore så att en intäktsprisindexserie alltid låg mellan de båda serier, som erhålls när konsumentprisindex korrigeras för endast indirekta skatter och subventioner i slutledet respektive korrigeras för samtliga indirekta skatter och subventioner, så skulle ett starkt skäl föreligga för att båda typerna av konventionella indextal beräknades. Såsom man lätt kan övertyga sig om är emellertid detta inte fallet annat än under vissa förutsättningar som inte är generellt uppfyllda.

När det därför gällt att träffa ett val mellan dessa båda metoder har utredningen av flera skäl stannat för att förorda en korrigering av konsumentprisindex för endast indirekta skatter och subventioner i slutledet. De skäl som i första hand varit avgörande för detta val är följande. Vid en korrigering för endast indirekta skatter och subventioner i slutledet är det lättare att nå den för en prisindex nödvändiga volymkonstansen i beräkningarna, dvs. det är lättare att låta beräkningen avse samma varukvantiteter vid basidpunkten som vid jämförelsetidpunkten. En korrigering avseende endast indirekta skatter och subventioner i slutledet är vidare rent beräkningstekniskt lättare att utföra; indexberäkningarna ställer därför relativt små krav ur teknisk och administrativ synpunkt. Härigenom blir det också möjligt för var och en som utnyttjar indexen att förstå dess innebörd och att i stora drag bedöma med vilken grad av säkerhet den kan beräknas inom ramen för de regler som uppställs. När konsumentprisindex korrigeras för endast indirekta skatter i slutledet blir det även möjligt att beräkna och presentera rensade delindextal för de varugrupper som för närvarande redovisas då det gäller konsumentprisindex. Som ett viktigt skäl kan därtill anföras att det i viss mening kan vara rimligare att låta korrigeringen av konsumentprisindex omfatta för få än för många indirekta skatter. Det här förordade alternativet innebär nämligen att index korrigeras endast för indirekta skatter som i sin helhet belastar den privata konsumtionen; index kommer med andra ord att korrigeras för endast sådana, ehuru ej alla, indirekta skatter som ingår i kostnaderna för tillverkningen och distributionen av den privata konsumtionen. I det andra alternativet för rensningen skulle visserligen index komma att rensas för alla indirekta skatter som kostnadsmissigt belastar den privata konsumtionen, men därutöver skulle index även korrigeras för sådana indirekta skatter, som ej kan anses ingå i framställnings- och distributionskostnaderna för den privata konsumtionen.

Det är emellertid samtidigt uppenbart att en korrigering av konsumentprisindex för endast indirekta skatter och subventioner i slutledet medför att den korrigerade index blir behäftad med en rad brister. För det första blir, som tidigare framhållits, kravet på kongruens mellan å ena sidan den privata konsumtionen och å andra sidan avdragstermerna för de indirekta skatterna och subventionerna ej tillgodosett. Detta leder till att sådana förändringar i den indirekta beskattningen, som innebär att beskattningen förskjutes från tidigare till senare led av produktions- och distributionskedjan för konsumtionsnyttigheter eller tvärtom, kommer att påverka den korrigerade index. Vid exempelvis en förskjutning i beskattningen från en detaljhandelsvara till en konsumtionsråvara kan förväntas att den korrigerade index stiger även om någon höjning av konsumtionspriserna räknade exklusive alla de i dem ingående indirekta skatterna ej inträffar. Vid en förskjutning i beskattningen i motsatt riktning, exempelvis från ett råvaruled till detaljhandelsledet, eller vid exempelvis en ökad subventionering av konsumtionsvaruproduktionen i ett tidigt tillverkningsled och en samtidig ökning av motsvarande storlek av den indirekta beskattningen på färdiga konsumtionsnyttigheter, kan i stället förväntas att den korrigerade index sjunker. En sådan brist i konstruktionen av den rensade indexen kan i olika sammanhang verka hämmande på möjligheterna att bruka indexen i avtal etc. Sett från en annan sida kan en sådan brist i indexen även komma att utöva ett hämmande inflytande på rörligheten i skattepolitiken, i den mån indexen i likhet med konsumentprisindex kommer att vinna allmänt bruk i andra än rent teoretisk-analytiska sammanhang. Vidare kan man inte bortse från risken att det i vissa fall kommer att råda tveksamhet rörande huruvida en indirekt skatt eller subvention bör exkluderas ur respektive inkluderas i konsumentprisindex. Blir sådana tveksamma gränsfall vanliga, innebär detta en risk för att indexens ställning i förtroendehänseende rubbas och detta sannolikt oberoende av hur dessa gränsfall blir behandlade.

I enlighet med sitt uppdrag har utredningen utarbetat ett förslag till beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner. Utredningen föreslår, att korrigeringen av konsumentprisindex för indirekta skatter och subventioner begränsas till att omfatta de indirekta skatter och subventioner, som är knutna till *färdigtillverkade* konsumtionsvaror, oavsett i vilket led (sista produktionsled eller därpå följande distributionsled) den indirekta skatten tas ut eller subventionen utgår. Detta innebär, att korrigeringen av konsumentprisindex inskränkes till sådana indirekta skatter och subventioner, vilkas andel i priset på de färdigtillverkade konsumtionsnyttigheterna inklusive handelspålägg i distributionsleden eller dyl. är möjlig att uppskatta med ledning av de indirekta skatternas och subventionernas konstruktion. I det fall en indirekt skatt eller subvention utgår i tidigare än sista distributionsled och är värdemässigt bestämd, förutsätter korrigeringen även kännedom om priset på de beskattade eller subventionerade varorna i ifrågavarande led. Vid korrigeringen av konsumentprisindex bör man bortse från tullar på införseln av färdiga konsumtionsvaror. Ett beak-

tande av dessa skulle leda till ett omfattande merarbete vid indexkorrigeringen utan att det kan hävdas att den korrigerade konsumentprisindex härigenom skulle få ett större upplysningsvärde. Vidare föreslår utredningen att endast de indirekta skatter och subventioner, som redovisas som inkomster respektive utgifter för stat eller kommun, beaktas. Detta innebär att de införsel- och regleringsavgifter, som för närvarande utgår på vissa jordbruksprodukter och fisk, icke skall beaktas liksom ej heller de utbetalningar, som sker av medel influtna från sådana avgifter. Detta regleringssystem fungerar, såsom påpekats i kapitel IV, både som indirekt beskattning och subventionering. Med den metodik för korrigering av konsumentprisindex, som här föreslås, skulle regleringssystemet, om det förlades inom ramen för korrigeringen, komma att beaktas i större utsträckning på skattesidan än på subventionssidan. Vid en eventuell omläggning av jordbruksprisregleringen bör frågan om hur konsumentprisindex skall korrigeras bli föremål för särskild prövning.

Den avgränsning, som ovan förordats för de indirekta skatter och subventioner som skall beaktas vid korrigeringen av konsumentprisindex, har betingats av kravet att kunna utföra en direkt bestämning av de indirekta skatternas och subventionernas andel i priserna på de i den privata konsumtionen ingående nyttigheterna. Denna avgränsning har betydelse bl. a. för behandlingen av de subventioner inom bostadsområdet, vilka ej är knutna direkt till själva bostadstjänsterna eller hyresbetalningen för dessa. Ifrågavarande subventioner består främst i att staten dels lämnar tertiärlån och egnahemslån till lägre ränta än marknadsräntan, dels lämnar ränte- och amorteringsfria tilläggs lån samt dels lämnar s. k. ränteeftergifter, dvs. ersätter räntekostnaderna över en viss nivå för bostadsfastigheternas bottenlån. Ingen av dessa subventionstyper är direkt knuten till själva bostadstjänsterna eller hyrorna, och de skall därför enligt här förordade regler ej beaktas vid korrigeringen av konsumentprisindex.

Det ifrågavarande beräkningsförfarandet vid korrigeringen av konsumentprisindex, kan, med hänsyn till sin plats i klassificeringsschemat i föregående kapitel, betecknas som B A A. Konsumentprisindex skulle alltså korrigeras för de indirekta skatternas och subventionernas hela belopp, korrigeringen skulle ske skatteobjektvis samt omfatta indirekta skatter och subventioner knutna till färdiga nyttigheter för den privata konsumtionen.

Den beräkningsformel som i regel skulle komma till användning motsvarar formeln (7) i kapitel V, vilket innebär att korrigeringen av konsumentprisindex skulle anknytas till konsumentprisindex' representantvaror. I vissa fall kan det dock vara lämpligare att arbeta med andra representantvaror vid korrigeringen eller att utföra denna med utgångspunkt från skatteintäkterna för en representantvarugrupp under basperioden och härvid i enlighet med diskussionen i kapitel V tillämpa formeln (8) i nämnda kapitel.

Beträffande indexens benämning är det enligt utredningens mening av vikt att indexen ges ett sådant namn att risk för sammanblandning med

Tabell 8. Konsumentprisindex (K) och Nettoprisindex (N) för december 1956 och 1957 samt mars och juni 1958 (December 1955 = 100)

Budgetpost	Vägnings- tal 1956 ¹		Dec. 1955		Dec. ² 1956		Dec. ² 1957		Mars 1958		Juni 1958	
	Ore- du- cera- de	Re- du- cera- de	K	N	K	N	K	N	K	N	K	N
Livsmedel	335	329	100,0	100,0	102,1	102,5	104,9	105,4	107,7	107,4	107,5	107,1
Alkoholhaltiga drycker o. tobak	87	24	100,0	100,0	113,7	102,6	116,6	104,9	125,5	108,2	130,3	111,0
Bostad, bränsle o. lyse	141	140	100,0	100,0	108,4	108,5	114,9	111,8	115,6	112,5	114,6	111,2
Kläder och skor Inventarier o. husgeråd	129	129	100,0	100,0	100,4	100,4	102,8	102,8	103,0	103,0	103,6	103,6
Diverse	92	92	100,0	100,0	101,5	101,6	104,2	104,2	104,6	104,7	104,4	104,4
	216	193	100,0	100,0	105,1	105,9	110,9	112,6	112,9	114,3	113,2	114,6
Samtliga	1 000	907	100,0	100,0	104,4	103,8	108,3	107,4	110,6	108,9	110,8	108,7

¹ Vägnings-talen avser årslänken dec. 1955—dec. 1956. Vägnings-talen för årslänken dec. 1956—dec. 1957 och för 1958 är ej återgivna i tabellen.

² Långtidsindex.

konsumentprisindex ej kommer att föreligga. Utredningen föreslår att den korrigerade konsumentprisindex skall benämnas *nettoprisindex*. Härigenom skulle dess namn på ett tydligt sätt komma att skilja sig från såväl konsumentprisindex som det av socialstyrelsen likaledes beräknade pensionspristalet.

Utredningen föreslår vidare att nettoprisindex beräknas med samma uppläggning som konsumentprisindex med avseende på basperiod, länksystem, korttids- och långtidsindex m. m., dock med den inskränkningen att endast en beräkning per kvartal utföres, nämligen för månaderna mars, juni, september och december. För december kommer i så fall två nettoprisindextal att beräknas; det ena i anslutning till korttidsindex och det andra i anslutning till långtidsindex. Med hänsyn till att konsumentprisindex beräknas med år 1949 som 100, är det enligt utredningens mening inte lämpligt att som formellt basår för nettoprisindex ha ett annat år. Utredningen föreslår därför att nettoprisindex beräknas med 1949 som 100. För åren 1950—1957 må beräkningen av nettoprisindex inskränkas till att avse endast månaden december (långtidsindex).

Vid varje beräkningstillfälle bör, samtidigt med offentliggörandet av nettoprisindex, redovisas vilka poster i konsumentprisindex, som blivit föremål för korrigerings för indirekta skatter och subventioner. Därutöver bör, i samband med publiceringen av nettoprisindex för december (långtidsindex), statistiskt material sammanställas och publiceras för belysning av omfattningen och utvecklingen av de olika slag av indirekta skatter och subventioner, vartill hänsyn tagits respektive icke tagits vid beräkningen av nettoprisindex. Publiceringen av detta material bör ske med ändamålsenligt vald gruppering av de indirekta skatterna och subventionerna.

Den snäva tidsramen för utredningsarbetet har förhindrat utredningen att beräkna nettoprisindex för hela perioden från 1949 och framåt. I tabell 8 presenteras däremot vissa preliminära beräkningar för perioden december 1955—juni 1958, varvid december 1955 provisoriskt satts lika med 100. För jämförelsens skull återges i tabellen även den orensade konsumentprisindex för samma period med december 1955 som 100. Vid rensningen har hänsyn tagits till indirekta skatter och subventioner till belopp som framgår av följande tablå (miljoner kronor):

Med hjälp av formel (7) i kapitel V kalkylerade avdragsbelopp respektive tilläggsbelopp för indirekta skatter respektive subventioner

	Långtidsindex	Långtidsindex	Korttidsindex	Korttidsindex
Länk	dec. 55–dec. 56	dec. 56–dec. 57	1958	1958
Pris- och skattesatsläge..	dec. 1955	dec. 1956	dec. 1957	juni 1958
Konsumtionsvolym år..	1956	1957	1957	1957
Indirekta skatter	2 750	3 000	3 160	3 550
Subventioner	30	60	60	50
Nettoavdrag	2 720	2 940	3 100	3 500

Uppgifterna i de tre första kolumnerna hänför sig till avdrags- och tilläggsposten i nämnaren till formel (7), kapitel V, medan uppgifterna för den sista kolumnen hänför sig till avdrags- och tilläggsposten i täljaren till samma formel. Dessa uppgifter kan jämföras med uppgifterna i tabell 4 i kapitel IV över indirekta skatter och subventioner, varvid dock får uppmärksammas att uppgifterna i tabell 4 icke såsom i ovanstående tablå hänför sig till pris- och skattesatsläget vid en viss tidpunkt utan i regel avser influtna belopp, dvs. hänför sig till det genomsnittliga pris- och skattesatsläget under den ifrågavarande perioden.

I det följande redovisas i detalj vilka representantvarupriser i konsumentprisindex som blivit föremål för korrigering under den period beräkningarna i tabell 8 avser. Denna redovisning är upplagd så att först anges den budgetpost eller representantvarugrupp, vars representantvaras(-ors) pris blivit föremål för korrigering. Budgetpostens beteckning är identiskt densamma som i bilaga II.¹ Efter budgetpostens beteckning anges inom parentes de för år 1958 gällande vägningstalen. För varje representantvara anges därefter den indirekta skatt eller subvention för vilken korrigering skett samt skattesatsens eller subventionens storlek med angivande av de tidsperioder de varit gällande.

201 Mjolk, 202 Filmjolk, yoghurt m. m. och 203 Skummjolk (23). Denna budgetpost representeras av vanlig konsumtionsmjolk, dels flaskmjolk och dels mjolk i löst mått med vägningstalen 10 resp. 13. Dessa båda representantvaror är subventionerade med allmänt mjolkpristillägg, vilket utgår med 74,4 öre per kg mjolkfett, vilket innebär 2,2 öre per liter konsumtionsmjolk, beräknat efter en fetthalt hos representantvaran av 3 %. Subventio-

¹ Varuförteckning och vägningstal för konsumentprisindex för år 1958.

nens storlek har hela perioden varit oförändrad. För tiden 1 september 1956 till den 31 december 1957 utgick en ytterligare subvention på mjölk med 3 öre per liter i anslutning till den nya jordbruksprisöverenskommelsen.

206 *Smör* (11). Posten representerar sig själv. Från och med maj 1958 är smörpriset subventionerat med 50 öre per kg.

901 *Kaffe* (18). Denna budgetpost omfattar endast kaffe (rostat), på vilket skatt under hela perioden utgått med 45 öre per kg.

904 *Socker*, 905 *Sirap* och 909 *Honung* (10). Representantvara är strösocker. Från och med den 12 februari 1958 utgår en särskild varuskatt, vilken utgör 20 öre per kg.

1704 *Choklad, sötsaker* (19). Denna post representeras av karameller (4), chokladkaka (12) och tabletter (3). Under hela perioden har dessa varor varit belagda med varuskatt om 65 % på det pris, som tillverkaren betingar sig. Enligt uppgift hämtad från betänkande av 1952 års kommitté för indirekta skatter (SOU 1957: 13) kan skattens andel av konsumentpriset beräknas till ca 24 %, vilken uppgift här använts.

1801 *Läskedrycker, svagdricka* (8). Posten representeras av två varor, nämligen sockerdricka och svagdricka med vägningstalen 7 resp. 1. Endast den förstnämnda representantvaran är skattebelagd. Före den 20 mars 1958 utgick skatten med 21 öre per liter och därefter med 33 öre.

10101 *Sprit* (42). Posten representeras av sju olika spritsorter. Skatten på spritdrycker utgår dels med en grundavgift per liter, som varierar efter volymprocenten alkohol, och dels med en procentavgift, beräknad på utminuteringspriset. Grundavgiften, som under perioden ändrats två gånger redovisas i följande tablå.

Alkoholstyrkan i volymprocent	Grundavgift i kronor per liter		
	—4 nov. 56	5 nov. 56—11 febr. 58	12 febr. 58—
Under 30	6,00	7,50	8,00
30—34,9	6,00	7,50	8,50
35—40	7,00	9,00	10,40
Över 40	8,00	10,00	11,60

Även procentavgiften har ändrats nämligen den 4 nov. 1956 från 47 till 50 %.

10102 *Vin* (5). Denna budgetpost består av två ur beskattningssynpunkt olika grupper, nämligen starkvin och lättvin. Den förra gruppen representeras av 6 och den andra av 3 märken. Skatten på starkvin utgick t. o. m. den 11 februari 1958 med dels grundavgift på 2 kr per liter och dels en procentavgift om 25 % av utminuteringspriset. Fr. o. m. den 12 februari 1958 har procentavgiften höjts till 37 %. På lättvin utgår skatt enbart med procentavgift; före den 12 februari 1958 var den 33 % och därefter 36 %.

10103 *Starköl, klass III* (1). Posten representeras av två märken. På denna vara utgår skatt med visst belopp per liter, nämligen t. o. m. den 19 mars 1958 med 1,35 kr per liter och därefter med 1,41 kr.

10104 Öl, klass II (8). Denna post representeras av pilsner, som var beskattad med 42 öre per liter före den 20 mars 1958; därefter utgör skatten 48 öre.

10201—10206 Tobak (31). Posten representeras av 3 cigarmärken, 3 sorter cigarillos, 6 cigarrettmärken, 3 röktnakssorter och 1 snussort. Skatten utgår dels med en enhetsskatt per styck eller per kg (röktnak och snus) och dels med en viss procentavgift på utminuteringspriset. De fram till den 1 april 1958 gällande skattesatserna finnes redovisade i bilaga I, s. 109, varför här endast följande kompletterande uppgifter i anslutning till denna redovisning ges.

Från och med den 1 april 1958 respektive den 1 maj 1958 ändrades styc-keskatten på svensktillverkade respektive importerade cigarretter till:

för grupp I, svensk vara 3,34 öre, importvara 4,34 öre
 » » II, » » 5,58 » , » » 6,93 »

20301—11 Egnahemskostnader och 20601—5 Utgifter för egen sommarstuga (43). Denna post representeras av egnahemskostnader. I dessa kostnader inräknas som en särskild post den effektiva fastighetsskatten, vilken post vid beräkning av nettoprisindex helt exkluderas.

20702 Kol, koks, antracit, torv, briketter m. m. (12). Denna post representeras av följande varor: hushållskol (2), koks 20—40 mm (4) och koks 60—80 mm (6). Dessa varor är sedan den 1 juli 1957 belagda med allmän energiskatt som utgår med 90 öre per hl kol och med 70 öre per hl koks.

20703 Eldningsolja och 20704 Fotogen, rödsprit (20). Posten representeras av eldningsolja nr 1. På denna vara utgår sedan den 1 juli 1957 allmän energiskatt med 25 kr per 1 000 liter.

20706 Elektrisk ström (15). Denna vara, som representerar sig själv, är sedan den 20 juni 1957 belagd med allmän energiskatt. Under tiden fram t. o. m. den 19 april 1958 utgick skatten med 5 % på beskattningsvärdet; därefter med 7 %. Med beskattningsvärde förstås summan av de avgifter, som konsumenten har att erlagga för elkraften.

40201 Radio (3). Posten representeras av radiogrammofon och bordsradio. Radioapparaten som sådan är icke beskattad utan endast den med radion kombinerade grammofonen. På den senare har under hela perioden försäljningsskatt utgått motsvarande 20 % av konsumentpriset.

40205 Musikinstrument, även reparationer (2). Posten representeras av två grammofonskivor med kort resp. lång speltid. För dessa har under hela perioden försäljningsskatt utgått med 1 kr för skivor med kort speltid och med 3 kr för sådana med lång.

50401—50404 Inköp av fabriksnya och begagnade bilar samt motorcyklar (31). Posten representeras av 6 fabriksnya bilmärken och t. o. m. 1957 dessutom av 2 fabriksnya motorcykelmärken. Fr. o. m. den 1 februari 1955 t. o. m. den 30 november 1957 utgick vid köp särskild investeringsavgift på motorfordon och därefter omsättningsskatt på motorfordon. Båda dessa skatter beräknades efter viss procent av tjänstevikten, uttryckt i kronor. Den tidigare investeringsavgiften för personbilar svarade i kronor räknat mot 75 %

av tjänstevikten och den senare mot 90 %. För personbilar med en tjänstevikt över 1 600 kg tillkommer i båda fallen ytterligare tillägg. För motorcyklar var investeringsavgiften 150 kr vid en tjänstevikt av högst 75 kg, 200 kr vid tjänstevikt mellan 75 och 160 kg och vid högre tjänstevikt 300 kr. Omsättningsskatten är 180 resp. 240 och 360 kr för respektive viktsklasser.

50501, 50601 *Drivmedel för bil och motorcykel* och 50502, 50602 *Rundsmörjning, olja* (13). Denna post representeras av två sorters bensin nämligen vanlig och högoktanig. Under hela perioden har särskild skatt å bensin utgått med 32 öre per liter. Härtill kommer fr. o. m. den 1 juli 1957 allmän energiskatt; med 4 öre per liter t. o. m. den 10 februari 1958, därefter med 9 öre.

50506, 50606 *Fordonsskatt* (3). Denna skatt utgår för personbil dels med en viss grundavgift om 110 kr och dels med 28 kr för varje påbörjat hundra-tal kg av bilens tjänstevikt minskat med 900 kg. För lätt motorcykel är skatten 30 kr, för tung motorcykel utan sidvagn 40 kr och med sidvagn 60 kr. Samma skatt har utgått under hela perioden. Posten exkluderas helt vid beräkning av nettoprisindex.

60302 *Tandkräm, munvatten, hårvatten samt* 60303 *Skönhetsmedel* (1). Representantvaran är tandkräm på vilken utgår varuskatt med 25 %. Enligt uppgift hämtad från betänkande av 1952 års kommitté för indirekta skatter kan skattens andel av konsumentpriset beräknas till ca 12 %, vilken uppgift här använts.

61001 *Biograf* (6), 61002 *Teater o. konsert* (2), 61003 *Idrottsevenemang* och 61005 *Gymnastik, tennis, bowling* (3) samt 61004 *Andra offentliga nöjen* (1). Dessa fyra poster representeras av biografbiljett resp. teaterbiljett, avgift till idrottstävling samt dansbiljett. Samtliga dessa beskattas eller har varit beskattade enligt nöjesskatteförordningen. Skatten på biografbiljett var t. o. m. den 30 juni 1957 30 % på högst 1 krona plus 45 % på överstigande belopp; därefter har den utgått med 38 % på hela beloppet. Före den 1 juli 1957 var skatten 15 % på teaterbiljett, efter detta datum utgår ingen nöjesskatt på teaterbiljett. För avgift till idrottstävling och för dansbiljett har skatten under hela perioden varit 15 %. Samtliga dessa skatter beräknas på biljettpriset inklusive skatt.

61204 *Lotteri, tippning o. totalisator* (9). Denna post representeras av en lottsedel i svenska penninglotteriet. Vägningstalet för denna budgetpost avser konsumenternas nettoutgift för lotteri, tippning och totalisator, dvs. bruttoutgift minus vinst före skatt. Denna nettoutgift består, med bortseende från administrationskostnader och dyl., i sin helhet av indirekt skatt. Med hänsyn härtill har vid beräkningen av nettoprisindex denna post i sin helhet exkluderats.

SJUNDE KAPITLET

En index med direkta skatter minus vissa sociala förmåner

Tidigare beräkningar

Under hela den tid, levnadskostnadsindex beräknades, dvs. från 1917 och fram till utgången av år 1954, förelåg den i en serie, som inkluderade direkta skatter. Fram till år 1943 var detta den enda serien som betraktades som en serie över levnadskostnaderna, men nyssnämnda år jämfördes med denna en särskild serie utan direkta skatter. Från och med 1948 betraktades den senare serien som huvudserien. I tabell 9 återges levnadskostnadsindex i serien med juli 1914 som 100 för hela den period den beräknades. Metoderna för beräkningen av det i indexbudgeten ingående skattebeloppet förändrades vid ett flertal tillfällen, sammanhängande med en i vissa hänseenden förändrad syn på indexberäkningarna och deras syfte.

När indexberäkningarna började år 1917 utgick man från en konkret årsbudget, avseende förhållandena i juli 1914. Denna budget var definierad i mängder, dvs. i kg, hg eller liter, när det gällde livsmedel, i stycken eller par när det gällde klädespersedlar osv. Indexberäkningen gick ut på att söka fastställa vad den sålunda definierade budgeten kostade i rådande priser i förhållande till budgetens slutsumma i juli 1914, vilken var 2 000 kr. Beloppet grundade sig på uppgifter från 1914 års levnadskostnadsundersökning och anslöt sig — förmodligen med kraftig avrundning — till förhållandena i en mellansvensk industristad.

Fram till januari 1919 räknades skatten ut på budgetens basbelopp, således 2 000 kronor. Den sålunda valda beräkningsmetoden bör ses mot den bakgrunden, att indexberäkningarna inte hade börjat förrän under den av kriget föranledda dyrtiden och att man under den tiden levde i föreställningen av en snar återgång till »normala förhållanden», dvs. till förhållandena år 1914. Så länge själva skattesatserna var oförändrade, fann man det därför naturligt att inte ändra på det i indexbudgeten ingående skattebeloppet.

I längden blev dock detta beräkningssätt ohållbart och från och med 1919 började man förändra skattebeloppet i budgeten. Under större delen av 1930-talet förfor man därvid på så sätt, att den budget, varpå skattebeloppet beräknades, framskrevs med hjälp av index exklusive skatter. Den sålunda valda metoden sammanhängde tydligen med att indexen betraktades som en kompensationsindex; vad man sökte var det penningbelopp, som skulle ha krävts för full kompensation.

Den 1942 tillsatta kommittén för levnadskostnadsindex föreslog emellertid i sitt betänkande av år 1943 en ny beräkningsmetod för skatteindexen, enligt vilken skattebeloppet skulle räknas ut på grundval av ett efter den faktiska

Tabell 9. Levnadskostnadsindex (juli 1914 = 100)

	Livs- medel	Bostad	Bränsle o. lyse	Be- klädnad	Övriga utgifter	Samtliga utg. exkl. skatter	Skatter	Samtliga utg. inkl. skatter
1914 juli	100	100	100	100	100	100	100	100
1916 dec.	152	108	168	160	125	141	109	139
1917 maj	174	108	190	170	130	155	109	152
sept.	180	112	240	210	150	170	109	166
1918	261	114	305	301	200	232	113	225
1919	317	124	335	331	217	268	151	261
1920	293	140	358	370	235	269	264	269
1921	239	158	280	282	227	231	356	241
1922	182	163	192	217	198	187	285	195
1923	163	169	185	197	188	174	217	177
1924	162	180	181	192	184	174	177	174
1925	168	186	176	191	181	177	166	176
1926	158	188	172	186	180	171	181	172
1927	152	196	176	181	179	169	184	171
1928	153	199	164	185	179	170	184	171
1929	149	200	161	184	178	168	185	169
1930	138	204	158	180	177	163	177	164
1931	129	206	152	173	176	158	174	159
1932	125	206	146	168	176	155	172	156
1933	121	203	138	164	175	151	185	153
1934	122	201	136	166	174	152	190	154
1935	128	199	137	167	174	155	181	156
1936	133	196	140	169	173	157	172	158
1937	138	195	148	178	176	161	171	162
1938	143	196	152	182	178	165	178	166
1939	148	198	153	185	184	169	189	171
1940	168	199	195	222	205	190	213	192
1941	192	201	225	275	226	215	254	218
1942	207	200	243	304	246	232	295	236
1943	206	202	249	305	256	235	308	239
1944	204	202	250	299	258	234	346	241
1945	203	203	249	296	258	233	365	241
1946	204	203	248	296	258	234	380	243
1947	215	210	249	301	259	240	517	257
1948	231	212	265	305	272	252	387	261
1949	233	212	265	313	278	256	386	265
1950	237	213	255	319	280	259	418	269
1951	277	215	345	388	318	300	617	320
1952	312	229	367	398	340	324	771	353
1953	319	246	343	384	345	328	722	354
1954	318	255	331	386	351	330	686	353

Anm. Levnadskostnadsindex uträknades under tiden 1919—1954 en gång varje kvartal. De här återgivna talen utgörs av vägda genomsnitt av dessa kvartalssiffror. Kvartalssiffrorna återfinns bland annat i Sociala Meddelanden.

genomsnittliga löneutvecklingen föränderligt belopp. Därmed släppte man sålunda i vad avser skatteposten kompensationsprincipen. Om inkomsterna (lönerna) steg mer än index utan skatter, kom indexen med skatter att stiga mer än om inkomsterna blott steg så mycket som behövdes för att erhålla kompensation för prisförändringarna osv. När efter några år arbetslönerna ökade betydligt kraftigare än priserna, fann man det framräknade skattebeloppet föga förenligt med budgeten i övrigt. Från och med år 1951 återgick man därför till kompensationsprincipen, och indexen för skatter uträknades återigen på grundval av en budget framskriven med indexen

exklusive skatter. Detta förfaringssätt tillämpades till dess levnadskostnadsindex upphörde att beräknas med utgången av år 1954.

Det kan nämnas att frågan om de direkta skatterna bör ingå i en indexberäkning eller ej i ett tidigare skede var föremål för ett livligt meningsutbyte på det internationella planet, exempelvis vid den av internationella arbetsorganisationen år 1925 anordnade socialstatistikerkonferensen. Vid den tiden räknade ännu åtskilliga länder in skatterna, men dessa länder har sedan blivit färre. Nu inräknas de direkta skatterna i index endast i ett fåtal länder, bland dem Danmark.

Vid uträknandet av skattebeloppet i levnadskostnadsindex togs också hänsyn till vissa sociala förmåner på så sätt att från det erhållna skattebeloppet subtraherades värdet av fria skolmåltider och under någon tid även fria skolböcker samt fr. o. m. 1948 de allmänna barnbidragen.

Innebörd och definition

I diskussionen om hur levnadskostnadsindexet skall beräknas och definieras har väsentligen två skilda typer av argument förts fram för att de direkta skatterna skulle inkluderas i index över levnadskostnaderna. Enligt båda sätten att resonera uppfattas en index med direkta skatter som en kompensationsindex, utvisande vilken förändring av inkomsten *före* skatt som kräves för att en oförändrad levnadsnivå skall kunna bibehållas. Den innebörd man gett åt begreppet levnadsnivå har emellertid varit olika och i samband härmed har också skatternas inordnande i index rekommenderats en skiljaktig utformning.

Enligt den ena av de båda aspekter, som lagts på detta problem, kan skatterna uppfattas som betalning för samhällets tjänster till individen i form av sjukvård, undervisningsväsen, fria skolmåltider, tillhandahållande av parkanläggningar etc., och dessa tjänster bör då inräknas i konsumentens levnadsnivå vid sidan av den privata konsumtionen. En index med direkta skatter skall enligt detta betraktelsesätt mäta kostnadsförändringen för att uppehålla oförändrad levnadsnivå i fråga om såväl privat konsumtion som kollektiv förbrukning. I en sådan index tänkes skatterna komma att ingå såsom à-priser på de kollektiva tjänsterna vid sidan av priserna på den privata konsumtionen. En ökning av skatterna, som användes till att öka den kollektiva konsumtionen behöver då tydligen inte verka höjande på indexen; en sådan skattehöjning implicerar inte en prisstegring utan en levnadsnivåhöjning. Då det offentliga tjänster normalt är av stor betydelse för konsumenternas levnadsnivå i total mening, har detta sätt att se problemet vissa förtjänster. Å andra sidan har betraktelsesättet en svaghet bl. a. däri att skatterna rimligen inte kan ses som frivilliga betalningar vid köp av de offentliga tjänsterna.

Vid ett försök att nå en praktisk beräkningsteknisk lösning för en sådan index skulle man stöta på en rad svårlösta problem. Det råder sålunda på

kort sikt ej någon enkel relation mellan förändringar i skatterna och förändringar i det offentligas leveranser av tjänster till samhällsmedlemmarna, bland annat beroende på att staten av konjunkturpolitiska skäl varierar beskattningen enbart i syfte att åstadkomma variationer i budgetbalansen. Man får vidare uppmärksamma, att konsumenternas betalning av de kollektiva tjänsterna får uppfattas ske inte endast med direkta skatter utan även med de indirekta skatterna. När man i en index med direkta skatter kalkylerar varupriserna på den privata konsumtionen inklusive de indirekta skatterna, dvs. använder sig av marknadspriserna, kommer en ökning av den indirekta beskattningen att medföra en höjning av marknadspriserna på de privat konsumerade nyttigheterna i indexbudgeten. Förutsätter vi att den kollektiva konsumtionen ej fördyrats och förutsätter vi att en ökning av den indirekta beskattningen i sin helhet användes för att öka den kollektiva konsumtionens omfattning, är det tydligen inte rimligt att indexen stiger till följd av den höjda indirekta beskattningen. En sådan prishöjning skulle nämligen ej vara ett uttryck för ökade levnadsomkostnader utan för en höjd levnadsnivå i fråga om den offentliga konsumtionen. En ytterligare svårighet ligger i det förhållandet att skatterna ej endast användes för att bekosta offentlig konsumtion utan även för att bekosta utbetalningar för barnbidrag, folkpensioner och andra kontanta förmåner. Skatterna kan därför till endast en del betraktas som betalning för det offentligas tjänster och måste till sin övriga del avräknas mot de kontanta förmåner, som återgår till skattebetalarna. Det avgörande hindret för beräkning av en index med direkta skatter av ovan angiven innebörd består dock i svårigheten att beräkna skatterna såsom à-priser på det offentligas tjänster; en sådan beräkning skulle kräva en metod att kvantitativt ange dessa tjänsters omfattning.

Slutsatsen av det ovan sagda blir närmast den att ett medtagande av de direkta skatterna i indexberäkningarna ej kan ske under den motiveringen att de utgör betalning för det offentligas tjänster. Vill man taga med de direkta skatterna i index måste målsättningen vara sådan, att den visar sig hållbar även på det beräkningstekniska planet. Därmed är vi framme vid det andra och mer gripbara sätt, varpå ett medtagande av de direkta skatterna i index har tolkats. Man har nämligen sagt, att en index som inkluderar de direkta skatteutgifter, som konsumenten får vidkännas, skall ge svar på frågan, vilken inkomstökning före skatt i jämförelse med en viss given basperiod, som är nödvändig för att en viss, uteslutande av den privata konsumtionen bestämd levnadsnivå skall kunna uppehållas. Vid en sådan definition av begreppet levnadsnivå, kommer en höjning av de direkta skatterna att betyda en mot skattehöjningen svarande nödvändig ökning av inkomsten och därmed av index med direkta skatter. Frågan blir då hur skatteposten i index i ett sådant fall skall beräknas. Såsom framgått av beskrivningen i första avsnittet av detta kapitel har olika metoder kommit till användning för beräkning av skatteposten. En av dessa metoder innebar att skatten beräknades på en given oförändrad inkomst. I detta fall skulle tydligen skatteposten variera endast med variationer i skattesatserna. En annan

av metoderna innebar att man beräknade skattebeloppet på en inkomst, som förändrades på samma sätt som de faktiska inkomsterna eller lönerna. I så fall skulle skatteposten variera både till följd av ändringar i skattesatserna och till följd av inkomstutvecklingen. Intet av dessa båda förfaringssätt kan emellertid anses vara i överensstämmelse med den nyss angivna tolkningen av en index med direkta skatter.

Innan vi ger en formelmässig beskrivning av en index med direkta skatter med här avsedd innebörd, kan det vara lämpligt att med ett sifferexempel illustrera beräkningsförfarandet. Låt oss betrakta ett hushåll som under basåret har en inkomst före skatt på säg 15 000 kr. Av detta belopp, antar vi, avgår 3 250 kr. i direkt skatt medan resten, 11 750 kr., användes för inköp av konsumtionsnyttigheter. Om nu priserna på de konsumtionsvaror hushållet inköpte under basåret i genomsnitt ökar med säg 20 procent från basåret till jämförelseåret, måste hushållets konsumtionsutgifter öka med likaså 20 procent för att dess levnadsnivå under jämförelseåret skall kunna bibehållas på samma nivå som under basåret.¹ Hushållets inkomst efter direkt skatt måste i så fall under jämförelseåret uppgå till $1,20 \times 11\,750 = 14\,100$ kr. Om vi antar att skattesystemet är utformat så, att den direkta skatten på den del av inkomsten som överskjuter 15 000 kr. är en tredjedel, så finner man, att inkomsten före skatt under jämförelseåret måste uppgå till 18 525 kr. för att inkomsten efter skatt skall belöpa sig till 14 100 kr., dvs. komma att uppgå till det belopp som kräves för att oförändrad levnadsnivå i fråga om den privata konsumtionen skall kunna upprätthållas. En index med direkta skatter skall därför i detta fall visa en stegring med 23,5 procent från basåret till jämförelseåret eftersom den under jämförelseåret i här angiven mening nödvändiga inkomsten, 18 525 kr., är 23,5 procent större än basårets inkomst på 15 000 kr. Skatteposten i index stiger i detta fall från 3 250 kr. till 4 425 kr. eller med 36,2 procent, medan varupriserna i indexen samtidigt visar en genomsnittlig ökning med 20 procent.²

Formelmässigt kan en sådan index med direkta skatter beskrivas på följande vis. Låt inkomsten före skatt för ett givet hushåll under basperioden vara lika med u_0 . Låt vidare den direkta skatten vara en funktion $s(u)$ av inkomsten före skatt. Den disponibla inkomsten under basperioden är då lika med $[u_0 - s(u_0)] = \sum p_0 q_0$ där p och q betecknar priser och kvantiteter för de konsumtionsvaror som inköptes av hushållet under basperioden.³ En index (av laspeyrestyp) med direkta skatter kan då skrivas

$$I_D = \frac{\sum p_1 q_0 + s(u_1^*)}{\sum p_0 q_0 + s(u_0)} = \frac{u_1^*}{u_0} \quad (1)$$

¹ Vi bortser här från den besparing som hushållet utan att sänka sin levnadsnivå kan göra genom att anpassa sina inköp till det nya prissystemet, dvs. minska sina inköp av varor som stigit mycket i pris och i stället öka sina inköp av varor som ökat relativt litet eller fallit i pris.

² Detta exempel är återgivet från tidigare anført arbete av S. Malmquist: Precisionsproblemet vid beräkning av konsumentprisindex.

³ Sparandet förutsättes vara lika med 0.

där $s(u_0)$ är den direkta skatten på u_0 och där $s(u_1^*)$ är den direkta skatten på u_1^* , dvs. på den inkomst före skatt under jämförelseperioden, som är nödvändig för att upprätthålla oförändrad levnadsnivå. Denna inkomst är alltså lika med $I_D \cdot u_0$.

I diskussionen ovan har bortsetts från att den för upprätthållande av oförändrad levnadsnivå behövliga inkomstökningen eventuellt kan vara mindre än vad ovanstående formel anger. Detta blir fallet, därest hushållet under jämförelseperioden tillföres (ökade) kontanta förmåner från det offentliga i form av exempelvis barnbidrag eller folkpension. Dessa förmåner från det offentliga kan enklast räknas som negativa direkta skatter i ovanstående formel, varvid indexens benämning får ändras till index med direkta skatter minus sociala förmåner.

I diskussionen hittills har vi i förenklande syfte antagit att hela den disponibla inkomsten under basperioden användes för köp av konsumtionsnyttigheter och att följaktligen ingen del sparas. Släpper vi detta antagande, blir problemet att beräkna en index med direkta skatter teoretiskt mer svår-bemästrat. Låt oss förutsätta att en del av basperiodens disponibla inkomst sätts undan för framtida behov, medan resten används för inköp av konsumtionsvaror. Såsom vi tidigare konstaterat måste hushållet för att kunna bibehålla sin levnadsnivå oförändrad, under jämförelseperioden ha tillgång till en disponibel inkomst med samma köpkraft som basperiodens disponibla inkomst. För det fall att en del av basperiodens inkomst sparas, kan vi konstatera att det inte längre är möjligt att låta begreppet levnadsnivå innefatta endast hushållets konsumtion under basperioden. I dess levnadsnivå måste på något vis inkluderas även hushållets sparande. Eljest skulle den levnadsnivå, som hushållet upprätthåller vid given disponibel inkomst, vara beroende av hur hushållet väljer att fördela sin inkomst på omedelbar respektive framtida konsumtion. Låt oss emellertid bortse från de intrikata problem, som är förknippade med en fördjupad innebörd av begreppet levnadsnivå, och i stället reducera frågeställningen till att endast gälla frågan om hur stort sparandet under jämförelseperioden måste vara, för att detta sparande i någon mening skall ha samma köpkraft som basperiodens sparande.¹ Den metod, som ligger närmast till hands, är att låta bestämma detta sparandes storlek med hjälp av prisutvecklingen för konsumtionsnyttigheterna. Om exempelvis priserna för konsumtionsvarorna stiger med i genomsnitt 5 procent, skulle även sparandet behöva stiga med 5 procent. Ett motsvarande skatteindex inklusive sparande kommer därvid att bli oberoende av sparandets omfattning och således överensstämma med det tidigare behandlade fallet då sparandet var noll. Ett sådant förfarande är emellertid godtyckligt. Metoden skulle kunna sägas innebära, att sparandet antages bli använt på samma sätt som hushållets konsumtionsutgifter, dvs. på samma sätt som dessa fördelas på konsumtionens olika budgetposter. Om nu sparandet har karaktär av målsparande för inköp av varaktiga konsum-

¹ Det bör observeras att vi här har begränsat oss till att beakta endast nysparandet under basperioden och jämförelseperioden.

tionsvaror såsom bilar, möbler, eget hem osv. eller exempelvis har sin grund i behovet att möta inkomstbortfall vid viss tids sjukdom eller arbetslöshet, är ett sådant antagande inte riktigt. En andra svaghet i metoden ligger på ett mer principiellt plan och hänför sig till sparandets karaktär av uppskjuten konsumtion. Med hänsyn till detta förhållande saknar strängt taget den aktuella prisutvecklingen på konsumtionsnyttigheterna relevans, när det gäller bestämningen av ett sparande under jämförelseperioden ekvivalent med basperiodens. Det ligger i stället nära till hands att tänka sig, att det är den förväntade framtida köpkraften av de sparade pengarna, som är av betydelse i detta sammanhang. Låt oss illustrera detta med ett exempel och antaga att ett hushåll under basperioden lägger undan ett sparbelopp i avsikt att vid en bestämd framtida tidpunkt köpa en konsumtionsvara, vilken vid sparandetidpunkten bedömdes komma att betinga ett visst givet pris vid den planerade framtida inköpstidpunkten. Det är då rimligt att vid indexberäkningen utgå från, att hushållet under jämförelseperioden sparar det belopp, som då bedöms behövt för att klara ett motsvarande framtida inköp av samma konsumtionsvara. Hur stort detta sparbelopp blir, är tydligen avhängigt av hushållets bedömning av vad varan kommer att kosta när den en gång inköps. Relationen mellan jämförelseperiodens och basperiodens ekvivalenta sparbelopp blir, enligt detta sätt att se problemet, beroende av hur hushållets förväntningar rörande den framtida prisutvecklingen har förändrats från basperioden till jämförelseperioden. Mot ett sådant resonemang kan bl. a. genmälas, att sparandet oftast sker utan konkreta sparmål och utan föreställning om hur den framtida prisutvecklingen kan komma att gestalta sig.

Utredningen har med dessa reflexioner rörande sparandets behandling i en index med direkta skatter velat understryka en principiell svaghet som vidhåftar en sådan index. Denna innebar sannolikt ej någon allvarlig brist för en index med direkta skatter av den typ socialstyrelsen beräknade under mellankrigstiden och som avsåg arbetar- eller lägre tjänstemannahushåll, dvs. hushåll med relativt låga inkomster och sannolikt blygsamt sparande. Om man för närvarande önskar beräkna indextal med direkta skatter och önskar anknyta dessa till hushåll i olika inkomstlägen, har emellertid problemet helt andra proportioner.

Om användning av indextal med direkta skatter

Av den förda diskussionen framgår, att en index med direkta skatter men minus sociala förmåner tjänar syftet att lämna upplysning om hur stor ökning av inkomsten före skatt en bestämd hushållsgrupp behöver erhålla för att kompensera sig för inträffade prishöjningar på konsumtionsnyttigheterna i den privata konsumtionen. Eftersom marginals-katten är större än genomsnittsskatten, blir den nödvändiga inkomstökningen större än den samtidiga prisökningen på konsumtionsnyttigheterna försåvitt en sänkning av skattesatserna eller en höjning av de sociala förmånerna ej samtidigt in-

träffar. Vid en sänkning av konsumtionspriserna gäller i stället, att index med direkta skatter sjunker relativt mer än prisindex för konsumtionsnyttigheterna.

Eftersom hänsyn även tas till sociala förmåner, vilka betraktas som negativa direkta skatter vid beräkningen av indextalen, är det möjligt att med hjälp av dessa indextal i viss grad även belysa effekten av samhällets inkomstomfördelande verksamhet, om nämligen indextal beräknas för olika slag av hushållstyper såsom hushåll bestående av ensamstående, äkta makar utan barn, äkta makar med ett barn, två barn o. s. v. samt för var och en av dessa hushållstyper även för hushåll i olika inkomstlägen. Man kan också beräkna sådana indextal för hushåll med andra specifika egenskaper såsom exempelvis jordbrukarhushåll, pensionärshushåll o. s. v. Detta skulle ligga i linje med de rekommendationer som gavs av 1952 års indexkommitté, som förordade, att årliga kompletterande beräkningar av indextal med direkta skatter minus sociala förmåner skulle utföras för olika inkomstklasser och inom dessa för olika familjegrupper.

Ett tredje skäl, som brukar åberopas för beräkning av indextal med direkta skatter, är att sådana indextal, vid oförändrad total skattenivå, i viss mån är oberoende av förskjutningar i skattetrycket från direkta till indirekta skatter eller tvärtom. Med hänsyn härtill skulle sådana indextal tjäna som komplement till den nuvarande konsumentprisindex, som reagerar för sådana förskjutningar och ur vissa synpunkter därför visar en för stor eller för liten ökning.

Beräkningar av reallöneutvecklingen företages i många sammanhang med hjälp av indextal över levnadskostnaderna. Socialstyrelsens årsstatistik över löneutvecklingen för anställda inom olika delar av näringslivet omräknades sålunda regelbundet med hjälp av levnadskostnadsindex med direkta skatter och sociala förmåner så länge denna indexserie fanns att tillgå, dvs. fram t. o. m. år 1954. Därefter har denna omräkning skett med hjälp av konsumentprisindex. Önskar man belysa hur köpkraften hos lönerna efter skatt förändras, innebär det (under vissa förutsättningar) ett mindre fel att beräkna en reallöneindex genom att dividera en sedvanlig index över nominallönerna före skatt med en index med direkta skatter än att dividera löneindex med en ren prisindex av konsumentprisindex' typ. Även om nominallöneindex avser löneutvecklingen för samma hushållstyp med avseende på inkomstnivå och budgetsammansättning som indexen med direkta skatter avser, är emellertid detta förfaringssätt för beräkning av reallöneindex endast approximativt riktigt. Det som sökes är kvoten mellan index över nominallönerna *efter* skatt och index för konsumtionsprisutvecklingen för de varor löntagarhushållen i fråga konsumerar. Om denna kvot är större än 1 och en ökning av reallönen således ägt rum, kommer, på grund av progressiviteten i beskattningen, denna ökning att överskattas om den beräknas som kvoten mellan index för nominallön före skatt och index med direkta skatter. En reallöneberäkning skulle lämpligen i stället kunna ske på så vis att varje löneindexserie anknytes till en för indexserien i fråga

representativ årsinkomstnivå, vilken får variera i takt med löneindex. Efter reducering av varje mätperiods årsinkomst med direkta skatter minus sociala förmåner kan en index för utvecklingen av den disponibla inkomsten uppställas, vilken efter division med konsumentprisindex ger ett mått på reallöneindex.

Val av hushållsbudgetar

Hushållstyper

Socialstyrelsens tidigare beräknade serie av levnadskostnadsindex med direkta skatter och sociala förmåner var knuten till en enda hushållstyp, representerande arbetar- och lägre tjänstemannahushåll i städer och tätorter. Även för den här aktuella indexen med direkta skatter vore ett sådant förfarande tänkbart. Man skulle i så fall lämpligen knyta indexen till en i någon mening representativ hushållstyp eller eventuellt, i analogi med konsumentprisindex, tänka sig indexen beräknad som ett genomsnitt för landets samtliga hushåll. Önskar man emellertid belysa effekten av samhällets inkomstomfördelande verksamhet på olika slag av hushåll, är det som tidigare berördes nödvändigt att beräkna indextal med direkta skatter för ett flertal olika slag av hushållstyper. Samma behov av ett flertal indexar föreligger även för den händelse man önskar indextal, som kompletterar den nuvarande konsumentprisindex när denna ej är tillfyllest på grund av inträffade förskjutningar i beskattningen från direkt till indirekt och vice versa. I detta fall är ett flertal indexar önskvärda på grund av att förskjutningar i beskattningen påverkar skilda hushållstyper på i allmänhet mycket olika sätt. Beräkning av indextal med direkta skatter för flera olika hushållstyper skulle också ligga i linje med 1952 års indexkommittés rekommendationer i detta avseende. Samtidigt är det emellertid nödvändigt att av beräkningstekniska skäl hålla antalet hushållstyper och därmed antalet olika indextal på en hanterbar nivå. Utredningen föreslår därför att indexar med direkta skatter beräknas för hushåll i tre olika inkomstlägen med uppdelning på hushåll bestående av ensamstående, äkta makar utan barn respektive äkta makar med två barn. Detta innebär sammanlagt nio hushållstyper. Med hänsyn till behovet av statistisk information beträffande folkpensionärernas ekonomiska förhållanden finns det enligt utredningens mening skäl för att därjämte beräkna indextal för såväl ensamstående folkpensionärer som äkta makar där båda är folkpensionärer. En förutsättning för att indextal skall kunna beräknas för dessa hushållsgrupper synes emellertid vara att en särskild levnadskostnadsundersökning för folkpensionärer genomföres. I nedanstående avsnitt bortses därför från dessa hushållsgrupper.

Bestämning av budgetsammansättningen

I likhet med nuvarande konsumentprisindex bör enligt utredningens mening indexarna med direkta skatter beräknas som kedjeindexar med årslänkar. Detta skulle i princip innebära att budgetarna reviderades varje år.

Bestämning av varje basårs inkomstklasser. Med hänsyn till bl. a. progressiviteten i beskattningen är det av vikt att de inkomstklasser som de olika hushållstyperna är placerade i motsvarar ett aktuellt genomsnitt. En sådan konstruktion skulle vara i nära överensstämmelse med principerna för konsumentprisindex; vägningstalen för konsumentprisindex baserar sig sålunda på ett aktuellt genomsnitt för den privata konsumtionen i landet. Utredningen föreslår därför att inkomsten före skatt för de tre olika inkomstklasserna varje basår bestämmas med ledning av taxeringsstatistiken, och i görligaste mån på sådant sätt att de kommer att motsvara medianen respektive övre och undre kvartilen för inkomsttagare hänförliga till respektive hushållstyper. Under jämförelseåret beräknas, i enlighet med formel (1), indextalen med utgångspunkt från dessa inkomstklasser.

Bestämning av sammansättningen av varje hushållsbudgets totala konsumtionsutgift varje basår. Under antagande av att varje hushållsbudgets totala konsumtionsutgift för året 1958 motsvarar dess disponibla inkomst detta år, beräknad med utgångspunkt från enligt ovan beräknad inkomst före skatt, kan varje sådan total konsumtionsutgift klyvas i utgiftsposter för enskilda konsumtionsnyttigheter med hjälp av 1958 års levnadskostnadsundersökning. I denna uppsökes de hushåll som består av ensamstående, äkta makar utan barn, äkta makar med två barn respektive och vars totala konsumtionsutgift ligger i ett intervall kring de tre inkomstklasserna efter skatt. I avvaktan på resultatet av nämnda undersökning får till en början i stället 1952 års levnadskostnadsundersökning användas för ändamålet. Huruvida den procentuella sammansättning för hushållsbudgetarnas totala konsumtionsutgifter, som på detta sätt erhållits för år 1958, skall användas för övriga basår eller ej är tveksamt. En revidering av vägningstalen med hjälp av prisutvecklingen på konsumtionsvarorna kan företagas, men en sådan förutsätter speciella antaganden om hur den volymmässiga konsumtionen förändras till följd av de relativa prisförskjutningarna jämte förändringarna i de disponibla inkomsterna. I vilken utsträckning sådana revideringar bör företagas får bedömas från fall till fall.

Till den bristfällighet, som nödvändigtvis kommer att vidlåda indextalen till följd av att vägningstalen ej kan revideras fullständigt varje år, får bl. a. läggas den bristfällighet som uppkommer genom att det av praktiska skäl är nödvändigt att vid beräkningen av de olika indextalen med direkta skatter använda samma prismaterial som i konsumentprisindex, dvs. låta prisutvecklingen för de olika hushållstypernas konsumtion representeras av prisutvecklingen för konsumentprisindex' representantvaror. Vid ett sådant förfarande löper man den risken att få ett felaktigt mått på prisutvecklingen för hushållens konsumtion av sådana varor, som föreligger i olika kvaliteter på marknaden. Om exempelvis prisförändringarna på beklädnadsvaror under en period är annorlunda för standardvaror än för varor av högre kvalitet och om en hushållstyp i den högsta av de tre inkomstlägena till övervägande del köper beklädnadsvaror av den högre kvaliteten, så kommer prisutvecklingen för denna hushållstyps konsumtion att feluppskattas, där-
est beklädnadsvarorna i konsumentprisindex representeras av standardvaror.

Speciella problem med hänsyn till den offentliga konsumtionen

Med den definition av en index med direkta skatter minus sociala förmåner, som här föreslagits, kommer i hushållens levnadsnivå ej att inräknas den offentliga konsumtion, som hushållen kommer i åtnjutande av. Den offentliga konsumtionen har under senare tid ökat kraftigt och den ökning av hushållens levnadsnivå i total mening, som härigenom kommit till stånd, skulle registrerats som en prisökning i en index med direkta skatter. Ökningen i den offentliga konsumtionen har, sett ur en speciell aspekt, dels ägt rum genom att tidigare privat konsumtion överförts till offentlig konsumtion (fria skolmåltider och skolböcker, utbyggnad av den fria tandvården etc.) dels genom en påbyggnad av den redan tidigare offentliga konsumtionen eller genom tillkomst av nya former av offentlig konsumtion som icke direkt kan ses som en ersättning för tidigare privat konsumtion. Vid de beräkningar av levnadskostnadsindex med direkta skatter och sociala förmåner, som socialstyrelsen tidigare utförde, togs hänsyn till viss offentlig konsumtion av det förstnämnda slaget i det att exempelvis fria skolmåltider betraktades som social förmån i indexkalkylen. Ett sådant förfarande synes inte böra komma i fråga i detta sammanhang. Såsom framhållits i kapitel IV förstår vi här med social förmån sådana kontanta bidrag från det offentliga till hushållen vilka fritt kan disponeras enligt konsumentens val. Enligt den här angivna definitionen av en index med direkta skatter skall den mäta den inkomständring, som kräves för att uppehålla oförändrad levnadsnivå i fråga om den privata konsumtionen enbart. En ändring av den offentliga konsumtionen har därför betydelse endast i den mån den innebär en överflyttning av privat konsumtion till offentlig konsumtion, vilket alltså har en sänkande effekt på kostnaden att uppehålla oförändrad levnadsnivå. Med denna begränsning av levnadsnivån skulle t. ex. fria skolmåltider innebära en kostnadssänkning i nyss angiven mening endast det år de införes. Å andra sidan är t. ex. de fria skolmåltiderna inte social förmån enligt ovan angiven definition utan en form av subvention anknuten till konsumentens förbrukning. En ökning av en sådan subvention skall ur denna synpunkt i princip registreras som en prissänkning i konsumentprisindex och skall därför ej explicit beaktas i index med direkta skatter, för vilken konsumentprisindex' prismaterial användes.

Avgränsning av direkta skatter och kontanta sociala förmåner

Vad som är att hänföra till direkta skatter torde icke vålla några större gränsdragningsproblem. Förutom statlig och kommunal inkomstskatt bör enligt utredningens mening även folkpensionsavgifterna behandlas som direkt skatt. Ehuru vid bestämmandet av dessa avgifter försäkringsmässiga synpunkter beaktats har avgifterna alltmer kommit att förlora sin karaktär av försäkringspremier. Däremot bör, såsom redan tidigare nämnts i kapitel IV, avgifterna till den allmänna sjukförsäkringen betraktas på samma sätt

som övriga försäkringsavgifter. Att sjukförsäkringsavgifterna uppbäres samtidigt med den direkta skatten saknar betydelse i detta sammanhang. Förmögenhetsbeskattningens plats i en index med direkta skatter är svår att precisera, så länge den teoretiska bakgrunden till en sådan index är av nuvarande enkla slag. Frågan är dock för de hushåll som här kommer i fråga av underordnad betydelse, och denna beskattning bör enligt utredningens mening hållas utanför indexberäkningarna.

Med sociala förmåner avses såsom tidigare påpekats sådana penningbidrag till hushållen från det allmänna som hushållen fritt kan disponera. Genom den fixering av inkomstklassernas storlek, som tidigare föreslagits, kommer de inkomstprövade sociala förmånerna i regel ej att behöva beaktas vid beräkningsarbetet med indextalen. Till sociala förmåner kommer därför i praktiken endast att räknas sådana kontanta bidrag från det allmänna, som generellt tillkommer samtliga hushåll i en viss hushållstyp. Detta innebär, att för närvarande endast allmänt barnbidrag samt, om indextal för de båda pensionärsgруппerna skulle beräknas, folkpensioner och bostadstillägg för folkpensionärer, kommer att inräknas som sociala förmåner vid beräkning av indexserierna med direkta skatter minus vissa sociala förmåner.

Tillvägagångssättet vid beräkningen av indextal med direkta skatter

I anslutning till den i det föregående förda diskussionen redovisas i detta avsnitt sammanfattningsvis och med vissa kompletteringar de huvudregler, som enligt utredningens uppfattning bör gälla vid beräkningen av de föreslagna nio olika serierna med direkta skatter, vilka utredningen föreslår skall benämnas *bruttoprisindexar*.

Bruttoprisindexserierna bör i likhet med konsumentprisindex beräknas med år 1949 som 100. Serierna skall bygga på samma prismaterial som det som utnyttjas för konsumentprisindex, varjämte komplettering sker med direkta skatter och avdrag göres för sociala förmåner.

Till skillnad från konsumentprisindex, som inte hänför sig till någon konkret hushållstyp, skall bruttoprisindexarna avse vissa familjetyper och inkomstlägen, nämligen ett lägre, ett genomsnittligt och ett högre inkomstläge för vardera av hushållstyperna ensamstående, makar utan barn och makar med två barn. Enligt utredningens mening föreligger skäl för att indextal även beräknas för folkpensionärshushållen; sådana beräkningar synes dock böra föregås av en särskild levnadskostnadsundersökning för folkpensionärer.

Vid konstruktionen av budgetarna skall man till en början bygga på resultaten från 1952 års levnadskostnadsundersökning, vilket nödvändiggör att beräkningarna blir av approximativ karaktär. Så snart resultaten från 1958 års levnadskostnadsundersökning föreligger, skall dessa uppgifter utnyttjas för att uppnå mera aktuella och noggranna budgetuppgifter. Det är därför av vikt att 1958 års levnadskostnadsundersökning genomföres utan tidsutdräkt och i från början planerad skala.

Beräkningen av bruttoprisindexarna bör ske en gång per kvartal och avse månaderna mars, juni, september och december, varvid för december såväl korttidsindex som långtidsindex beräknas. För åren 1950—1957 må beräkningarna inskränkas till att avse endast december (långtidsindex).

Vid beräkningen av skattebeloppets storlek skall man varje basår utgå från nya inkomstbelopp, hämtade ur taxeringsstatistiken. Inkomstbeloppen för varje basår och hushållstyp skall bestämmas med ledning av den årliga taxeringsstatistiken och i görligaste mån hänföra sig till medianen och de båda kvartilerna för inkomsttagare hänförliga till de respektive hushållstyperna. De uppgifter, som står till förfogande från taxeringsstatistiken avser ett inkomstår som ligger två år tillbaka i tiden i förhållande till det för indexberäkningarna aktuella basåret. Detta nödvändiggör en approximativ framskrivning av inkomstutvecklingen för de olika hushållstyperna två år.

Vid beräkningen av skattebeloppen för varje hushållstyp bör man med hänsyn till olika avdrag etc. räkna som i verkliga skattefall. Beträffande skatterna tages hänsyn till, förutom den statliga och kommunala inkomstskatten, även folkpensionsavgiften. Kommunkattens storlek liksom storleken av de statliga och kommunala ortsavdragen skall avse ett för hela riket vägt genomsnitt, varvid samma vikter används för basperiod och jämförelseperiod. De vägda genomsnitten bör i görligaste mån ansluta sig till de ifrågavarande hushållstyperna.

Beträffande den principiella utformningen i olika enskilda detaljer av indexberäkningarna får bedömning göras i den ordning som för närvarande gäller för beräkningen av konsumentprisindex.

ÅTTONDE KAPITLET

Sammanfattning och slutsatser

Index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner

Utredningen har i sin behandling av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner först undersökt möjligheterna att nå en meningsfull tolkning av en sådan index och har därvid huvudsakligen beaktat följande tre möjligheter:

1. *Anknytning till konsumenten.* Eftersom konsumentprisindex kan uppfattas såsom en kompensationsindex anknuten till konsumenten, ligger det nära till hands att fråga sig om inte en liknande anknytning av en för indirekta skatter korrigerad index kan genomföras. Frågeställningen skulle i så fall närmast gälla vilken grad av compensation konsumenten skulle behövt för att hållas skadeslös för förändringar i priserna räknade exklusive indirekta skatter om hans konsumtionsval helt varit anpassat till en pris-situation, där konsumtionsnyttigheternas priser varit reducerade med de indirekta skatterna. Utredningen har dock funnit denna frågeställning vara av föga intresse i här behandlade sammanhang.

2. *Korrigerig för de indirekta skatternas verkningar.* Den andra möjlighet som beaktats är att en korrigerig av konsumentprisindex skulle kunna uppfattas som avsedd att eliminera verkningarna på prisnivån av de indirekta skatterna eller av förändringarna i de indirekta skatterna. Vid diskussionen av denna tolkningsmöjlighet har utredningen först och främst konstaterat att det är i hög grad oklart vad som skall menas med verkningarna på prisnivån av indirekta skatter eller av ändringar i de indirekta skatterna. En precisering härav nödvändiggör uppställandet av ett jämförelsealternativ till den faktiska utvecklingen. Frågar man sig exempelvis vad som skulle ha hänt med prisnivån om staten i en viss situation ej ändrat de indirekta skatterna utan hållit dessa oförändrade måste detta jämförelseled preciseras genom ett antagande om vilken ekonomisk politik som i så fall skulle ha förts. Det är i regel icke möjligt att entydigt och på ett ostridigt sätt uppställa ifrågavarande jämförelsealternativ. Även om man kunde lösa detta problem, exempelvis genom fixering av ett konventionellt jämförelseled, kvarstår dock en rad svårigheter. En av dessa sammanhänger med att incidensen eller övervältringsgraden av en indirekt skatt — om man ser problemet partiellt — är olika under olika marknadsformer. Vidare kan man inte heller bortse från en rad sekundära verkningar av ändringar i de indirekta skatterna. Ett rensningsförfarande med denna målsättning kan därför väntas bli mycket komplicerat. Utredningen anser att man i varje fall icke kan hävda att den rensning med skatternas hela belopp, som ur praktisk synpunkt är den som ligger närmast till hands, kan uppfattas som

en approximation till en rensning med hänsyn till verkningarna. I synnerhet är detta uppenbart då det gäller indirekta skatter i tidigare produktionsled; i det fallet är det för övrigt inte endast frågan om den slutgiltiga övervältlingsgraden som är av betydelse, utan även frågan om övervältringstakten.

3. *Intäktsprisindex*. Även om priserna exklusive indirekta skatter är av föga intresse ur konsumentens synpunkt är det däremot uppenbart att de är av direkt intresse för företagen. Det ligger därför nära till hands att vid tolkningen av en index knyta an till producenter och distributörer av privata konsumtionsnyttigheter. Vill man uppnå kongruens mellan å ena sidan den totala privata konsumtionen, som utgör underlaget för beräkningen av konsumentprisindex, och å andra sidan avdragsposterna vid korrigeringen för indirekta skatter, måste man i produktionen och distributionen av den privata konsumtionen även inräkna tidigare tillverknings- och distributionsled. Konsumentprisindex skulle enligt denna tankegång korrigeras på så sätt att marknadspriserna på konsumtionsnyttigheterna reduceras med hela beloppet av den indirekta beskattning som direkt eller indirekt, genom beskattning i tidigare produktionsled, kostnadsmässigt belastar varorna i fråga. Däremot skulle den del som på motsvarande sätt kan uppfattas såsom kostnad för tillverkningen och distributionen av nyttigheter för export, utökning av kapitalstocken och offentlig konsumtion icke omfattas av korrigeringen. Priserna på konsumtionsnyttigheterna skulle reduceras ned till de priser, som tillverkare och distributörer för den privata konsumtionen får behålla för sina produkter sedan de erlagt de indirekta skatterna. Beräkningarna skulle härigenom kunna uppfattas såsom hänförliga till en generaliserad konsumtionsvaruproduktionssektor. Sektorn ifråga får ses som en tänkt konstruktion; det är nämligen endast vad beträffar vissa typer av företag möjligt att säga att ett företag i sin helhet ingår i eller faller utanför sektorn ifråga. En på så sätt korrigerad index skulle visa utvecklingen av de intäkter, som den berörda sektorn av näringslivet — efter avdrag av indirekta skatter — erhåller från försäljning av en till sin storlek och sammansättning oförändrad mängd konsumtionsnyttigheter. För denna index har prägats uttrycket intäktsprisindex. Det intäktsbelopp varom här är fråga är, sett ur en annan synpunkt, detsamma som summan av de olika inkomstelement (löner, kapitalinkomster etc. jämte företagsvinst!), som bildas inom den berörda sektorn av näringslivet plus kostnaden för förbrukningen av importerade varor inom sektorn.

Av dessa tre alternativ har utredningen ansett endast punkt (3) motsvara en praktisk möjlighet till tolkning av en korrigerad konsumentprisindex. En svårighet vid konstruktionen av en sådan index ligger emellertid i behandlingen av indirekta skatter på tidigare led. Dessa skall nämligen icke beaktas mer än till den del de kan uppfattas såsom kostnader förenade med produktionen och distributionen av nyttigheter för den privata konsumtionen. Utredningen har diskuterat två olika metoder att komma tillrätta med detta problem — input-output metoden och försörjningsbalansmetoden. Input-output metoden är den mest detaljerade av de två. Det är emellertid

för närvarande icke möjligt att praktiskt genomföra en rensning enligt denna metod, då den nödvändiga utgångspunkten — en input-output studie för det svenska näringslivet — saknas. Ett arbete med en input-output studie för Sverige pågår dock för närvarande och beräknas bli avslutat omkring år 1960. Utredningen har med hänsyn härtill inte ansett sig nu böra taga ställning till metoden. En bedömning av huruvida den ger resultat, vilkas konkreta innebörd och statistiska precision är sådana att de skulle kunna vara användbara i här diskuterade sammanhang får därför göras när det ifrågasvarande statistiska materialet föreligger. Den alternativa metod, försörjningsbalansmetoden, som utredningen diskuterat för beräkning av en intäktsprisindex anser utredningen alltför grov för att kunna accepteras.

Utredningen har därför, då det gällt att utforma ett praktiskt genomförbart förslag till rensningsmetod, varit hänvisad till mera konventionella förfaranden, vilka icke kan ges annat än en operationell tolkning. Utredningen har därvid framför allt beaktat följande två alternativ:

1. Att låta rensningen av konsumentprisindex omfatta endast indirekta skatter och subventioner direkt hänförliga till de färdiga konsumtionsvarorna.

2. Att utsträcka rensningen till att omfatta samtliga indirekta skatter och subventioner, dvs. även sådana som direkt eller indirekt utgör kostnader i samband med produktionen av nyttigheter för export, kapitalbildning eller offentlig konsumtion.

Inget av dessa båda alternativ uppfyller kravet på att kongruens skall råda mellan å ena sidan den privata konsumtionen och å andra sidan de indirekta skatter och subventioner, som bygger upp avdragsposterna i formeln för en korrigerad index.

Utredningen har vid valet mellan dessa båda alternativ av flera skäl stannat för det första av dem. I detta fall korrigeras sålunda index endast för indirekta skatter, som i sin helhet åvilar den privata konsumtionen, dvs. för skatter som i sin helhet utgör en kostnad i samband med tillverkning och distribution av den privata konsumtionen. I det andra fallet däremot omfattar korrigeringen även indirekta skatter som helt eller delvis utgör kostnad för export, kapitalbildning eller offentlig konsumtion. Med hänsyn till förekomsten av subventioner innebär det förstnämnda förfarandet dock inte säkert att avdragsposterna i den rensade index underskattas liksom det inte vore säkert att avdragsposterna överskattades enligt det senare förfarandet. En viktig fördel är vidare att det vid en korrigerig för endast indirekta skatter och subventioner direkt hänförliga till de färdiga konsumtionsvarorna är lättare att nå volymkonstans i beräkningarna, dvs. lättare att låta beräkningen avse samma varukvantiteter vid basidpunkten och jämförelsetidpunkten. Vidare ställer en sådan korrigerig förhållandevis små krav ur teknisk och administrativ synpunkt, något som också gör det lättare för var och en som utnyttjar indexen att förstå dess konstruktion och bedöma innebörden av beräkningarna. Vid en korrigerig för endast indirekta skatter i slutledet blir det också möjligt att beräkna ej endast en rensad

totalindex utan även rensade indextal för olika delposter i konsumentprisindex.

Det är å andra sidan klart, att en korrigering av konsumentprisindex för endast indirekta skatter i slutledet medför att den rensade indexen blir behäftad med en rad brister. För det första blir, såsom nämnts, kravet på kongruens mellan den privata konsumtionen och avdragstermerna för de indirekta skatterna ej tillgodosett. Detta leder till att sådana förändringar i den indirekta beskattningen, som innebär en förskjutning i denna från tidigare till senare led av produktions- och distributionskedjan för konsumtionsnyttigheter eller tvärtom, kommer att påverka den korrigerade index. För det andra måste man räkna med att det stundom kommer att uppkomma tveksamma gränsfall av indirekta skatter och subventioner, för vilka det blir svårt att avgöra huruvida de skall beaktas eller ej vid korrigeringen av konsumentprisindex. Uppstår sådana tveksamma gränsfall i större utsträckning riskerar indexens ställning i förtroendehänseende att härigenom rubbas.

Utredningen har beträffande beräkning av en index exklusive indirekta skatter och inklusive subventioner föreslagit

- 1) att korrigeringen skall omfatta de indirekta skatternas och subventionernas hela belopp och ej endast förändringarna i dessa,
- 2) att korrigeringen skall omfatta endast sådana indirekta skatter och subventioner, som är direkt knutna till färdiga nyttigheter för den privata konsumtionen,
- 3) att den på detta sätt korrigerade konsumentprisindex benämnas nettoprisindex,
- 4) att nettoprisindex beräknas en gång per kvartal, nämligen för månaderna mars, juni, september och december; för december i anslutning till såväl korttidsindex som långtidsindex,
- 5) att nettoprisindex beräknas med år 1949 som 100, varvid för åren 1950—1957 beräkningen av nettoprisindex må inskränkas till att endast avse december (långtidsindex),
- 6) att vid varje beräkningstillfälle redovisas vilka poster i konsumentprisindex, som blivit föremål för korrigering, samt att därutöver, i samband med publicering av nettoprisindex för december (långtidsindex), statistiskt material sammanställs och publiceras för belysning av omfattningen och utvecklingen av de olika slag av indirekta skatter och subventioner, vartill hänsyn tagits respektive icke tagits vid beräkningen av nettoprisindex. Publiceringen av detta material bör därvid ske med ändamålsenlig gruppering av de indirekta skatterna och subventionerna.

Slutligen må följande framhållas rörande egenskaperna hos den på föreslaget sätt rensade indexen. Vid exempelvis en höjning av indirekta skatter på färdiga konsumtionsvaror eller vid införandet av nya skatter av detta slag kommer denna index ej att påverkas under förutsättning dels att ifrågavarande skatteförändring övervälrats 100-procentigt, dels att inga sekundära verkningar av skatteförändringen förekommer. Såsom framhållits i kapitel III innebär detta dock icke att den rensade indexen vid en allmän pris-

stegring behöver stiga mindre än den orensade, inte ens om de indirekta skatterna samtidigt stiger. I en situation där det indirekta skattesystemet till stor del bygger på kvantitetsskattesatser — och detta är för närvarande fallet med det svenska systemet — verkar de indirekta skatterna stabiliserande på marknadspriserna så länge skattesatserna inte ändras. Det kan därför såsom framhållits mycket väl tänkas att den rensade indexen i en inflationsperiod kan komma att stiga snabbare än den orensade beroende på att priserna exklusive de indirekta skatteelementen stiger relativt mer än de totala marknadspriserna, vilket innebär att det relativa indirekta skattetrycket sjunker. Utredningen anser det angeläget att understryka detta, då det kan medföra att den rensade indexen, i den mån den kommer till utnyttjande i löneavtal etc., i vissa situationer icke kommer att få den stabiliserande verkan som det stundom förmodas.

Index med direkta skatter minus vissa sociala förmåner

Utredningen har även haft i uppdrag att utarbета förslag till beräkning av indextal med direkta skatter minus vissa sociala förmåner. Sådana indextal skulle komma att innefatta såväl indirekta som direkta skatter och skulle härigenom i likhet med indextal rensade från indirekta skatter komma att i viss mån bli oberoende av förskjutningar i beskattningen från direkta till indirekta skatter och vice versa.

I motsats till rena prisindextal av konsumentprisindex' typ har indexar med direkta skatter regelmässigt beräknats med anknytning av indexserierna till bestämda hushållstyper. I och för sig vore det tänkbart att beräkna en index med direkta skatter som ett genomsnitt för landets samtliga hushåll. Index tal med direkta skatter har emellertid främst intresse därigenom att de belyser i vilken grad förändringar i beskattningen och subventionssystemet påverkar olika slag av hushåll på skiljaktigt sätt.

Utredningen har beträffande indexar med direkta skatter minus vissa sociala förmåner föreslagit

1) att index tal med direkta skatter beräknas för nio olika hushållstyper, nämligen för hushåll bestående av ensamstående, äkta makar utan barn respektive äkta makar med två barn samt för var och en av dessa kategorier för tre olika inkomstlägen,

2) att index talen beräknas så att de visar vilken inkomständring före direkt skatt vart och ett av ifrågavarande hushåll behöver erhålla för att dess disponibla inkomst skall förändras proportionellt mot förändringen i den för hushållet gällande genomsnittliga prisnivån för konsumtionsnyttigheter,

3) att sådana index tal beräknas som kedjeindex tal med årslänkar, varvid varje hushållstyps inkomstläge under varje basår bestäms med ledning av bl. a. taxeringsstatistiken för att på så sätt komma att motsvara de aktuella inkomstlägena under basåren,

4) att varje hushållstyps budgetsammansättning till en början bestäms med hjälp av 1952 års levnadskostnadsundersökning och därefter, så snart

resultaten från 1958 års levnadskostnadsundersökning föreligger klara, med hjälp av denna,

5) att konsumentprisindex' prismaterial användes vid beräkningarna av indexerna med direkta skatter på så sätt att konsumentprisindex' representantvarupriser sammanväges med en för varje hushållstyp på levnadskostnadsundersökningarna grundad uppskattning av budgetsammansättningen,

6) att dessa indexar benämnas bruttoprisindexar,

7) att bruttoprisindexserierna beräknas med 1949 som 100 samt en gång per kvartal, nämligen för månaderna mars, juni, september och december, varvid för december såväl korttidsindex som långtidsindex beräknas; dock att för åren 1950—1957 beräkningen av bruttoprisindex må inskränkas till att avse endast december (långtidsindex).

Behovet av arbetskraft i samband med föreslagna beräkningar

De av utredningen föreslagna beräkningarna av kompletterande indexserier till konsumentprisindex förutsätter en förstärkning av socialstyrelsens anslag för indexberäkningarna. Utredningen utgår från att den erforderliga ökningen av biträdespersonal och höjningen av anslaget för omkostnader kommer att preciseras av socialstyrelsen i dess utlåtande över detta betänkande.

Med hänsyn till att de föreslagna indexserierna är av delvis komplicerat slag och förutsätter ingående analysarbete, föreslår utredningen att socialstyrelsens fjärde byrå därutöver förstärkes med kvalificerad personal i vad gäller indexberäkningarna. Om syftet med dessa icke skall äventyras, torde det vara nödvändigt, att det inom socialstyrelsen anställs en tjänsteman, som uteslutande kan ägna sig åt en fortlöpande analys av med indexberäkningarna förenade problem. Denne tjänsteman skulle då icke endast fortlöpande analysera t. ex. prisspridning, primärmaterialets kvalitet och tillförlitligheten hos de arbetsoperationer, som primärmaterialet genomgår inom socialstyrelsen, utan även taga upp principiella problem som av olika skäl ständigt aktualiseras inom indexarbetet. Detta torde vara desto nödvändigare, som de nuvarande och föreslagna indexberäkningarna innebär en betydande kvantitet av löpande arbetsuppgifter för den nuvarande personalen.

Med hänsyn till att den ifrågavarande tjänsten, för att uppnå sitt syfte, kräver att innehavaren besitter goda teoretiska kunskaper och därutöver viss praktisk erfarenhet, bör denne enligt utredningens mening ges tjänsteställning som förste aktuarie i Ae 23.

Särskilt yttrande av herr v. Hofsten

Mitt bidrag till den föreliggande utredningen ligger uteslutande på det tekniska planet. På grund av den ståndpunkt, som jag intog då socialstyrelsen begärde en utredning av frågan om beräkningen av en index med bortseende från vissa indirekta skatter m. m., anser jag mig nu likväl böra avge ett särskilt yttrande för att ytterligare något klargöra min uppfattning.

Utredningen har i överensstämmelse med sina direktiv utarbetat ett förslag till en indexserie icke innefattande indirekta skatter och subventioner. I den reservation, som åtföljer socialstyrelsens skrivelse i frågan (se s. 103), har jag angivit de skäl, som enligt min uppfattning talar mot utarbetandet av en särskild indexserie av nyss angivet slag. Utredningsresultatet bekräftar enligt min uppfattning att det skulle vara olämpligt med en dylik serie. En index, som inte kan bygga på en tillfredsställande teoretisk grund utan som måste utgå från en rent operationell definition, kommer alltid att verka godtycklig och följaktligen utsättas för kritik, som blir svår att bemöta.

Huvudmotiveringen till att i nuvarande situation söka åstadkomma en indexserie, utan indirekta skatter och subventioner, torde vara att söka däri, att den nuvarande anordningen med en indexserie, konsumentprisindex, som innefattar indirekta men icke direkta skatter, anses försvåra en ur ekonomiska synpunkter önskvärd förskjutning från direkt till indirekt beskattning. Det skulle gå lättare att förmå löntagare, folkpensionärer och andra att avstå från kompensation på grund av prisstegringar orsakade av indirekta skatter, om man har en indexserie, som inte påverkas av sådana skatter. För min del har jag svårt att tro, att konstruktionen hos en index kan spela någon större roll, när det gäller dylika kompensationskrav, särskilt som nuvarande konsumentprisindex kommer att finnas kvar.

Därtill kommer att en enligt utredningens förslag skatterensad index förmodligen kommer att avvika ännu mindre från konsumentprisindex än den rensade serie, som redovisas i socialstyrelsens ovan omtalade skrivelse. Med det av utredningen anlagda betraktelsesättet kan det ej komma i fråga att förfara på annat sätt än att från och med tidpunkten för indexseriens basperiod rensa bort hela skattebeloppet. Mot denna teoretiska grund har jag ingenting att invända. Det finns emellertid anledning framhålla, att en beräkning enligt utredningens metod kan komma att ge ett ganska annorlunda resultat än om man i enlighet med socialstyrelsens beräkning blott rensar för *förändringen* av de indirekta skatterna. Om skatterensningen sker på det senare sättet, varvid förutsätts att med förändring avses förändrade skattesatser, så kommer den skatterensade indexen — vid inträffad skattehöjning — att alltid ge ett lägre resultat än den orensade indexen. Rensningen innebär nämligen att man subtraherar en term i täljaren av den kvot varur indexen erhålls. Om man däremot rensar bort hela skatte-

beloppet, så kan — som utredningen påpekat — den skatterensade indexen mycket väl lämna ett högre resultat än den orensade serien, och detta även om de bortrensade skatterna stigit. Att detta icke är en teoretisk konstruktion framgår av följande schematiska exempel.

Antag att budgetens slutsumma vid bastidpunkten är 10 000 kr. Vid den aktuella tidpunkten kostar denna budget 15 000 kr., dvs. indexen är 150. I basbudgeten ingår 25 liter brännvin à 20 kr. per liter (skatt 18 kr.) dvs. 500 kr., och vid den aktuella tidpunkten har priset ökat till 25 kr. (skatt 23 kr.), dvs. 625 kr. En rensning för *förändringen* i den indirekta skatten ger en index av $\frac{15\,000 - 125}{10\,000} = 149$, ty i så fall minskas den större budge-

ten med 125 kr. Om man rensar bort *hela* den indirekta skatten, skall emellertid ursprungsbudgeten reduceras med $18 \times 25 = 450$ kr. och den högre budgeten med $23 \times 25 = 575$ kr. Indexen erhålls följaktligen ur kvoten $\frac{15\,000 - 575}{10\,000 - 450}$, som ger 151.

Det i sammanhanget väsentliga är att en rensning enligt utredningens förslag torde komma att ge en indexserie, som blott helt obetydligt avviker från konsumentprisindex. Detta gäller utvecklingen på litet längre sikt; just i en situation, då den indirekta beskattningen skärps och ingenting annat inträffar, kommer den rensade skatteserien alltid att vara oförändrad, även om utredningens metod väljs. Allteftersom tiden går blir emellertid av allt att döma skillnaden mellan konsumentprisindex och en enligt utredningens förslag uträknad index så obetydlig, att redan detta talar för att det är olämpligt att utarbeta nettoprisindex.

Erland v. Hofsten

BILAGA I

Stockholm den 5 mars 1958

Till

KONUNGEN (Civildepartementet)

I den konsumentprisindex, som månadsvis beräknas av socialstyrelsen, ingår varken direkta skatter eller sociala förmåner. Så var däremot fallet i fråga om vissa serier av den tidigare levnadskostnadsindexen. Indirekta skatter och subventioner, som omedelbart påverkat konsumentpriserna, har däremot alltid ingått i beräkningarna av såväl levnadskostnadsindex som konsumentprisindex. Ett av de skäl, som brukade åberopas för att de direkta skatterna med avdrag för vissa sociala förmåner inräknades bland levnadskostnaderna, var att man därigenom — vid en oförändrad total skattenivå — i viss mån gjorde indextalet oberoende av förskjutningar av skattetrycket från direkta till indirekta skatter eller tvärt om. Ett annat skäl var att en sådan index befanns lämpligast vid beräkningar av real-löneutvecklingen.

Den utformning, som konsumentprisindexen har fått, gör det icke möjligt att balansera en förskjutning mellan skatteformerna genom att återinföra de direkta skatterna som en fortlöpande post i indexkalkylen. Däremot har socialstyrelsen för avsikt att bland annat för lönestatistikens behov någon gång om året göra vissa approximativa kalkyler angående de direkta skatternas inverkan på prisindextalet för olika inkomstskikt och familjetyper. Först i och med slutförandet av den nu pågående levnadskostnadsundersökningen kan emellertid en säkrare grundval för dylika beräkningar erhållas.

Ett annat sätt att eliminera förändringar i sättet för skatteuttagningen vore att ur en ren prisindex av konsumentprisindexens karaktär avräkna inverkan av de indirekta skatterna. En sådan beräkning har tidigare för åren 1939—1947 gjorts av riksbanken såsom en parallellserie till bankens konsumtionsprisindex. Därvid gjordes både avdrag för indirekta skatter och tillägg för subventioner. Bortsett från den oklarhet, som uppstår om vad en vid en sådan beräkning rensad prisnotering skall anses betyda, möter vid ett försök till en dylik nettoberäkning många svårigheter, som bland annat sammanhänger med sättet för den indirekta skattens uttagande och subventionernas utformning. Även om en mera allmän omsättningsskatt skulle införas, blir det således beroende på skattens utformning, om man kan avräkna dess inverkan på detaljhandelspriserna. Om problemet begränsas till ett försök att — med utgångspunkt från en viss tidpunkt — erhålla ett ungefärligt mått på inverkan på prisnivån av förändringarna av vissa särskilt angivna indirekta skatter och nytillkomna sådana skatter och om man därvid bortser från sekundär inverkan på andra varuslag och tjänster, synes emellertid en framkomlig metod kunna utformas för en rensad indexserie.

I det nu löpande tvååriga löneavtalet på större delen av arbetsmarknaden har intagits en indexklausul, som visserligen efter november 1957 ej längre har någon formell inverkan på avtalsläget men som fortfarande föranleder ett ökat intresse för prisutvecklingen under avtalsperioden. Därjämte ingår i nu gällande bestämmelser om jordbruksprisernas reglering en liknande klausul, enligt vilken hänsyn skall tagas till inverkan på konsumentprisindex av en eventuell allmän omsättningsskatt eller ett därmed jämförligt system av punktskatter. Denna bestämmelse gäller till den 1 september 1959. Även ur mera allmänna synpunkter

finner socialstyrelsen det angeläget att vid sidan av en oförändrad konsumentprisindex beräkna en från vissa indirekta skatter rensad indexserie. Vid olika ekonomiska kalkyler torde det sålunda vara av intresse att tillgång finns till en sådan serie, även om den får en rätt konventionell karaktär. Serien kunde förslagsvis framräknas för andra månaden i varje kvartal. I den bifogade promemorian (bilaga 1) redogöres för de indirekta skatter, som i detta sammanhang synes vara av särskilt intresse.

Som ovan antytts är möjligheten att någorlunda exakt avräkna en indirekt skatt beroende av sättet för skattens uttagande. Vid beräkningen av ett nettopristal bör endast de indirekta skatter beaktas, vilkas storlek är knuten till priset i detaljhandeln eller vilkas inverkan på detaljhandelspriset med någon säkerhet kan följas. Vidare synes en retroaktiv beräkning böra begränsas till att avse förändringarna under en kortare tid, t. ex. sedan december 1955. I princip bör det ifrågasatta nettopristalet även beakta förändringar av utgående subventioner, men då sådana i regel är knutna till tidigare led än detaljhandeln, uppstår avsevärda svårigheter att få med denna form av statlig prispåverkan i detta sammanhang. Subventionerna berör i huvudsak livsmedel och bostäder, och möjligheten för socialstyrelsen att beakta dessa torde bli beroende av huruvida statens jordbruksnämnd och bostadsstyrelsen visar sig ha möjlighet att med tillfredsställande noggrannhet utföra erforderliga beräkningar. Hänsynstagandet bör liksom i fråga om de indirekta skatterna avse särskilt angivna subventionsformer och de förändringar av subventionsgraden, som företagits under den fastställda observationsperioden.

Med de inskränkningar, som nu anförts, kommer man fram till att priserna på följande representantvaror i konsumentprisindex skulle kunna bli föremål för en nettoberäkning på grund av ändrade indirekta skatter under åren 1956 och 1957:

läskedrycker	elström
spritdrycker	motorfordon
öl	bensin
tobak	biografbiljett
kol och koks	teaterbiljett
eldningsolja	grammofonartiklar

En beräkning, som endast tar hänsyn till de indirekta skatterna utförd i enlighet med de ovan angivna riktlinjerna, har för tiden december 1955—november 1957 givit följande resultat:

	Konsumentprisindex (1949 = 100)	Nettopristalet (1949 = 100)
1955: december (långtidsindex)	137 (136,86)	137 (136,86)
1956: februari	137 (137,43)	137 (137,43)
maj	139 (139,16)	139 (139,16)
augusti	140 (139,60)	140 (139,60)
november	141 (141,06)	140 (139,67)
1957: februari	144 (143,82)	142 (142,14)
maj	144 (144,06)	142 (142,38)
augusti	145 (145,22)	143 (142,82)
november	147 (147,26)	145 (144,78)

I anslutning till vad ovan anförts får socialstyrelsen hemställa att styrelsens uppdrag att beräkna konsumentprisindex måtte utvidgas till att jämväl avse en serie av prisindextal med borträknande av vissa indirekta skatter i huvudsak enligt den ovan angivna metoden. För den händelse införandet av en sådan indexserie anses böra föregås av ytterligare överväganden, får styrelsen föreslå att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en utredning av frågan.

Socialstyrelsen har samrått med indexnämnden i denna fråga. Protokoll från det sammanträde med nämnden, då ärendet behandlades, närslutes (bilaga 2).

I detta ärendes handläggning har deltagit generaldirektören Bexelius, generaldirektörens ställföreträdare, byråchefen Rosén, byråchefen v. Hofsten, föredragande, byråchefen Ryman samt tf byråchefen Berglund.

Utdrag ur styrelsens protokoll, innehållande särskilda yttranden av byråchefen v. Hofsten samt tf. byråchefen Berglund bifogas.

Underdånigst
För generaldirektören

GÖTA ROSEN

Erland v. Hofsten

Utdrag ur protokoll, hållet hos Kungl. Socialstyrelsen den 5 mars 1958

Då socialstyrelsen finner önskvärt att vid sidan av konsumentprisindex en indexserie med borträknande av vissa indirekta skatter måtte utarbetas, föredrages detta ärende och beslutas underdånig skrivelse av det innehåll registraturet utvisar.

Vid ärendets föredragning avges särskilda yttranden av byråchefen v. Hofsten samt tf. byråchefen Berglund.

Byråchefen v. Hofsten anför:

»Enligt min mening saknas det fog för socialstyrelsen att nu ingå till Kungl. Maj:t med en framställning om utarbetande vid sidan av konsumentprisindex av en särskild prisindexserie, icke innefattande vissa indirekta skatter. Följande skäl ligger till grund för denna min uppfattning.

Före tillkomsten av den nuvarande indexserien, konsumentprisindex, förelåg flera skilda indexserier. Sålunda uträknades levnadskostnadsindex såväl med juli 1914 som år 1935 som basperiod, varjämte båda serierna räknades såväl med som utan direkta skatter och sociala förmåner. Därjämte förelåg pristalet och pensionspristalet samt socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex, således i allt sju olika prisindexserier avseende prisutvecklingen i konsumentledet. Detta skapade en påtaglig förvirring, och socialstyrelsen hade ständigt kännning av olägenheterna härav.

I 1952 års indexkommittés betänkande (SOU 1953: 23) framlades ett förslag att koncentrera indexarbetet till en enda serie, konsumentprisindex, med 1949 som basår. Kommittén uttalade i detta sammanhang, att 'förefintligheten av ett flertal indexserier, som alla har det gemensamt att de utgår från detaljpriserna, bidrager till att öka oklarheten i fråga om seriernas tolkning och användning. Kommitténs strävan vid fullgörandet av utredningsuppdraget har därför varit att söka nå fram till en enda index, som uppfyller rimliga anspråk på tillämplighet i olika sammanhang'.

Vid sidan av konsumentprisindex föreligger numera endast pensionspristalet, men detta innebär ingen olägenhet, enär denna serie endast är en omräkning av konsumentprisindex till en annan basperiod och dessutom har en speciell användning och endast tilldrar sig begränsad uppmärksamhet. Därjämte har vid särskilda tillfällen och på särskild förfrågan redovisats fortskrivningar av vissa av de äldre serierna, varvid den nya konsumentprisindexen utnyttjats för ändamålet.

Den största vinsten med omläggningen av indexberäkningarna får nog sägas vara, att det numera i stort sett endast finns en prisindexserie i detaljhandelsledet med noga fastställt syfte och beräkningssätt. Därest man nu skulle börja att vid sidan av konsumentprisindex uträkna en särskild indexserie utan vissa indirekta skatter, skulle man åter befinna sig i en sådan situation, som 1952 års indexkommitté lyckades råda bot för. Redan av detta skäl bör man undvika att beräkna en annan indexserie vid sidan av konsumentprisindex.

Huvudskälet mot att lägga upp en från vissa indirekta skatter rensad indexserie är emellertid ett annat, nämligen att beräkningen av en sådan index alltid måste bli behäftad med stor godtycklighet samt att det är svårt att klargöra vad man egentligen mäter med en sådan index.

Bland fordringarna på en index nämner 1952 års indexkommitté först och främst att 'definitionen skall vara sådan, att så litet spelrum som möjligt lämnas åt skönsmässiga avgöranden'. En indexserie utan vissa indirekta skatter bryter på ett mycket påtagligt sätt mot denna fordran.

Hur godtycklig beräkningen av en indexserie utan vissa indirekta skatter måste bli, inses redan av ordet 'vissa'. Beräkningen måste i praktiken begränsas till att man medräknar effekten av sådana indirekta skatter, vilka pålagts i konsumentledet eller vilkas inverkan i konsumentledet lätt kan uträknas, medan däremot effekten av tullar och andra införselavgifter samt investeringsavgifter, subventioner m. m. alltså skulle påverka även den rensade serien. Gränsdragningen blir sålunda den, att man räknar bort effekten av de indirekta skatter, som erhållit en sådan utformning att det förefaller lätt att räkna ut deras inverkan.

Godtyckligheten i beräkningen framstår med särskild styrka, därest man även skall ta hänsyn till förändringar i utgående subventioner. Om så är fallet, kunde man i själva verket lika väl räkna bort även tullar m. m.; godtyckligheten blir härigenom knappast större.

Härtill kommer att beräkningen inte skulle avse inverkan av de utvalda indirekta skatterna och subventionerna i deras helhet utan endast av de från en viss tidpunkt inträffade *förändringarna* samt de från samma tidpunkt tillkomna skatterna och subventionerna. Detta kommer ytterligare att försvåra varje försök att ge en definition på vad indexserien skall anses mäta.

Den nuvarande konsumentprisindexserien bygger på den grundläggande principen, att indexen skall visa hur mycket mera eller mindre pengar, som konsumenten behöver för att kunna upprätthålla en i förhållande till någon tidigare tidpunkt oförändrad levnadsnivå; indexen är med andra ord en s. k. kompensationsindex. Eftersom indexen inte innefattar direkta skatter, hänför sig resonemanget till nettotinkomsten efter skatt; detta är en fördel, eftersom de direkta skatterna är så olika för skilda inkomstlägen.

Den nyss angivna grundläggande definitionen är visserligen inte tillräcklig i alla situationer, men den ger i alla fall en förhållandevis säker grund att stå på. När det gäller en från vissa delar av vissa indirekta skatter rensad indexserie, förefaller det däremot ogörligt att åstadkomma någon likartad principiell definition. Det blir överhuvudtaget svårt att skapa grundläggande definitioner, när man inte bygger på priser, som konsumenterna faktiskt får betala utan på hypotetiska priser. Av detta skäl kan det för övrigt inte gärna komma i fråga att i namnet för en eventuell parallellserie begagna ordet 'konsumentpris'.

De här ovan riktade invändningarna mot att vid sidan om konsumentprisindex lägga upp en särskild indexserie utesluter givetvis inte att man uträknar och offentliggör beräkningar av effekten på konsumentprisindex av förändringar i den indirekta beskattningen vid något visst tillfälle eller under någon avgränsad period. På grund av bestämmelserna i 1957 års tvååriga löneavtal har socialstyrelsen varit inställd på att, därest behov yppade sig, tillhandahålla dylika beräkningar åt arbetsmarknadens parter. I samband med riksdagsbeslutet i februari i

är om nya indirekta skatter på ett antal varuslag utförde styrelsen omedelbart vissa beräkningar av effekten av dessa nya skatter på konsumentprisindex, och dessa beräkningar har offentliggjorts i pressen.

Det är emellertid helt skilda saker att utföra dylika engångsberäkningar vid särskilda tillfällen och att lägga upp en kontinuerlig indexserie. En beräkning, utförd vid ett särskilt tillfälle, behöver inte göra anspråk på eller ge intryck av noggrannhet, och den tilldrar sig inte alls samma uppmärksamhet som en regelbunden indexserie. Om en regelbunden, från vissa indirekta skatter rensad indexserie upplägges, så dröjer det inte länge, förrän olika slags avtal kommer att vara knutna till den, och när det gäller tolkningen av dylika avtal, undgår man inte att stora krav kommer att ställas på att indexserien är klart definierad och på att precisionen hos beräkningarna är stor. Då ringa utsikt föreligger att sådana krav skall kunna uppfyllas, synes risken vara stor att den ifrågasatta indexseriens brister kommer att rubba förtroendet även för konsumentprisindexen. Det måste också beaktas, att man såvitt bekant inte beräknar och publicerar några från indirekta skatter rensade indexserier i andra länder, ehuru indirekta skatter på många håll i utlandet spelar en stor roll i beskattningssystemen.

Beräkningar vid enstaka tillfällen av inverkan av eventuella förändringar i den indirekta beskattningen på konsumentprisindex kan utföras utan att socialstyrelsen härför erhåller något särskilt medgivande av Kungl. Maj:t.

På grund av vad som här ovan anförts har jag kommit till den slutsatsen, att socialstyrelsen inte bort rikta någon framställning till Kungl. Maj:t om utarbetande av en parallellindex till konsumentprisindex. Jag kan ej heller finna att det föreligger några skäl att i nuvarande läge företa någon särskild utredning i frågan.»

Tf. byråchefen Berglund å sin sida anför:

»Med hänsyn till vanskligheten att göra den ofrånkomliga gränsdragningen mellan skatter som skall och icke skall avräknas vid upprättandet av en från vissa indirekta skatter rensad indexserie samt till svårigheten att ge en principiell definition på en sådan index anser jag, att socialstyrelsen i sin framställning till Kungl. Maj:t borde ha begränsat sig till att föreslå, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en förutsättningslös utredning av frågan. Vid en sådan utredning borde även upptagas till prövning huruvida föreliggande behov av från indirekta skatter rensade indextal kunde tillgodoses utan att en regelbundet återkommande indexserie upprättas.»

Ur protokollet:

Carl Öberg

PM

angående konsumentprisindex och vissa indirekta skatter

På det internationella planet synes frågan om de indirekta skatternas inverkan på respektive serier av prisindextal icke ha varit föremål för någon nämnvärd diskussion. I nästan alla länder synes man vara angelägen om att blott ha en enda indexserie för konsumentpriser, och denna serie torde överallt innefatta indirekta skatter. Skälet härför torde närmast vara att man menar, att en prisindexserie av detta slag måste bygga på de priser, som allmänheten faktiskt får betala. I Montreal-resolutionen från år 1946 heter det för övrigt på ett ställe, att »prices charged for stale, damaged, shop-soiled or otherwise imperfect goods should be ignored, but otherwise the index should be based on prices actually charged for cash sales» (paragraf 9 (1)). Därtill kommer de praktiska svårigheterna att beräkna vad priserna på olika förnödenheter skulle bli utan indirekta skatter; dessa svårigheter är i åtskilliga fall så framträdande, att en indexserie utan indirekta skatter i allmänhet torde ha ansetts omöjlig att åstadkomma.

För Sveriges del har emellertid en sådan indexserie under en följd av år beräknats, nämligen av riksbanken. Vid sidan om huvudserien av konsumtionsprisindex beräknades nämligen, innan denna indexserie övertogs av socialstyrelsen, en alternativ serie med avdrag för indirekta skatter och med tillägg för subventioner. Resultaten föreligger publicerade bland annat i Riksbankens årsbok. Några upplysningar om tillvägagångssättet föreligger dock inte i denna publikation men torde kunna erhållas på annan väg.

Nedanstående tablå belyser utvecklingen enligt de båda serierna av riksbankens konsumtionsprisindex under åren 1939—1947. Skillnaden beror så vitt man kan förstå nästan helt på den allmänna omsättningsskatten. År 1947 låg talet för den rensade serien endast 4,7 % lägre än huvudserien, dvs. skillnaden var mindre än omsättningsskatten, som ju var 5 %. Den utgick ju dock inte på alla varor, bl. a. inte på bostad.

Dec. år	Generalindex	Rensad index
	aug. 1939 = 100	
1939	105,8	104,3
1940	122,7	120,9
1941	138,3	132,8
1942	149,1	141,6
1943	148,5	140,7
1944	148,4	139,8
1945	147,8	138,7
1946	152,8	142,4
1947	154,2	146,9

Vidare förtjänar i detta sammanhang följande uttalande av 1942 års indexkommitté (SOU 1943: 8) att återges:

Det är dock tydligt att det icke finns något bestämt samband mellan skatterna och »priset på samhällets prestationer» eller kostnaderna för upprätthållande på oförändrad nivå av den del av levnadsstandarden, som beror av dessa samhällsprestationer. Detta förhållande har föranlett yrkanden, att man skulle låta index

mäta enbart utvecklingen av kostnaderna för den privata konsumtionen, d. v. s. helt utesluta skatterna ur beräkningarna. Ett sådant förfaringsätt möter i fråga om de direkta skatterna inga praktiska svårigheter men ställer sig desto svårare, när det gäller de indirekta. Att ur priset på varor och tjänster urskilja, huru mycket som är skatt, kan endast i begränsad utsträckning göras. Exempelvis är det icke möjligt att fullständigt utrensa tullarnas inverkan eller effekten av de affärsdrivande verkens över- eller underskott. Ungefärliga analyser, i och för sig av stort värde, torde kunna göras men icke beräkningar, på vilka ett indextal kan grundas. Även om detta vore praktiskt utförbart, skulle en sålunda från skatter av alla slag rensad index onekligen erhålla en ganska verklighetsfrämmande karaktär. De indirekta skatterna ingå ju som en integrerande del i de på marknaden existerande priserna, vilkas genomsnittliga förändringar det är index' prisstatistiska uppgift att mäta.

I den nu aktuella situationen gäller det först och främst att avgöra vad som skall anses vara en indirekt skatt, vilka varor som problemet sålunda gäller samt hur man för dessa varor skall kunna räkna ut ett pris utan skatt.

Man torde kunna säga att en indirekt skatt i stort sett är en sådan från statens sida verkställd prispåлага, som alltså icke är motiverad av framställnings- och distributionskostnader. Såsom indirekt skatt synes det icke rimligt att räkna sådana former av skatter eller avgifter, som svarar mot en direkt motprestation av det allmänna (t. ex. radio- och TV-licenser etc.). På motsvarande sätt kan överskott respektive underskott på statens affärsdrivande verksamhet betraktas som ett slags indirekt beskattning respektive subvention. Av tekniska skäl är det emellertid uteslutet att ta hänsyn till dylika överskott och underskott; varje beräkning av hur mycket lägre respektive högre priserna skulle bli dem förutom måste i varje fall bli mycket godtycklig. Av liknande beräkningstekniska skäl kan det ej heller gärna komma i fråga att räkna ut effekten av sådana faktorer som tullar och införselavgifter eller av investeringsavgifter.

Med den ovan angivna avgränsningen skulle följande slag av indirekta skatter återstå:

1. *Varuskatter*, som erläggs av producent och utgår med viss procentuell andel av producentens pris vid försäljning i större poster till återförsäljare, dvs. grossistpriset. Denna skatt avser socker, choklad och konfektyrer, vissa kemiska preparat, vidare tandkräm, skönhetsmedel etc.
2. *Pälsvaruskatt*, som upptages hos dem som bereder pälsverken och utgår med olika belopp per skinn för skilda slag av pälsverk. Skattesatsernas storlek har bestämts i syfte att motsvara ett belopp av 15 till 20 procent av de beredda pälsverkens värde.
3. *Försäljningsskatt*, som erläggs av tillverkare eller annan säljare, avser guldsmedsvor, äkta mattor och grammofonartiklar.
4. *Kaffeskatt*, som erläggs av importör; den upptages av tullverket.
5. *Skatt å motorbränsle* utgår i två former, nämligen dels som bensin- och brännoljeskatt och dels såsom energiskatt (se nedan).
6. *Fordonsskatt* utgår med ett årligt belopp, som erläggs av bilägaren; därjämte erläggs en särskild omsättningsskatt vid köp av nya motorfordon.
7. *Omsättnings- och utskänkningsskatt* å spritdrycker och vin, som erläggs av detaljhandelsbolaget respektive av den å vilken rätt till utskänkning överlåtits.
8. *Tobaksskatt*, som erläggs genom tobaksmonopolet.
9. *Skatt å maltdrycker* erläggs av tillverkaren.
10. *Skatt å läskedrycker* erläggs av tillverkaren.
11. *Allmän energiskatt*, som avser kol, koks, eldningsolja, bensin och elström, erläggs av säljaren.

12. *Nöjesskatt*, revyer och liknande, biografer, idrottstävlingar, danstillställningar, cirkus, föreläsningar av människor, djur och föremål samt marknads- och tivolinöjen. Den erläggs av anordnaren av dylika tillställningar.
13. *Skatt å spelkort*, erläggs av tillverkaren eller importören.
14. *Skatt å försäld lottsedel*, erläggs av lotterianordnaren.

I den mån dessa skatter berör representantvaror i konsumentprisindex redovisas i det följande skatternas omfattning m. m. Den nuvarande skatten anges och, om ändring skett den 1 januari 1956 eller senare, jämväl tidigare utgående skatt.

1. *Chokladkaka, karameller, tabletter*. Skatten utgår med 65 % av beskattningsvärdet (grossistpriset).
Socker. Skatten utgår med 20 öre per kg. Före den 5 februari ingen skatt.
Tandkräm. Skatten är 25 % av beskattningsvärdet.
2. *Dampäls, fårskinn*. Skatten för fårskinn utgår med 3 kr för varje berett skinn.
3. *Radiogrammofon*. Skatt erläggs för grammofonverk med 20 % av beskattningsvärdet (konsumentpriset) för verket.
Grammofonskivor. Skatten utgör 1 kr per skiva om speltiden på vardera sidan icke överstiger 8 minuter, eljest 3 kr.
4. *Kaffe*. Skatt erläggs av importör med 35 öre för kg orostat och med 45 öre för rostat.
5. *Bensin*, se punkt 11.
6. *Fordonsskatt och nyinköp av motorfordon*.
 - a) Fordonsskatten är årlig och erläggs med för personbilar grundavgift 110 kr + 28 kr för varje påbörjat tal av 110 kg av tjänstevikten minskad med 900 kg samt för lätta motorcyklar 30 kr och för tunga 40 kr.
 - b) Omsättningsskatt erläggs vid köp av nya motorfordon. Skatten utgår för bilar med ett belopp i kronor som motsvarar 90 % av tjänstevikten i kilogram (före 1 dec. 1956: 75 %) och för motorcyklar med 180 kr om tjänstevikten icke överstiger 75 kg; med 240 kr om denna är 75 men ej 160 kg och eljest med 360 kr (före 1 dec. 1956: resp. 150, 200 och 300 kr).
7. *Spritdrycker och vin*. Skatten på spritdrycker utgår dels med en med alkoholstyrkan variabel grundavgift, vars storlek under olika perioder framgår av nedanstående sammanställning, och dels med 50 % av utminuteringspriset.

Volymprocent alkohol	Grundavgift, kr.		
	—4 nov. 1956	5 nov. 1956— —11 febr. 1958	12 febr. 1958—
Över 40	8,00	10,00	11,60
Lägst 35 och högst 40	7,00	9,00	10,40
Lägst 30 men under 35	6,00	7,50	8,50
Under 30	6,00	7,50	8,00

För starkvin (> 14 %) är skatten: grundavgift 2 kr + 37 % av utminuteringspriset (före den 12 febr. 1958 25 %).

För lättvin är skatten: 36 % av utminuteringspriset (före 12 febr. 1958 33 %).

8. *Tobak*. Skatten utgår dels med viss procent på priskurantpriset och dels med en styckeskatt (cigararer, cigarrcigarretter och cigarretter) resp. kiloskatt (rök- och tuggtobak samt snus). Skatten utgick före den 1 juli 1957 med följande belopp:

	Svensk vara		Importvara	
	%	per st (kg) öre (kr)	%	per st (kg) öre (kr)
Cigarrer				
grupp I t. o. m. 5,0 g	35	4,3	35	12,4
» II över 5,0 g	35	5,6	35	15,6
Cigarrcigarretter				
grupp I t. o. m. 1,7 g	35	4,0	35	6,6
» II över 1,7 g	35	6,0	35	9,5
Cigarretter				
grupp I t. o. m. 0,75 g	40	2,5	40	3,5
» II över 0,75 g	40	4,3	40	5,65
Röktobak	40	24,60	40	31: —
Tuggtobak	40	3,70	40	7: —
Snus	40	3,80	40	5: —

Fr. o. m. den 1 juli 1957 ändrades styckeskatten för cigarretter till
 för grupp I svensk vara 2,74 öre, importvara 3,74 öre
 » » II » » 4,78 » » 6,13 »

Fr. o. m. 1 april 1958 torde vissa höjningar av cigarrettbekattningen tillkomma.

9. *Pilsner (klass II)*. Tillverkaren erlägger 42 öre per liter.
- Starköl (klass III)*. Tillverkaren erlägger 135 öre per liter.
10. *Sockerdricka*. Tillverkaren erlägger 21 öre per liter.
 Höjning av skatterna under punkterna 9 och 10 har nyligen föreslagits. Även på lagrat lättöl, som icke för närvarande ingår bland konsumentprisindexens representantvaror, har viss beskattning föreslagits.
11. Allmän energiskatt infördes fr. o. m. 1 juli 1957; för elström dock fr. o. m. 20 juni 1957.
Kol: 12 kr per ton eller 90 öre per hl.
Koks: 14 kr per ton eller 70 öre per hl.
Eldningsolja I: 25 kr per m³.
Elström: 5 % av kraftens beskattningsvärde = summan av de avgifter, som förbrukaren har att erlägga för den förbrukade kraften. I beskattningsvärdet ingår icke skatt.
Bensin. Denna skatt utgår med 9 öre per liter fr. o. m. 12 febr. 1958. För tiden 1 juli 1957—11 febr. 1958 var skatten 4 öre. Härtill kommer den »ordinarie» bensinskatten, som utgör 32 öre.
 För elström har skattehöjning föreslagits.
12. *Biografbiljett*. 38 % av bruttopriset. Före den 1 juli 1957: 30 % om biljettpriset icke överstiger en krona, eljest 30 % av en krona + 45 % av återstoden av biljettpriset. Biljettpriset, varå skatten beräknas, skall inkludera skatter.
Teaterbiljett (som ej är hänförlig till revy etc.). Ingen skatt. Före den 1 juli 1957 15 % på biljettpriset inräknat skatten.
Biljett till idrottslävling. 15 % på biljettpriset inräknat skatten.
Dansbiljett. 15 % på biljettpriset inberäknat skatten. Före 1 juli 1957 15 % utan samband med utskänkning, högre i sådant samband (ej relevant för representantvaran).

De ovan angivna skatterna uttas i olika led i distributionskedjan. I den mån skatten erläggs av producenten, uppstår genast svårigheter att beräkna dess storlek i konsumentledet, vilket är nödvändigt, om man skall kunna räkna en index utan skatten in fråga. Svårigheterna är särskilt stora, om skatten är en procentskatt,

t. ex. vissa varuskatter. Uttages skatten i form av ett visst belopp per varuenhet, blir saken enklare. Man tvingas dock bortse från de handelsmarginaler, som påläggs även den i priset ingående skatteandelen — en i och för sig avsevärd approximation.

Vidare kan i detta sammanhang påpekas, att det under alla förhållanden är omöjligt att räkna bort den *sekundära* verkan, som i många fall uppkommer till följd av en indirekt skatt. Som exempel kan nämnas bensinprisets inverkan på transportkostnaderna, energiskattens inverkan på gaspriset, sockerprisets inverkan på priserna på bageriprodukter, marmelader etc.

Protokoll fört vid indexnämndens sammanträde onsdagen den 26 februari 1958, kl. 10
i socialstyrelsens sessionsrum

Närvarande:

Ledamöterna:

E. Bexelius, ordförande

E. L. Fastbom

N. Holgerson

S. Holmström

B. P. Kaiser

N. Kellgren

W.-M. Lundberg

O. Moback

A. Nilstein

I. Ohlsson

Suppleanten:

A. L. Lyberg

Föredragande:

E. v. Hofsten

Dessutom deltog följande personer i sammanträdet:

Från statistiska centralbyråns utredningsinstitut:

tf. byrådirektören K. Ziverts

Från socialstyrelsen:

byråchef L. Björk

förste aktuarie C. Öberg

förste aktuarie L. Jonsson

förste aktuarie R. v. Euler

aktuarie E. Olsson

samt undertecknad, sekreterare.

§ 11.

Socialstyrelsens förslag om beräkning av en prisindex med bortseende från vissa indirekta skatter m. m.

Herr Ordföranden framhöll inledningsvis, att det vid nämndens förra sammanträde den 13 februari 1958 hade diskuterats ett förslag om att socialstyrelsen skulle avläta en skrivelse till Kungl. Maj:t med förslag angående beräkning av en index rensad från vissa indirekta skatter. En promemoria i frågan hade i förväg tillställts nämndens ledamöter. Dessa var då ej beredda att ta ståndpunkt till problemet. I diskussionen framfördes en del kritiska synpunkter. Socialstyrelsens fjärde byrå hade nu utarbetat ett utkast till skrivelse till Kungl. Maj:t, vartill fogats ett särskilt yttrande från byråchef v. Hofsten. Dessa handlingar hade fogats vid kallelsen till detta sammanträde.

Herr v. Hofsten framhöll att anledningen till hans reservation delvis var att han ansåg att det endast förvirrar begreppen med mer än en indexserie beräknad med utgångspunkt från detaljhandelspriserna, vilket överensstämmer med den ståndpunkt, som intogs av 1952 års indexkommitté. Huvudskälet till hans reservation var dock att man bara kan räkna bort vissa indirekta skatter och att det endast kan fastställas tämligen godtyckligt, vilka skatter som skall räknas bort. I en given situation är en överslagsberäkning lätt att utföra, men även den blir behäftad med grova approximationer. Det är emellertid lättare att omge en sådan överslagsberäkning med reservationer. Situationen blir helt annorlunda, om man publicerar en regelbunden serie, eftersom den kommer att bygga på helt fiktiva priser.

Herr Fastbom anförde såsom sin mening att nämnden för närvarande såsom en riktpunkt och ett teoretiskt ideal för sitt arbete har beräknandet av en kompensationsindex. Det ligger nära till hands att fråga sig, om man kan göra en likartad principiell anknytning av en index rensad från indirekta skatter till något teoretiskt begrepp. *Herr Fastbom* angav — i exemplifierande syfte och utan att själv ta ställning till frågan om problemställningarnas rimlighet — fyra olika alternativ för vad en sådan index skulle kunna anses mäta:

1. En konsumtionsprisindex rensad från indirekta skatter kan uppfattas som ett mått på produktionskostnaden för konsumtionsvaror.

2. Den rensade indexen kan tänkas avsedd att ge ett svar på frågan: vilken skulle prisutvecklingen ha varit om de indirekta skatterna ej funnits? (alternativt: ej ändrats?)

3. 1957 års avtal mellan Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen anknöts till en icke närmare definierad konsumtionsprisindex rensad från inverkan av allmän omsättningsskatt eller därmed jämförbart system av punkt-skatter.

4. Det kan hävdas att de indirekta skatterna inte utgör betalning för de varor de är knutna till, utan för andra tjänster, som genom det offentligas försorg kommer konsumenterna till godo. Dessa tjänster ingår icke i indexen, och de indirekta skatterna bör därför icke heller ingå eller i varje fall bör en serie utan dem konstrueras parallellt med den vanliga serien.

Om arbetsmarknadsparterna önskar en index enligt alternativ 3 och själva definierar grunderna för en dylik index, behöver varken socialstyrelsen eller indexnämnden befatta sig med frågan om indexens innebörd.

Om man däremot söker genomföra en anknytning till några av de synpunkter, som redovisats under de övriga tre punkterna, uppstår många såväl teoretiska som praktiska problem. Ett av dessa gäller frågan om hur de indirekta skatterna övervältras på konsumenterna. Socialstyrelsen synes i sitt förslag ha utgått från att man approximativt kan räkna med en 100-procentig övervältring, när det gäller de indirekta skatter, som ligger i detaljhandelsledet eller konsumtionsvaruindustrin, men styrelsen har resignerat inför omöjligheten att avgöra incidensen i de fall, där det är fråga om indirekta skatter i tidigare produktionsled. Det måste betraktas som mycket godtyckligt att en indirekt skatt, som har formen av en allmän omsättningsskatt i detaljhandelsledet, skulle rensas bort ur indexen, medan exempelvis en råvaruskatt inte skulle bortrensas.

En tanke har framkastats att man i stället skulle genomföra rensningen i form av en »klumpmetod», så att man från den totala privata konsumtionen skulle dra av det offentliga totala inkomster i indirekta skatter och lägga till dess totala utgifter för subventioner. Man slipper i så fall ifrån den godtycklighet, som alltid måste uppstå, då endast vissa indirekta skatter bortrensas. Å andra sidan innebär »klumpmetoden» att man helt bortser från de problem, som är förknippade med att incidensen är olika för olika indirekta skatter. Speciellt svårbe-
mästrat ter sig detta problem, då det gäller frågan om på vilket sätt de indirekta

skatter, som åvilar investeringarna, övervältras på konsumenterna. Det är vidare uppenbart att tullarnas incidens inte åskådliggöres av tullinkomsternas storlek. Vid valet mellan olika metoder att rensa bort indirekta skatter hade dock herr Fastbom vissa sympatier för »klumpmetoden».

Herr Fastbom sade vidare att han var medveten om att det föreligger ett stort behov av en dylik indexserie. Om arbetsmarknadsparterna är beredda att anknyta till en index över konsumtionspriser exklusive indirekta skatter, så skulle finanspolitiken kunna bedrivas på ett rationellare sätt. Med hänsyn till frågans stora betydelse ansåg herr Fastbom att den borde bli föremål för vidare utredning. Möjligheterna att ge en sådan rensad index en teoretisk förankring borde härvid visserligen beaktas. Herr Fastbom ansåg det dock vara ytterst tveklaktigt, om man på ett acceptabelt sätt skulle kunna genomföra en sådan anknytning. Han var emellertid samtidigt av den uppfattningen att indexnämnden såsom expertorgan icke kunde sanktionera en konventionell beräkningsmetod utan sådan teoretisk förankring. Trots reservationer vid publiceringen skulle nämligen den missuppfattningen lätt kunna uppstå att indexnämnden borgade för att serien i någon rimlig mening utgjorde en konsumentprisindex rensad från »verkningarna» av de indirekta skatterna. Herr Fastbom ansåg därför att socialstyrelsen och indexnämndens initiativ borde inskränka sig till ett påpekande av frågans betydelse och ett hemställande att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om särskild utredning.

Herr Ordföranden anförde att en indexserie utan indirekta skatter ej exakt behöver visa hur de indirekta skatterna verkar. Man finge vid publiceringen erkänna de brister serien är behäftad med. Det är trots bristerna i beräkningarna värdefullt att ha en serie, som i möjligaste mån belyser hur prissituationen skulle vara, om vissa typiska skatter i sista ledet inte funnes. Arbetsmarknadsparterna har själva att avgöra, om de vill använda sig av serien.

En möjlighet vore att kvartalsvis beräkna både en index med direkta och indirekta skatter samt en index utan direkta och indirekta skatter samt anknyta dessa indexserier till familjer med olika inkomstlägen. Erforderligt material för sådana beräkningar kommer att erhållas genom den pågående levnadskostnadsundersökningen.

Herr Ingvar Ohlsson framhöll, att det på sista tiden i flera sammanhang dokumenterats ett behov av en indexserie utan indirekta skatter och med tillägg för subventioner. Både i konjunkturinstitutets senaste rapport och i den senaste nationalbudgeten redovisades sålunda vid tolkningen av den ekonomiska utvecklingen frågeställningar, som markerade behovet av en sådan indexserie. Även i riksdagsdebatten hade denna fråga berörts. Vidare hade ju reglerna för prissättning på jordbruksprodukter och senaste avtal på arbetsmarknaden vissa klausuler, som tydde på behov av en indexserie rensad från vissa indirekta skatter. Det fanns sålunda starka motiv att som en statistisk service presentera en dylik indexserie.

De teoretiska och tekniska problemen är givetvis — liksom vid beräkning av konsumentprisindex — stora, och man kommer naturligtvis aldrig så långt, att man kan säga, att en indexserie, som anger prisutvecklingen med avdrag för indirekta skatter, är ur någon teoretisk synpunkt 100-procentigt riktig. Även herr Ohlsson sade sig ha vissa sympatier för »klumpmetoden». Användningen av en sådan metod kunde ses i direkt anslutning till nationalräkenskapernas värderingsproblem, som lett till beräkningar av vissa storheter både »at market price» och »at factor cost», vilkas skillnad just är »indirekta skatter minus subventioner». Dessutom skulle användningen av klumpmetoden naturligt kunna inpassas i en önskvärd beräkning av tre serier: den ordinarie grundläggande konsumentprisindex, en index där man dessutom inkluderade direkta skatter för olika al-

ternativa inkomstlägen, och en index utan såväl direkta som indirekta skatter men med tillägg för subventioner.

Herr Holmström kunde inte inse, att det vore förenat med någon risk eller olägenhet att beräkna en index rensad från inverkan av indirekta skatter, även om det inte är möjligt att justera för de sekundära verkningarna. De förändringar, som inträtt genom varubeskattningen, är så stora, att det i skilda sammanhang kommer att bli nödvändigt att ungefärligt känna till, hur konsumentprisindexen skulle ha blivit, varubeskattningen förutan. Det gäller en upplysning, en service, som bör lämnas med den tillförlitlighet, som med rimliga medel kan åstadkommas. Det finns inga beräkningar inom det social-ekonomiska området, som är teoretiskt invändningsfria — inte ens konsumentprisindex. Arbetsmarknadsparterna liksom andra som kan komma att använda sig av en indexserie utan indirekta skatter har emellertid experter till sitt förfogande som kan tolka innebörden i en dylik serie. Vilket utgångsläge man väljer för serien är likgiltigt, men en lämplig tidpunkt är när de indirekta skatterna infördes.

Herr v. Hofsten sade som svar på en fråga av ordföranden om möjligheten att omräkna indexserier för vissa familjetyper att man helst bör vänta tills man får åtminstone preliminära beräkningar angående familjetyper och inkomster från levnadskostnadsundersökningen. Tills vidare kan man dock givetvis göra schematiska beräkningar för familjetyper och inkomstlägen. Prissidan inger inga större bekymmer, då det där i stort sett finns tillräckligt med uppgifter.

Herr Kellgren sade sig inte kunna finna att fackföreningsrörelsen har något som helst behov av en indexserie utan indirekta skatter och undrade hur denna fråga hade kommit upp. Fackföreningsrörelsen hade enligt hans förmenande endast intresse av en konsumentprisindex, som man vet hur den är beräknad. Indexberäkningarna skall vara fasta och ange vad det är man mäter, sedan får tillfälliga beräkningar göras vid behov. En årlig beräkning enligt indexkommitténs direktiv av en index med direkta skatter och sociala förmåner är det som eventuellt skulle behövas. Det gäller att få en teknisk redovisning av priserna utan hänsyn till arbetsmarknadsparterna och den ekonomiska politiken. Om man konstruerar serier med olika innebörd, kan det åstadkomma komplikationer genom att arbetsmarknadsparterna och politikerna i förväg undersöker hur de politiska instrument, som man ämnar tillgripa, kommer att inverka på de olika serierna.

Herr Holgerson kunde instämma i en del av det herr Kellgren framfört och poängterade att man inte vid beräkningen borde snegla på de verkningar, som användandet av olika indexserier kunde väntas leda till. Frågan är vilken service det finns behov av för löneförhandlingar m. m. Det är uppenbart att levnadskostnadernas utveckling spelar stor roll vid avtalsförhandlingarna, antingen lönerna är knutna till konsumentprisindex eller inte. Även orsaken till prisutvecklingen blir diskuterad, och det är då värdefullt att ha beräkningar av det slag som här diskuteras. Parterna har expertis som kan bedöma siffrornas innebörd. Lämpligheten av en månatlig serie kan ifrågasättas. Vad beträffar de komplikationer, som skulle uppstå genom att man har flera serier, kunde herr Holgerson inte instämma med herr Kellgren. Man skulle i så fall lika gärna kunna hävda att t. ex. lönestatistiken borde avskaffas, enär den otvivelaktigt på likartat sätt komplicerar förhandlingsarbetet.

Herr Kaiser ansåg inte att det fanns tillräckligt många argument emot en indexserie utan indirekta skatter för att man skulle slopa den service en sådan serie faktiskt skulle ge, men sade att de praktiska svårigheterna kan bli så stora, att det på den grunden kan bli ogenomförbart att införa en dylik serie. Skall man beräkna flera indexserier än konsumentprisindex, vore det bäst med tre serier i enlighet med tidigare förslag. Vid en rensning av index uppstår givetvis frågeställningen vad som skulle ha inträffat om det inte varit indirekta skatter. En

viktig synpunkt därvidlag är den konsumtionsförändring, som sker och som man inte vet något om.

Herr Moback ansåg att det är omöjligt att räkna sig fram till hur det skulle ha varit om inte de indirekta skatterna införts. Ur praktisk synpunkt kan det emellertid föreligga behov av en rent konventionell serie, i vilken vissa priser reducerats med belopp motsvarande indirekt skatt. Nettopristal är dock ett olämpligt namn för en index av detta slag, då det ger den falska föreställningen att man fått ett teoretiskt korrekt svar på frågan hur prisutvecklingen skulle ha varit, om alla indirekta skatter borträknades.

En index byggd på priser reducerade för vissa indirekta skatter är av intresse endast så länge de skatter man rensat ut är av väsentlig betydelse. Om det kommer skatter av större omfattning på t. ex. råvaror och energi, vilkas verkningar på priserna inte låter sig beräknas, kommer en index med partiella reduktioner att vara praktiskt värdelös.

Herr Nilstein ansåg det olämpligt att införa en löpande indexserie, där inverkan av vissa orsaksfaktorer till prisförändringar — nämligen de indirekta skatterna — var bortrensad. Man skulle på motsvarande sätt tänkas beräkna indexserier där inverkan av andra orsaksfaktorer också var bortrensad. Beräkningar av sådant slag bör ha karaktären av specialundersökningar avsedda att ge en analys på kort sikt av orsakssammanhangen bakom konsumentprisnivåns förändringar; däremot bör man akta sig för att ge dem formen av en löpande indexserie, där det — av skäl som v. Hofsten och Fastbom anfört — inte meningsfullt kan anges vad det är indextalen visar. I vad gäller behovet från arbetsmarknadsparternas sida av en sådan indexserie instämde hr Nilstein med hr Kellgrens uttalande.

Fru Lundberg påpekade att den vanliga konsumenten inte fäster sig vid vad som orsakat prisstegringen och inte kan göra någon uppdelning i olika poster. Skall forskningskostnader, som nu finns t. ex. i hyrorna, också räknas bort?

Herr Ordföranden framhöll ånyo att han ansåg att det hörde till den service samhället bör lämna att visa hur prisutvecklingen utan indirekta skatter skulle ha varit. Hur en dylik serie kommer att användas är ej avgörande. Av betydelse är att det bör finnas ett hjälpmedel vid diskussionen av olika ekonomiska frågor. Ju mera indirekta skatter, som införes, desto viktigare är det att få en dylik serie.

Herr Kellgren påpekade att det finns en möjlighet till utöver den av ordföranden eftersträfvade månatliga serien, nämligen att man tar upp tanken på den årsbok, som skulle utges enligt 1952 års indexkommittés förslag. Där kunde publiceras så detaljerade data att intressenterna skulle kunna göra beräkningarna själva. På det sättet skulle man undvika den irritation på arbetsmarknaden, som skulle uppstå, om en månatlig serie publicerades. Däremot kan givetvis tillfälliga undersökningar äga sitt berättigande. Arbetsmarknadsparterna försöker komma ifrån indextänkandet vid löneförhandlingarna.

Herr Ingvar Ohlsson sade sig ha svårt förstå att inte Landsorganisationen skulle ha intresse av dylika informationer men instämde med herr Moback i att beräkningen till stor del skulle bli konventionell. Även beräkningen av konsumentprisindex är dock i många avseenden konventionell.

§ 12.

Då många olika synpunkter framkommit i diskussionen, beslöts att ett diskussionsprotokoll skulle utarbetas och tillställas nämndens samtliga ledamöter för justering.

Vid protokollet:

Inga Tammelin

Justeras:

E. Bexelius
E. L. Fastbom
N. Holgerson
S. Holmström
B. P. Kaiser

N. Kellgren
W.-M. Lundberg
O. Moback
A. Nilstein
I. Ohlsson

BILAGA II

Varuförteckning och vägningstal för konsumentprisindex under år 1958

I följande förteckning har upptagits dels budgetposter eller representantvarugrupper jämte tillhörande vägningstal och dels de för konsumentprisindex utvalda representantvarorna. De i kolumnen längst till vänster angivna kodnumren används vid den statistiska bearbetningen, men har medtagits också här för att underlätta identifieringen av budgetposterna. Vägningstalen är angivna i promille. Med representantvaror avses de varor, vilkas prisutveckling regelbundet följs i och för beräkningen av konsumentprisindex. De i samband med prisinsamlingen nödvändiga detalsspecifikationerna har dock utelämnats här. I kolumnen längst till höger anges de kvantiteter, som de insamlade prisuppgifterna hänför sig till. Kvantitetsuppgifterna avser i fråga om vissa varor (t. ex. konserver) sedvanliga förpackningars nettovikt. Bokstaven C efter en representantvara anger att priserna insamlas centralt av socialstyrelsen; siffrorna inom parentes anger antalet sorter av varan på vilka priser insamlas centralt. Dessa priser ligger till grund för en särskild indexberäkning; detta har markerats med ett I i kolumnen längst till höger. Beräkningen av dessa indextal har i en del fall sådan karaktär, att någon siffra inom parentes, uttryckande antalet sorter av konsumtionsnyttigheten i fråga, som priser insamlas centralt för, ej kunnat anges. För hyreslänheter sker ävenledes en speciell indexberäkning; se härom i kapitel II.

Kod nr	Budgetpost	Vägningstal	Representantvara	Kvantitet
	<i>Livsmedel</i>	<i>316</i>		
101	Vetemjöl	4	Mjöl, vete	2,5 kg
102	Potatismjöl	1	» , rågsikt	2,5 kg
103	Annat mjöl			
104	Makaroner	2	Havregryn	2,5 kg
105	Havregryn			
106	Annat gryn			
1110	Majsflingor o. d.			
1505	Vällingpulver, tormjöl, pud- dingpulver			
1506	Snabbak, kakmix	3	Hårt bröd, mellanbröd	1/4 kg
1101	Hårt bröd			
1102	Bröd av fransbrödtyp	{ 1	Småfranska	65 g
1103	Annat mjukt matbröd	{ 2	Långfranska	400 g
1104	Mjukt kaffebröd, enkelt	9	Sötlimpa	800 g
1105	Mjukt kaffebröd, fint	5	Mjukt kaffebröd, bullar	32,5 g
1109	Djupfryst bröd	3	Vienerbröd	32,5 g
1106	Kex			
1107	Skorpor	1	Kex	hg
1108	Småkakor, bakelser, tårtor	1	Skorpor	»
201	Mjöl	{ 3	Småkakor	»
202	Filmjöl, youghurt m. m.	{ 2	Mazarinbakelse	st
203	Skummjöl	10	Mjöl, flask	l
204	Tunn grädde	13	» , löst mått	»
205	Tjock grädde	2	Grädde, tunn	dl
206	Smör	4	» , tjock	»
1201	Ost	11	Smör	1/2 kg
1202	Glass	9	Ost, helfet	kg
301	Margarin			
302	Matolja	10	Margarin	1/2 kg
303	Annat matfett			
1507	Majonnäs			

Kod nr	Budgetpost	Vägnings-tal	Representantvara	Kvantitet
401	Ägg	10	Ägg	kg
501	Färskt oxkött	5	Nötkött, stek	»
		4	» , soppkött	»
502	Färskt kalvkött	4	Gödkalvkött, stek	»
		2	» , bog	»
504	Färsk köttfärs (även av fläsk och fjäderfä)	4	Nötkött, köttfärs	»
513	Djupfryst kött och fläsk			
506	Färska fläskkotletter	5	Fläskkotletter	»
507	Annat färskt fläsk (även skinka) .	8	Färsk skinka, benfri	»
508	Rimmad skinka	8	Sidfläsk	»
509	Annat rimmat och salt fläsk			
503	Färskt kött av älg och ren			
505	Annat färskt kött samt rökt, saltat eller torkat kött	2	Kokhöns	»
510	Färskt höns och kyckling			
511	Annat färskt fjäderfä			
512	Djupfryst fjäderfä			
		1	Fläskkorv	»
		3	Falukorv	»
1301	Charkuterivaror till huvudmål...	2	Frukostkorv	»
		1	Blodpudding	»
		4	Varmrökt skinka	hg
1302	Charkuterivaror till smörgåsmat .	4	Rökt medvurst	»
		2	Leverpastej	»
1303	Köttkonserver	2	Kalops, burk	500 g
1501	Köttsoppa på burk			
		1	Färsk sill	kg
601	Färsk saltsjöfisk	1	Strömming	»
603	Skaldjur	2	Torsk	»
		1	Kolja	»
		1	Gädda	»
602	Färsk sötvattensfisk			
604	Salt sill			
605	Torkad fisk, kabeljo och lutfisk .	1	Salt sill	»
1404	Rökt fisk			
606	Djupfryst fisk och djupfrysta skaldjur	2	Djupfryst torskfilé	450 g
1401	Sill- och ansjovisinläggningar ...	3	Ansjovis	450 g
1403	Andra fisk- och skaldjurskonserver)			
1402	Fiskbullar, fiskfärs	1	Fiskbullar, burk	400 g
701	Potatis	9	Potatis	kg
702	Andra rotfrukter	1	Morötter	»
703	Kål	1/2	Vitkål	»
704	Lök	1/2	Gullök	»
705	Tomater			
707	Andra färska grönsaker	1	Tomater	»
706	Färska bladgrönsaker	1/2	Färsk spenat	»
708	Torkade ärtor, bönor och andra torkade grönsaker			
1502	Andra soppor än köttsoopor på burk	1 1/2	Hushållsärter på burk	400 g
1503	Barnmat, puréer på burk			
1504	Torkade soppor			
1701	Konserverade grönsaker			
709	Djupfrysta grönsaker	1	Djupfryst spenat	375 g
801	Äpplen	7	Äpplen	kg
802	Päron			
803	Apelsiner	7	Apelsiner	»
804	Grapefrukt, citroner	1	Citroner	hg
805	Bananer			
806	Vindruvor, persikor o. a. färska frukter	5	Bananer	kg

Kod nr	Budgetpost	Vägnings- tal	Representantvara	Kvantitet
807	Färskas trädgårdsbär	1	Jordgubbar	kg
810	Djupfrysta frukter o. bär	1/2	Krusbär	»
808	Färskas skogsbär	1/2	Lingon	»
809	Torkade frukter och bär	1/2	Katrinplommon	340 g
1702	Konserverade frukter och bär	1/2	Sötmandel	hg
1703	Sylt, marmelad, saft	3	Apelsinmarmelad	450 g
1802	Juice och fruktmuster	5	Svart vinbärssaft	1/2 l
1803	Djupfryst juice			
901	Kaffe	18	Kaffe	1/4 kg
902	Te	1	Te	hg
903	Kakao	1	Kakao (2) C	I
904	Socker			
905	Sirap	10	Strösocker	kg
909	Honung			
907	Salt	1/2	Salt	»
908	Kryddor, jäst	1/2	Vitpeppar	10 g
1508	Säser, buljongtärningar			
1704	Choklad, sötsaker	4	Karameller	hg
		12	Chokladkaka	80 g
		3	Tabletter (2) C	I
1801	Läskedrycker, svagdricka	7	Sockerdricka	1/3 l
1901	Restaurangbesök, måltidsabonne- ment	1	Svagdricka	5 l
1902	Tillfälliga restaurangbesök	24	Middagsmåltid	st
60806	Regelbundna restaurangmåltider för studerande			
1903	Konditori- och kafé-besök	8	Kaffe med bröd	»
	<i>Alkoholhaltiga drycker och tobak</i>	87		
10101	Sprit	42	Spridrycker (7) C	I
10102	Vin	5	Viner (9) C	»
10103	Starköl (klass III)	1	Starköl (2) C	»
10104	Öl (klass II)	8	Pilsner (klass II)	1/3 l
10201	Cigarrer		Cigarrer (3) C	
10202	Cigarrcigarretter		Cigarrcigarretter (3) C	
10203	Cigarretter	31	Cigarretter (6) C	I
10204	Piptobak		Piptobak (3) C	
10205	Snus		Snus (1) C	
10206	Tuggtobak			
	<i>Bostad, bränsle och lyse</i>	149		
20101-2	Hyreslägenheter			
20201-2	Föreningslägenheter	52	Hyreslägenheter (årlig undersökning)	I
20401	Ägarlägenheter			
20606	Hyra av sommarstuga			
60808	Bostadsutgifter för studerande			
20301-11	Egnahemskostnader	43	Egnahemskostnader C	»
20601-5	Utgifter för egen sommarstuga			
20701	Ved, sågning o. inläggning av ved (även fri ved)	2	Björkved	kbm
		3	Barrved	»
20702	Kol, koks, antracit, torv, briketter m. m.	2	Kol, hushålls-	hl
		4	Koks, 20—40 mm	»
		6	Koks, 60—80 mm	»
20703	Eldningsolja	20	Eldningsolja C	I
20704	Fotogen, rödsprit			
20705	Kokgas	2	Kokgas (22) C	»
20706	Elektrisk ström	15	El. ström C	»

Kod nr	Budgetpost	Vägnings- tal	Representantvara	Kvantitet
	<i>Kläder och skor</i>	<i>128</i>		
30101	Vinterrock, -kappa, uniformsrock	{ 3	Vinteröverrock	st
30102	Sommarrock, -kappa (poplin, gabbardin, ripssiden)	{ 7	Damulster	»
30103	Regnplagg, vindtygskläder, oljeställ, plast- och galonkläder, gummiöverrock	4	Poplinkappa	»
30201	Kostymer, dräkter (konfektion) ..	{ 6	Herrkostym, konf.	»
30206	Klänningar och kjolar av ylle	{ 2	Herrkostym, måttbest.	»
		{ 5	Damdräkt	»
30202	Jackor (för personer över 6 år) ..	2	Blazer	»
30203	Byxor (för personer över 6 år) ..	3	Udda byxor	par
30204	Jackor, byxor, overalls (för barn i åldern t. o. m. 6 år)	{ 1	Barnoverall	st
30205	Arbetskläder (blåställ o. dyl.) ...	{ 1	Skidbyxor, barn-	par
30207	Klänningar och kjolar av bomull, städrock, överdragsrockar, kryp- och lekbyxor	4	Herroverall	st
		6	Städrock	»
30208	Klänningar och kjolar av nylon, siden, sammet och linne			
30305	Shorts, soldräkter, idrottsbyxor ..			
30301	Arbets- och fritidsskjorta	2	Sport- och fritidsskjorta	»
30302	Andra skjortor			
30303	Kragar, slipsar, halsdukar			
30306	Morgonrockar, badrockar, rökrockar, bäddjackor	7	Skjorta, poplin	»
30307	Pyjamas, nattlinnen			
30304	Blusar	2	Skjortblus	»
30308	Pullovers, jumpers, kofter	4	Damjumper	»
30309	Badbyxor, baddräkter			
30401	Beställningssydda kläder	3	Herrkostym, skraddarsydd	»
30402	Sylön			
30403	Knappslagning, plissering, upp-maskning	2	Sylön för damkjol	»
30501	Herrunderkläder	3	Herrkalsonger	par
30502	Damunderkläder	{ 2	Underklänning	st
30503	Babykläder	{ 2	Dambenkläder	par
30504	Strumpor av ylle och nylonull ...	2	Herrstrumpor, ylle, nylon-förstärkta	»
30505	Strumpor av nylon, perlon och silke	{ 1	Ankelsockor, crèpenylon	»
		{ 3	Damstrumpor, nylon	»
30506	Strumpor av bomull	2	Barnstrumpor, crèpenylon	»
30601	Pälsvaror (även ändring av päls)	5	Dampäls	st
30602	Skinnskläder	1	Skinnsjacka	»
30603	Huvudbonad (ej päls- och skinnmössor)	{ 2	Herrhatt	»
		{ 1	Skidmössa	»
30604	Handskar, vantar			
30605	Hängslen, svängrem, skärp, damasker	2	Handskar, herr-	par
30701	Ylletyger	6	Klänningstyg, rayon, ylletyp	m
30702	Bomullstyg, ej sammet	{ 4	Klänningstyg, bomull	»
30703	Nylon- och perlontyger	{ 4	Bomullscrépe	»
30704	Siden-, linne- och sammetstyg ..			
30705	Garner, varp	1	Ullgarn	kg
30706	Sybehör	1	Sytråd	rulle
30801	Pjäxor, arbetskängor, läderstövlar, grova lågskor	{ 2	Herrlågskor m. cellgummisula	par
		2	Barnpjäxor	»

Kod nr	Budgetpost	Vägnings- tal	Representantvara	Kvantitet
30802	Lätta skor, inneskor, tunna kängor, barnskor	{ 3 3 4 2	Herrlågskor, svart box- kalv Promenadskor, dam- Dampumps Barnlågskor	par » » »
30803	Tofflor	2	Skinntofflor	»
30804	Gymnastikskor, bastskor, trätoff- lor			
30805	Galoscher, bottiner, gummistövlar	2	Dambottiner	»
30806	Övrigt: sulor, skosnören, skokräm	2	Halvsulning och klack- ning av herrskor	»
30807	Skoreparationer			
	<i>Inventarier och husgeråd</i>	96		
40101	Möbler (även begagnade)	{ 5 1 1 1	Matvråbord	st
40102	Taylor, skulpturer, inramning av taylor		Pinnstolar	»
40103	Speglar		Stolar, stoppade	»
40104	Vägg-, golv- och bordsur		Karmfåtölj	»
40105	Antikviteter, alla slag	3	Säng	»
40201	Radio	3	Radioapparater (3) C	I
40202	Radioreparationer	1	Radorör (2) C	»
40204	Reparation av TV-apparater			
40203	Televisionsapparater	3	TV-apparater (2) C	»
40205	Musikinstrument (även reparatio- ner)	2	Grammofonskiva (2) C	»
40301	Armatur	4	Kökslampa	st
40302	El. strykjärn	1	Strykjärn	»
40311	Elektriska plattor och element, el- kastruller, elbrödrost			
40303	Hushållsmangel, strykmaskin	1	Dammsugare (2) C	I
40304	Dammsugare, golvbonare			
40306	Elektriska tvättmaskiner			
40307	Kylskåp			
40308	Frysbox	3	Symaskiner (2) C	I
40309	Matberedningsmaskiner (assistent och liknande)			
40310	Andra hushållsmaskiner	3	Porslinsinstallrikar	dussin
40305	Symaskiner, stickmaskiner	3	Kaffegods	»
40401	Porslin (nyttogods)	3	Dricksglas	»
40402	Porslin (prydnadsföremål)	3	Kylskåpslåda	st
40403	Glas (nyttogods)	3	Matskedar av nysilver (1) C	I
40404	Glas (prydnadsföremål)	3		
40405	Plastartiklar	1	Bordsknivar, rostfria	dussin
40406	Knivar, gafflar, skedar av silver och nysilver	3		
40408	Fat och prydnadsföremål av silver och nysilver (ej smycken)	1/2	Aluminiumkastrull Stekgryta	st »
40407	Knivar, gafflar, skedar, ej av silver eller plast	1/2		
40409	Fat och prydnadsföremål av annat material än porslin, glas, plast eller silver	1	Hushållshammare	»
40410	Kokkärl, stekpannor	1		
40411	Handredskap för matlagning samt annan köks- och matlagings- utrustning	1		
40412	Hinkar, handfat, tvättutrustning (ej av plast)	1/2		
40413	Annan hemutrustning			
40414	Verktyg, redskap			

Kod nr	Budgetpost	Väg- nings- tal	Representantvara	Kvantitet
40501	Borstar för rengöring, tvätt och klädvård	2	Sopborste	st
40502	Färger, lacker, fernissa	1	Lackfärg	1/4 l
40503	Tändstickor, stearinljus	2	Glödlampa	st
40504	Glödlampor, proppar	2	Handdukar	1/2 dussin
40601	Hushållslinne	2	Lakansväv	m
40602	Sänglinne	2	Vaddmadrass	st
40603	Madrasser, kuddar	1	Filt	»
40604	Täcken, filter	4		
40605	Plastduk, vaxduk, vaxdukspapper, galontyg	1	Vävplastduk	m
40606	Gardiner, draperier, möbelyg ..	4	Gardintyg	»
40607	Mattor	3	Matta	st
40701	Mopeder, inköp	4	Moped (3) C	I
40702	Cyklar, inköp	2	Cykel (2) C	I
40703	Båtar, inköp			
40704	Mopeder, driftskostnader	2	Cykeldäck	st
40705	Cyklar, driftskostnader			
40706	Båtar, driftskostnader			
40707	Sportutrustning (ej klädespersedlar)	3	Skidor	par
40708	Barnvagn			
40709	Hobbyutgifter			
40710	Fotografiska apparater	2	Kamera (1) C	I
40711	Film, framkallning, kopiering ..	4	Filmrulle (1) C	»
40712	Leksaker	2	Leksaker (12) C	»
40713	Spelkort, andra sällskapsspel ..			
40714	Helgprydnader, skämtartiklar ..			
40801	Optiska artiklar	1	Glasögon (1) C	»
40802	Fick- och armbandsur	2	Herrarmbandsur (1) C	»
40804	Smycken (även finare cigarrettuier), inköpsvärde lägst 50: — kr			
40805	Bijouterier, inköpsvärde under 50: — kr.			
40803	Reparationer av ur och optiska artiklar	2	Urreparationer (1) C	»
40806	Portföljer, väskor	3	Portfölj (1) C	»
40807	Paraplyer, käppar	2	Resväska	st
40808	Pipor, piprensare			
	<i>Diverse varor och tjänster</i>	224		
50101	Järnväg, korta resor	5	Förortstrafik, järnväg (5) C	I
50102	Buss, kortare resor	8	Förortstrafik, buss	st
50103	Spårvagn	9	Lokalresor, spårvagn och buss (9) C	I
50104	Samtrafik buss/spårvagn	9	Drosktrafik (3) C	»
50106	Droskbil			
50201	Järnväg, längre resor	9	Långtrafik, järnväg (10) C	»
50202	Buss, längre resor			
50105	Båt, kortare resor			
50203	Båt, längre resor			
50204	Flyg			
50205	Sällskapsresor			
50301	Utrikes resor, kortare			
50302	Utrikes resor, längre samt sällskapsresor			

Kod nr	Budgetpost	Väg- nings- tal	Representantvara	Kvantitet
50401	Inköp av fabriksnya bilar	31	Bilar (nyinköp) (6) C	I
50402	Inköp av begagnade bilar			
50403	Inköp av fabriksnya motorcyklar			
50404	Inköp av begagnade motorcyklar			
50501	Drivmedel, bil	13	Bensin (2) C	»
50601	Drivmedel, motorcykel			
50502	Rundsmörjning, olja			
50602				
50503	Reparationer, reservdelar, service	5	Bilmontörsarbete Bilreservdelar (36) C	tim I
50603		6		
50508		Ny utrustning		
50608				
50504	Gummikostnad	2	Bildäck (2) C	»
50604				
50505	Garage, parkering	7	Garagekostnad C	»
50605				
50506	Fordonsskatt	3	Fordonsskatt C	»
50606	Läkarvård	10	Tandläkararvode (21) C	»
60101				
60105	Medicin, vitaminpreparat	6	Läkemedel (54) C	»
60202				
60301	Tvål	4	Toalettvål	st
60302	Tandkräm, munvatten, hårvatten	1	Tandkrämstubb	»
60303	Skönhetsmedel			
60304	Rakdon	1	Rakblad (2) C	I
60305	Tandborstar, kammar, hårborstar			
60306	Andra toalettartiklar			
60401	Hårvård, rakning, skönhetsvård, fotvård	3 1/2	Hårklippning, herrar	st
60402	Bad	4 1/2	Permanentning för damer	»
		1	Bastubad	»
60501	Tvätt- och diskmedel	2	Tvättpulver (ej synt.)	pkt
60502		3	Tvättpulver (syntetiskt)	»
60503	Pappersartiklar för hushållet . . .	3	Diskmedel	1/2 l
60601		2	Hushållspapper, rulle	st
60602	Hushållstvätt, avgift för tvätt- stuga, mangling	1	Hushållstvätt	kg
		1	Tvätt o. strykn. av skjorta	st
60603	Tvätt och strykning av skjortor, blusar m. m.			
60603	Kemisk tvätt, färgning, pressning			
60701	Dagliga tidningar, lösnr	3	Dagstidning, lösnr (56) C	I
60702	Dagliga tidningar, prenumera- tionsavg.	5	Dagstidning, årspren. (56) C	»
60703	Veckotidningar, tidskrifter	6	Veckotidningar, lösnr (13) C	»
60704	Skolböcker, facklitteratur	6	Skönlitteratur (20) C	»
60705	Andra böcker			
60706	Skrivmateriel	1	Skrivmateriel (6) C	»
60901	Postporton, giroavgifter	2	Postporto (4) C	»
60902	Frakter			
60903	Teleavgifter	11	Tele C	»
61001	Biograf	6	Biljett till bio	st
61002	Teater och konsert	2	Biljett till teater (28) C	I
61003	Idrottsevenemang	3	Biljett till idrottstäv- ling (ca 40) C	»
61005	Gymnastik, tennis, bowling			
61004	Andra offentliga nöjen	1	Biljett till dans (10) C	»
61006	Radiolicens	2	Radio- och TV-licenser (2) C	»
61007	TV-licens			

Kod nr	Budgetpost	Väg- nings- tal	Representantvara	Kvantitet
61008	Hotell- och pensionatskostnader (ej dylika under tjänsteresa)	5	Pensionatsvistelse (65) C	I
61101	Lön till hembiträde	9	Hemhjälp (74) C	»
61102	Lön till tillfällig hjälp i hemmet ..			
61201	Blommor, krukväxter	3	Nejlika	st
61202	Fröer, plantor, gödningsämnen, in- sektsmedel, råttfällor			
61204	Lotteri, tippning och totalisator ..	9	Lottsedel (1) C	I

Statens offentliga utredningar 1958

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Häradsrätts sammansättning i brottmål. [9]
Förslag till varumärkeslag. [10]
Betänkande med förslag till allmän tjänstepliktslag m. m.
[16]
Förslag till förenklingar i vissa delar av aktiebolagslagen
[27]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Utredning om vissa förhållanden vid konserveringsforsk-
ningsinstitutet. [3]
Författningsutredningen. 1. Kandidatnominering vid an-
drakammarval. [6] 2. Regeringsarbetet. [14] 3. Majori-
tetsval. Valstatistiska undersökningar. [29]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Förlust- och resultatutjämning. [35]

Politi.

Socialpolis och kvinnlig polis. [34]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Socialförsäkring och rehabilitering. [17]
Reviderad nationalbudget för år 1958. [28]
Nettoprisindex. [36]

Hälsa- och sjukvård.

Gemensam nordisk hälsovårdsutbildning. [8]
Hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena. [15]
Mentalsjukvårdsdelegationen. 2. Behandlingshem och men-
talsjukhem för barn och ungdomar. [20]
Sjukreseersättningar. [23]
Regionsjukvården. [26]

Allmänt näringsväsen.

Gotland. [18]
Tornedalsutredningen. [22]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Småbrukarstödet. [7]
Bättre matpotatis. [24]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Skogsvården å enskilda skogar. [30]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Vägplan för Sverige. Del 1. Riktlinjer och förslag samt
kartbilagor. [1] Del 2. Expertutredningar och övriga
textbilagor. [2]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Promemorior med förslag om fondförvaltning m. m. i sam-
band med en utbyggd pensionering. [4]
Permanent skördeeskadeskydd. [5]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

1955 års universitetsutredning 3. Reserverna för högre ut-
bildning. Beräkningar och metoddiskussion. [11] 4. Lä-
rarbrist och läraröverskott. [21] 5. Forskningens villkor
och behov. [32]
Supplement nr 9 till Sveriges familjenamn 1920. [19]
Ändrad utbildning av tandtekniker. [25]
Sjöbefälsutbildningens organisation m. m. [33]

Försvarsväsen.

Civilt försvarsutbildningen. [12]
Civilt försvarsorganisationen. [13]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiskt ekonomiskt samarbete. [31]